

E D . B O R N H Ö H E



Wüst Gabriel

ehk

Pirita kloostri  
viimsed päevad



# VÜRST GABRIEL

EHK

## PIRITA KLOOSTRI VIIMSED PÄEVAD

E. BORNHÖHE

(EDUARD BRUNBERG'I)

AJALOOLIK JUTUSTUS SUUREST LIVI SÕJAST  
(1558—1583)

---

VIIES TRÜKK

---

TALLINNAS, 1929  
G. PIHLAKAS'E KIRJASTUS



6444

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda, Pikk t. 2.

A-6849



## Junkur Hansu äpardus.

Oli kena, soe päev lõikusekuu hakatusel 1576. Armsalt ja rahuliselt säras päike Harjumaa üle, aga maakoha pilt, mida päikese ja soojuse kiired läbi paistva kuldse uduga katsid, ei olnud südant rõõmustav ega silmi meelitav. Umbrohu ja ohakatega kaetud põllud, ära põletatud mõisate ja külade ahervarred — need olid maakoha tähtsamad tundemärgid. Rikas ja rõõmus Harjumaa oli 18-aastase sõja läbi suuremalt jaolt vaikseks kõrbeks muudetud, kus sakslased ja poolakad, venelased ja rootslased aeg-ajalt endise rikkuse riismeid laastamas käisid.

Maanteel, mis Tallinnast Paidesse viib ja sel ajal kõige viletsamas korras oli, sõitsid neli ratsanikku, kõik noored mehed saksa moodi riides ja silmnähtavalt heas tujus. Kõige lustilikum oli üks nende seast, kelle jumekas, paraku ka pisut lollakas nägu tema tulipunaste juuste ja kihvadega võidu läikis. See noorsand ei annud oma toredale tükule silmapilkugi rahu, lobises ja trallitas vahetpidamata, heitis väga rohkesti nalja, naeris ise kõige valjemini oma nalja üle. Tema nägu oli selle parandamatu kergemeele peegel, mis Liivi orduriigi mõisnikke ja kodanikke hirmsa sõja hädasid unustama ja venelasi sagedasti imestama pani. Vana orduriik oli vene löökide all lagunenu, lugematu hulk inimesi tapetud, mõisad ja külad hävitatud, tuleviku tae-

vas süsimusta kõuepilvega kaetud — sest kõigest hoolimata elati kindlates linnades priskesti ja niipea kui sõjakära pisut vaikis, tulid ka mõisnikud linnadest lagedale maale tagasi ja pidasid pulmi ning pidusid, nagu oleks orduaja rõõmus ja muretu põli jälle kätte jõudnud. Nüüd alles tuli selgesti nähtavale, kui määratumad need varandused olid, mis saksa mõisnikud 400 aasta jooksul maa pärisrahva verivaeva läbi kokku kogunud, nii et sõja äpardused ega pöörane priiskamine neid lõpetada ei suutnud.

Üldise leige meele kõrval oli aga punase peaga junkrul rõõmuks veel iseäralik põhjus. Tema mõisad olid küll maatasa tehtud, isa ja vennad sõjas langenud, ema peast nõdraks läinud — mis sest? Tema ise oli ikka veel suure varanduse peremees ja pealegi ilusa Agnes von Mönnikhuseni, rikka ja uhke Kuimetsa pärishärä tütre peigmees. Täna oli reede ja pühapäeval pidid olema pulmad.

„Pange tähele, sõbrad,“ hõiskas lustilik noormees, „et mina omas pulmas kaineid nägusid ei salli. Kes päikese loojaminemise ajal oma nime veel selgesti mäletab, selle pealagi teeb minu kannu põhjaga tutvust. Kõigepealt olgu see sinule, Delvig, meele tuletatud,“ pööras ta ühe seltsimehe poole, kes teisest pisut tõsisem nais olevat. „Sina oled tuntud peanorutaja, ja pealegi oled sa ilusa Agnese pärast minu peale kade. See teeb mulle haiget, aga ma ei või parata, et Agnes sind ei tahtnud.“

„Tasa, tasa, junkur Hans von Risbiter,“ kostis Delvig pilkavalt naeratades. „Võib küll olla, et Agnes von Mönnikhusen mind ei tahtnud, aga kas ta seepärast nii väga sind ihaldab, on vähemalt kahtlane. Esiotsa on ainult niipalju kindel, et Agnese isa sind oma väimeheks tahab.“

„Selleks on tal ka põhjust,“ kiitis Risbiter. „See olin mina, kes oma käega Põltsamaal kuninga Mag-

nuse riiginõuniku ja Mönnikhuseni verivaenlase Fahrensbachi vangi võttis.“

„Kange tegu, vana rauka sängist välja kiskuda!“ pilkas Delvig. „Minu suur hagijas Diana oleks sellega vist veel paremini toime saanud.“

Need sõnad tegid seltsimeestele tuska.

„Ära puutu rüütli au külge, Delvig,“ noomis junkur Gilsen.

„Ei ole õige, Mönnikhuseni väimehe ja koera nime korruga suhu võtta,“ nurises Aderkas.

„Paned sa mind oma koeraga kõrvu?“ küsis Risbiter ähvardades.

„Oh ei,“ naeratas Delvig, „ma pean oma Dianast nii suurt lugu, et teda — kellegi vastu ei vahetaks.“

„Norid sa riidu?“ hüüdis Risbiter. „Ära unusta, Delvig, et mul mõök kaasas on!“

„Siis tarvita seda parajal ajal!“ kostis Delvig kärsitult. „Ma ütlen veel üks kord: oma Põltsamaa vägiteo pärast ei ole sa ammugi Agnes von Mönnikhuseni käe vääriline. See ei ole suur asi, paarisaja mehega lahtise alevi kallale kippuda, naisi ja lapsi tappa ja seitsmekümne aastast vanameest vangi võtta. Oleks see vähemalt kuningas Magnus ise olnud! Aga vaevalt oli üks naljahammas hüüdnud: „Venelased tulevad!“ — seal olid sina esimene taldu näitamas.“

„Pidin ma üksipäini vastu hakkama, kuna kõik teised plagama panid?“

„Mina ei pannud plagama — seda tunnistab minu lõhki raiutud nägu. Aga see'p see meie õnnetus on, et üks oma süü ikka teise kaela ajab. Venelased on ühes nõus ja seisavad ühe käsu all, meie aga oleme alati lahus, igaüks püüab oma nahka päästa ja teisi kilbiks ette lükata. Nõnda läheme kõik hukka.“

„Sina ise oled kõige suurem venelaste kartja.“

„Ma kardan neid, sest et meie nõrkust tunnen. Meie oleme suured prassijad ja hooplejad, kui vaenlane kaugel on, aga seisab ta äkitselt meie ees, siis poeme pakku. „Jookske „jookske?“ — seda hüüet on venelased meie suust nii sagedasti kuulnud, et seda meie sõjahüüdeks arvavad.“

„Need on äraandja sõnad!“ kärgatas Risbiter.

„Kes tõtt räägib, on valelikkude ees ikka äraandja,“ kostis Delvig, kelle palge puna tõusma hakkas.

„Kes on valelik?“

„Esiteks on see valelik, kes tõtt ei salli, teiseks see, kes oma tulevase äiapapale ette luiskab, et ta tema verivaenlase sõjameeste keskelt välja kiskunud ja sealjuures tosina sõjamehi maha löönud, kolmandaks —“

„Kolmandaks tulgu kõik maailma nuhtlused sinu kaela!\*)“ karjus Risbiter näost lõkendades ja kiskus mõõga välja. Sedasama tegid ka teised, Delvig enese kaitsmiseks, Aderkas ja Gilsen riiu lahutamiseks.

„Tohoo!“ naljatas Aderkas, mõõka kaklejate vahele sirutades. „Kui nüüd juba päid lõhkuma hakkame, mis me siis pulmaõhtul peame tegema? \*\*)“

Lahutamine ei olnud raske, sest Delvig oli külmavereline ja Risbiter teadis väga hästi, et vastane jõult ning osavuselt temast kangem oli. Mõõgad pisteti tuppe, aga seltsiliste hea tuju oli tükiks ajaks rikutud. Risbiter andis hobusele kannukseid ja kihutas tüki maad teistest ette. Tee käänas järsku metsatuka sisse. Korraga nägi Risbiter umbes saja

---

\*) Sel ajal väga pruugitav vandesõna.

\*\*) Ajaraamatute kirjutajad tunnistavad, et selleaegsed pulmad meie kodumaal harva ilma riiu ja verevalamiseta lõppesid.

sammu maa peal üksikut rändajaid, kes teda silmates teelt kõrvale astus ja puude vahele kadus. Risbiter oli riuotsimise tujus ja arvas õigusega, et üksik jalakäija, keda tema kui ratsanik üleliiga ei pruukinud karta, temale otse tuju parandamiseks käe alla juhtunud. Ta vaatas tagasi, kas seltsimehed ligidal, kihutas siis metsa ja leidis rändaja varsti üles. See oli kõrge kasvuga noormees, kelle tugevaid liikmeid pikk talupoja ülikuub kattis. Pehme, laiaäärega ja kõrge-põhjaga kübar oli tal peas, pikasäärega sõjamehe-saapad jalas. Tema ülikonnast ei võinud õieti aru saada, kas ta sõjamees, linnakodanik või talupoeg oli. Kangesti päevitanud näovorm oli kenasti joonistatud, silmad mustad ja elavad. Käes kandis ta jämedat keppi. Ratsamehe lähene misel jäi ta rahulikult seisma ja toetus kepile. Risbiter tahtis hobuse rüsinäl võõra mehe otsa ajada, aga see sasis, ilma et sammude oleks taganenud, tugeva käega valjastest kinni ja pani hobuse seisma.

„Junkur on vist pime, et uisapäisa inimese peale ajab,“ ütles ta külmavereliselt.

„Lase hobuse suu lahti!“ müristas Risbiter.

Võõras sundis hobust taganema ja lasi siis valjad lahti.

„Miks sa teelt kõrvale läksid?“ küsis Risbiter pisut tasasemalt.

„Eks see ole talupoja kohus, et ta junkrut peab kartma. Pealegi ei või praegusel ajal kellegi näost näha, kas ta teeröövel on või mitte.“

„Küll ma sind õpetan, kuidas sa mind pead kartma. Kohe kasi sinna poole!“

Risbiter näitas näpuga maantee poole.

„Mul on teises küljes tegemist. Jumalaga, junkur.“

Võõras pööras junkrulle selja ja tegi minekut.

„Pea kinni!“ hüüdis Risbiter.

Seltsimehed lähenesid kiirelt ratsutades.

„See on kahtlane inimene,“ seletas Risbiter, „vist vene saalkuulaja. Me peame ta mõisa kaasa võtma.“

Noor talupoeg silmas uurivalt, aga ilma kõige vähema argtusetä uhkeid ratsamehi, kelle seltsi ta nii ootamata viisil oli sattunud.

„Kes sa oled?“ küsis Delvig.

„Rootsi kuningas!“ kostis võõras tõsiselt.

Junkrud pidid vastu tahtmist naeratama.

„Ära nii palju naljata, talupoeg, sa võiksid seda kahetseda,“ hoiatas Delvig.

„Kui ise teate, et mina talupoeg olen, miks te siis veel küsite?“ ütles võõras õlgu kehitades.

„Mis seal palju loriseda!“ hüüdis Risbiter kärsitult. „Ma viskan talle silmuse kaela ja lasen teda enese järele traavida. Astu siia, talupoeg!“

Risbiter tegi ohelikuotsa sadula küljest lahti. Et aga talupoeg paigast liikuda ei tahtnud, siis ajas junkur hobuse tema kõrvale ja katsus silmust tema kaela ümber panna. Sel silmapilgul võttis talupoeg kepi hammaste vahele, sasis kahe käega junkru puu sade ümbert kinni, kiskus ta sadulast välja, surus ta enese ette põlvili maha, kargas ise paari sammu tagasi, toetas selja paksu tamme vastu, tõmbas kepi sisse peidetud kaheteraga mõõga välja ja hüüdis: „Ärge pange pahaks, junkrud, aga teiega kaasa ma ei tule!“

„Appi!“ ägas Risbiter, kes surmahoopi oodates põlvili küürutama oli jäänud. Seltsimehed hoidsid tema hobust kinni.

„Tõuse üles, vahva Risbiter,“ ütles Delvig pilkavalt. „Rüütlid ei võitle mitte kõhuli maas.“

Risbiter tõstis pead ja piilus aralt ümberringi. Talupoega mitu sammu eemal puu najal nähes, kargas ta krapsti püsti, ronis hobuse selga ja karjus

kui meeletu: „Ärge laske teda ära putkata! See on kardetav inimene, salakuulaja, venelane! Meie peame ta kaasa võtma, olgu elusalt või surmalt!“

Ratsanikud piirasid talupoja ümber ja püüdsid teda oma pikkade mõõkadega haavata; ainult Delvig hoidus tagasi, sest ta häbenes neljakesi üksiku jalamehe kallale kippuda. See jalamees oli aga imeosav vehkleja, kes ratsameeste pisted ja löögid nagu mängides kõrvale juhtis. Natukese aja pärast lendas Risbiteri käest mõök kõliseses maha. Risbiter kiskus vandudes pikarauaga püstoli välja, aga ta oli viha pärast poolpime; pauk raksus küll, aga kuul läks sihist mööda.

„See inimene on kurat ise!“ karjus Risbiter ja tõmbas teise püstoli välja. Seekord sihtis ta hoollega.

„Tohoo!“ hüüdis korraga värske, hele hääl. „Kas teil häbi ei ole, noorhärрад, neljakesi ühe jalamehe kallale kippuda?“

Junkrud pöörasid imestades ümber ja nägid kena, uhke näoga neidu, kes valge hobuse seljas ratsutas. Pisut eemal tulid puude vahelt veel mitu ratsanikku nähtavale. Neiu paled õhetasid kiirest sõidust, võib-olla ka häbist, ja ta silmad läikisid kentsakalt.

„Preili von Mönnikhusen!“ hüüdsid junkrud ühest suust. Risbiter oleks peaaegu püstoli maha pilanud.

„Sina siin, kallid Agnes!“ kogeles ta magusas ehmatuses. „Kust see ime tuleb?“

„Ratsutame isaga lusti,“ kostis Agnes lühidalt. „Seal ta tuleb. Aga mis siin on juhtunud?“

Risbiter ei leidnud kohe vastust, vaid pilgutask seltsimeestele kõrvuni punastades silmi.

„Hansul oli pisike äpardus,“ kostis Delvig tema eest. „Hakkas talupojaga rammu katsuma ja talupoeg puhus ta kogemata hobuse seljast maha.

Seda häbiplekki tahtsime nüüd talupoja verega Risbiteri kilbi pealt ära pesta.“

„Teie kukkusite hobuse seljast maha!“ naeris Agnes, kuna Risbiter äraandja Delvigile meeleeäraheitmisega silmi pilgutas. Rüütlipreili ja noor talupoeg vaatasid korruga üksteise silmi; rüütlipreili silmist ei paistnud esiotsa muud, kui kalk uudishimu, kuna talupoja pilk imestuse ja aupakkumisega neiu kenal näol viibis. Vahepeal jõudis vana rüütel von Mönnikhusen ja tema tosin teisi ratsamehi sinna. Mönnikhusen oli kõrge kasvuga, halli habemega ja väga uhke välimusega rüütel. Junkrud teretasid teda aupaklikult.

„Mis siin on?“ küsis vanamees lühidalt.

„Meie püüdsime vene salakuulaja kinni,“ kostis Risbiter kähku.

„Salakuulaja!“ kordas Agnes tahtmata ja vaatas otsekui kahetsedes noore talupoja otsa. Ta pidas salakuulajaid kõige alatumateks inimesteks maailmas. Sel noorel mehel oli nii aus, rõõmus, julge nägu — kas see võis salakuulaja olla?“

„Kes sa oled?“ küsis Mönnikhusen talupojalt.

„Vaba mees,“ oli selle rahuline vastus.

„Mis su nimi on?“

„Gabriel.“

„Oled sa vene salakuulaja?“

„Salakuulajad ei rända lausa päeva ajal mööda maanteid.“

„Tema pelgus mind nähes tee pealt,“ ütles Risbiter. „Ma nägin kohe, et ta mind kartis. Mispärast pistsid sa minu eest putku, mispärast värisesid sa minu ees, talupoeg?“

„Ma ei pistnud sinu eest putku ega värise praegugi sinu ees,“ vastas Gabriel naeratades.

„Seda ta on näidanud, et ta nii kergesti ei värise,“ ütles Delvig, „sest ta mängis Risbiteriga vurr-

kanni, hakkas ükski meie nelja ratsamehe vastu ja pani esimese hoobiga Risbiteri mõõga tantsima.“

„Delvig valetab, ma ise pillasin mõõga kogemata,“ vaidles Risbiter vastu.

„Tasa!“ ütles vana Mõnnikhusen. „Teil on ühtepuhku üksteisega nägelemast. Mis sul siin tegemist oli?“ pööras ta siis Gabrieli poole. „Mis mees sa oled? Kus su kodupaik on?“

„Ma olen sõjamees,“ vastas Gabriel. „Mu kodupaik on seal, kus sõditakse. Praegu lähen ma Tallinna poole rootslaste juure sõjateenistust otsima.“

„Oled sa saksa mees?“

„Ma olen sakste keskel üles kasvanud.“

Mõnnikhusen jäi pisut mõtlema. Agnes hakkas ta käevarrest kinni ja sosistas temale midagi kõrva. Vana rüütel nikutas pead ja ütles siis valjusti: „Sa ütlesid, et sa teenistust lähed otsima, kas tahad minu teenistusse astuda?“

„Mina ei astu kellegi teenistusse, keda ma ei tunne.“

Mõnnikhusen naeratas pilkavalt.

„Pean sulle oma nime nimetama? Hea küll, härra Gabriel, mina olen Kuimetsa pärihärra ja Liivi mõisameeste \*) pealik Kaspar von Mõnnikhusen. On sul nüüd rohkem usaldust minu vastu?“

„Teie nimi on kaugel tuntud, rüütel von Mõnnikhusen,“ vastas Gabriel kergesti kummardades. „Siiski ei taha ma Teid mitte teenida.“

---

\*) Mõisameesteks nimetati suure Liivi sõja ajal neid endise orduriigi mõisnikke ja nende sulaseid, kes salgakaupa pea rootslasi, pea venelasi, taanlasi või poolakaid palga eest teenisid, enamasti aga oma käe pääl kui õiged röövlid omia isamaad laastasid. Mõnnikhuseni käsu all seisev salk oli Kuimetsas kindlasse laagrisse asunud ja seisis nime poolest rootsi kuninga teenistuses.

„Miks mitte?“ küsis Mõnnikhusen kulmu kort-  
sutades.

„Ma ei soovi mõisameheks saada.“

„Pead sa ka meeles, et ma sind torni heita või  
siinsamas oksa tõmmata võin lasta?“

„Teie võite üksnes minu surnukeha puuksa  
riputada, aga mind torni heita, või koguni oma sula-  
seks teha ei või teie mitte. Teie olete ise sõjamees,  
rüütel Mõnnikhusen, ja peaksite teadma, et õige  
sõjamees ennast ähvardustest ei tohi painutada  
lasta.“

Mõnnikhuseni palge tõusis vihapuna. Jälle puu-  
dutas Agnes salamahti ta käevarre külge. Vana  
rüütel lõi palhaselt käega ja turtsus: „On sul nii suur  
himu nälga surra, siis mine rootslaste juure! Nead  
ei jõua meilegi palka välja maksta, veel vähem sinu-  
sugusele. Tahad sa aga häid päevi näha ja külluses  
elada, siis tule minu juure. Tugevaid ja julgeid  
poisse võin ma igal ajal tarvitada. Täna õhtuni sei-  
sab Kuimetsa värav sinu ees lahti. Täna Jumalat, et  
ma pahas tujus ei ole, ja mõtle hoolega järele, enne  
kui omas suures rumaluses minu armuliku paku-  
mise tagasi lükkad.“

Nende sõnadega pööras Mõnnikhusen hobust ja  
ratsutas kõige seltskonnaga maanteele tagasi. Agnes  
pööras korra pead ja nägi, et Gabriel liikumata vana  
paiga peal seisis ja otsekui kahetsedes tema järele  
vaatas.

„Üks häbemata lurjus, see talupoeg!“ torises  
Risbiter, kes enese neiu kõrvale oli mahutanud. „Ma  
ei mõista, mispärast sinu isa ta karistamata jättis.“

„Miks sa teda ise ei karistanud?“ küsis Agnes  
naeratades.

„Kas ma tohtisin sinu isa keelu vastu teha?“

„Aga kui mina sind käsin, kas siis läheksid  
teda veel karistamaa?“

„Kui sa seda otse himustad...“ kogeles Risbiter kahvatades.

„Preili Agnes,“ ütles Delvig, kes nende juttu oli kuulnud, „ärge saatke oma peigmeest paljaste kätega lõukoera suhu. Teie näete, et tal väetikesel mõökagi ei ole.“

„Kus sinu mõök on?“ küsis Agnes kulmusid tõstes.

„Risbiter on oma mõõga kõige sügavama aukartuse märgiks vaenlase jalge ette maha jätnud,“ hirvitas Delvig.

„Junkur Hans!“ ütles Agnes pühalikult. „Teadke, et Agnes von Mönnikhusen oma kätt iialgi mõõgata mehele ei anna. Kuidas võite Teie oma noorikut kaitsta, kui Teil eneselgi sõjariista ei ole?“

„Kurat ja põrgu!“ vandus Risbiter. „Vaata kuidas inimene unustada võib! Pillasin mõõga kogemata maha ja unustasin sootuks ära. See oli sinu enese süü, Agnes: sinu äkiline ilmumine ajas minu meeled ja mõtted sassi. Ma tahaksin seda meest näha, kes sinu seltsis oma mõõka ja veel mõndagi muud ära ei unustaks? Kui aga hulgus teda veel varastanud ja pakku jooksnud ei ole!“

„Ta seisab veel endisel paigal,“ ütles Agnes teistkorda tagasi vaadates.

„Kuule, poiss!“ hõiskas Risbiter, noort sulast, kes nende eel ratsutas. „Mine too minu mõök sealt ära!“

„Ei, junkur Hans,“ ütles Agnes kähku vahele, „Teie ise peate mõõga ära tooma.“

„Kui ilusti palud, ehk annab talupoeg ta heaga kätte,“ pilkas Delvig.

„Läheme kolmekesi, mina aitan paluda,“ hüüdis Agnes vallatult naerdes.

Nad pöörsid ümber ja sõitsid sinna tagasi, kus Gabriel ikka veel selga puu najale toetades seisis.

Teised seltsilised olid neist tüki-maad ette jõudnud, nii et nende tagasiminekut peaaegu tähelegi ei pandud.

„Tõsta mu mõök üles ja anna siia!“ käskis Risbiter upsakalt.

„Sinu mõök?“ kostis Gabriel otsekui mõtetest ärgates ja lustilik naeratus libises üle ta näo, kui ta nüüd alles haljast terast enese jalge ees nägi läikivat. „Kui sinu pruut sinu eest palub, siis annan mõõga kätte.“

„Kust Teie teate, et mina junkru pruut olen?“ küsis Agnes kergesti punastades.

„Ma näen seda junkru suurest julgusest, mis muidu arusaamatu oleks.“

„Ma lasen selle koera armuta maha!“ hüüdis Risbiter hambaid kiristades ja tõmbas püstoli välja.

„Pidage, junkur Hans!“ ütles Agnes kahvata-des. „Härra Gabriel, kui ma Teid palun mõõka üles tõsta...“

Enne kui Agnes sai lõpetada, tõstis Gabriel mõõga üles ja andis ta viisakalt kummardades noore neiu kätte, öeldes: „Kõik tingimused on täidetud ja rahu tehtud. Junkru kätte ei julge ma mõõka anda, sest ta ei oska sõjariista käes pidada ja võiks enesele viga teha.“

Delvig pahvatas suure häälega naerma ja ka Agnes pidi vastu tahtmist naeratama.

„Junkur Hans, siin on Teie mõök,“ ütles ta sõjariista peigmehe kätte andes. „Tänage mind ja püüdke tulevakord osavam olla. Head teereisu, härra Gabriel!“

„Jumalaga, preili!“

Agnes andis hobusele äkisti piitsa ja kihutas tuhatnelja isa järele, Delvig ja Risbiter, kes näost punane kui keedetud vähk, olid tema kannul.

## Mõisameeste laagris.

Gabriel pistis mõõga jälle kepi sisse, astus maanteele ja sammus mõttes Tallinna poole. Mõnesaja sammu pärast jäi ta seisatama ja vaatas tagasi. „Naljakas lugu!“ ümises ta pead raputades iseendas. „Ma ei saa aru, mis see on, aga üks asi takistab mu sammu, mul on tina taldade all, ma ei taha edasi minna. See vana habemik ütles, et tema värav täna õhtuni minu ees lahti seisab. Mis nõidus oli selles, et see mind ühtepuhku mõtlema paneb? Tahan ma mõisameheks hakata? Ei, mul on liig rohkesti põhjust neid vihata ja põlata.. Agnes von Mõnnikhusen... Seda nime olen ma tänini vihas pidanud ja nüüd... See oli ju üks Mõnnikhusen, kes Koluvere lahingus talupojad ära võitis ja minu vanaisa puuoksa lasi tõmmata. Üks Risbiter langes minu vanaisa käe läbi. Kui see selle junkur Hansu isa oli, siis oleme temaga tasa. Rumal jõmpsikas, see junkur Hans! Ma ei mõista, kuidas Agnes von Mõnnikhusen seda punaseharjalist poisikest . . . aga mis minul sellega asja? Mul on tõesti paremat teha, kui halbi junkru ja upsaka rüütlipreili pärast oma pead murda. Läki Tallinna poole!“

Gabriel sammus edasi, aga natukese aja pärast pidi ta jälle seisatama ja aru pidama. Visa mõte ei tahtnud kuidagi ta peast lahkuda.

„Hm! Nii väga suurt ruttu mul ei ole. Tallinn ei jookse minu eest ära. Kui ma homme sinna ei jõua, siis olen ülehomme seal. Miks ei peaks ma pilku mõisameeste laagri peale heitma? Kardan ma seda junkrut? Ei, ma tahan talle just näidata, et ma teda mitte ei karda.“

Viimse mõttega kõike kahtlust lõpetades, pööras Gabriel sedamaid ümber ja sammus tulnud teed mööda tagasi. Tunni aja pärast jõudis ta Kuimetsa laagri ette.

Mõisameeste laager oli laialine telkide ja hoonete kogu, osalt mõisaõue, osalt ümberkaudse välja peal. Terve laagri ja mõisa ümber käis palkidest ja mullast tehtud vall kahe väravaga ja mõne suurtüki-auguga. Gabriel pääsis kerge vaevaga väravast sisse, sest vahid olid joobnud ja ei pärinud tundmata talupoja käest muud, kui natuke õlleraha, mis Gabriel neile andis. Laagris vältis pidulik kära ja müra, sest nälgind mõisamehed olid mõne päeva eest „Liivi kuninga“ Magnuse asupaiga — Põltsamaa alevi kallale kipunud, kuna „kuningat“ ennast seal ei olnud ja pärast rikka alevi paljaksriisumist rohke saagiga tagasi tulnud. See oli mõisameeste igapäevane käekäik. Ümberkaudne maa oli nii paljaks tehtud, et nälg mehi nädalate kaupa hulkuma pani. Siis mindi „sõja“ nimel kaugemale riisuma ja tapma. Oli sõjakäik õnneks läinud, siis sai saak kähku kõrist ja kõhust läbi lastud.

Imelik maa, see Eestimaa! Kaheksateistkümmend aastat oli hirmus sõda kestnud, nii mitmed sõjaväed olid siin riisumas ja laastamas käinud, kõigi käsi oli kõikide vastu olnud — ja siiski suutis see õnnetu pind veel kodurahva riismeid ja vaenlaste tuhandeid toita!

Sel korral õitses laagris õlle ja toidukraami müüjate vili; nende seisukohtade ümber aelesid,

prassisid, lobisesid ja laulsid mõisameeste salgad. Gabriel oli sõjamees ja sõjaga harjunud, aga see joobnud röövlitekari, kes tema kodumaa rasvast priiskas, pani ta südame siiski vihast ja jälkusest paisuma. Ta tahtis juba ümber pöörduda ja oma teed edasi minna, kui ta korruga selja tagant rasket kätt oma õlale tundis langevat. Järsku ümber pöördes nägi ta enese ees laianäoga sõjameest seisvat, kes temale täie õllekannu nina alla pistis:

„Säh, joo, külamees! Sa oled tubli poiss, keldest minu süda rõõmu tunneb. Nägin, kuidas sa metsas neli junkrut hüppama panid.“

„Kas seesama oligi?“ hüüti mitmest küljest.

„Seesama neh!“ tõendas laia näoga sõjamees. „Kahju, et ma oma silmaga ei näinud, kuidas ta Risbiteri hobuse seljast maha pühkis. See nali on vähemalt vaadi õlle vääriline.“

„Paras Risbiterile!“ hüüdsid hääled ümberringi ja igast küljest pakuti Gabrieli juua. Gabriel võttis pool tahtmata ühe kannu ja jõi. Nüüd ei pääsnud ta enam sõjameeste seltsist. Teda sunniti istuma ja näitama, „mis mees ta on.“

„Tänsest päevast saadik oleme sõbrad, ole sa nii talupoeg kui tahes,“ seletas üks seltsimees, Gabrieli kätt, mis õnneks mitte kõige õrnemate seast ei olnud, nagu pihtide vahele pigistades. „Sa pead teadma, et meie hulgast keegi punase peaga junkrut ei salli. See on rumal jõmpsikas, kes enesest palju arvab. Nagu ei oleks temasuguseid enne nähtud! Kas näed seda kaltsus lakekaussi seal?“ — Rääkija näitas näpuga ühe seltsimehe peale, kes kõhuli maas lamas ja segaste silmadega Gabrieli otsa vahtis. — „See on krahvide järeltulija ja kannab ise krahvi nime. Sarnaseid on meil palju.“

„Anna juua, siis ma kingin sulle oma nime,“ lallutas krahv.

Mürisev naer kajas ümberringi vastuseks.

„Hans Risbiter ei ole selle lapaka vääriline,“ kõneles Gabrieli uus sõber edasi. „Oma ülbuse, ih-nuse ja häbematu nuuskimise eest oleks ta meie käest ammugi kibedat õpetust saanud, sest meie ei naljata niisuguste ülematega palju, kuid sest on kahju, et vana Mönnikhusen teda kaitseb ja temast koguni oma väimehe tahab teha. See lugu paneb iga ausa inimese vanduma. Kahju, et sina junkrut kõvemini ei pigistanud, kui ta su käte vahel oli! Oleksid sa tema kõvera kaela veel enne pulmi ümber keeranud — vaat' see oleks esimene nali olnud!“

„Mönnikhusen ei pidanud enne Risbiterist suurt lugu,“ seletas teine seltsimees, „aga seitsaadik, kui Risbiter Põltsamaal vana Fahrensbachi vangi võttis ja Mönnikhuseni kätte tõi, on vanamees otsekui ümber muudetud. Nüüd on Risbiter mõisas esimene pailaps ja teeb tunahomme ilusa Agnesega pulmad.“

„Kas tunahomme on juba pulmad!“ küsis Gabriel kohmetades.

„Sest pole viga, sest nagu vanameest tuntakse, saavad pulmad vähemalt toredad olema, kus siis meiegi heast lonksust ilma ei jää, kuid see on pagana lugu, et pulmas õiget peigmeest ei ole. Mis peigmees see on? Süda läigib, kui tema peale vaatad. Oleksin mina preili von Mönnikhusen, ma ütleksin sellisele peigmehele veel altari ees ei. Mis on tuikesel niisuguse punaseharjalise, tedretähelise, kõvera-jalgse varesepojaga tegemist?“

„Mis näost rääkida!“ ütles käega lüües kolmas seltsimees, kes ise looduse poolt vähe kenaduse kaasavara oli saanud. „Nägu on Jumalast loodud nägu, aga see'p see on, et mees ise kuhugi ei kõlba. Loll nagu vasikas, alamate vastu upsakas ja tige, ülemate ees roomab kõhuli, kitsipung, jänespüks, valetamise ja hooplemise peale esimene meister. Ühe sõnaga

— lurjus. Sinu terviseks, talupoeg! Tubli poiss, et Hansule pükste peale andsid!“

Gabriel jõi ja kuulas hoolsa tähelepanemisega, mis teda ennast salamahti imestama pani, sõjameeste põhjamist junkur Risbiteri kohta. Ta ei vihanud seda inimest, ta arvas teda ainult halbiks poisikeseks, aga siiski täitis tähelepanek, et ükski kiidusõna Risbiteri kohta tema kõrva ei puutunud, Gabrieli südant imeliku rahulolemisega.

Rüütel von Mönnikhusen oli oma kaaslastega juba enne Gabrieli tulekut mõisa tagasi jõudnud ja lõunalauale istunud. Pikk laud oli selleaja kombe järele toitude ja jookidega nii ülirohkesti kaetud, et meieaegseid inimesi küll vist kolm korda suurem hulk sest täis oleks saanud. Viinakarikad ja õllekannud olid ühtepuhku liikumas, jutt ei vaikinud silmapilgukski. Delvig jutustas Risbiteri äpardust ja püüdis teda igapidi teiste ees naeruväärseks teha. Risbiter katsus temale küll mehe moodi vastu anda ja lugu teisiti pöörata, aga näha oli, et suurem osa pealtkuulajatest enam Delvigi kui teda uskusid; neid oli vähe, kes Risbiteri peale mitte kadedad ei olnud selle häbemata õnne pärast, et tema ilusa ja rikka Agnes von Mönnikhuseni omale pidi saama. Agnes oli mõttes ja vaatas sagedasti aknast välja õue, kust sõjameeste kära selgesti üles kostis. Risbiter istus pruudi kõrval ja püüdis elava lobisemisega tema tähelepanu Delvigi juttudest ja naljatamisest ära pöörata, leidis aga niivähe vastust, et ta viimaks ise hoopis vaikis ja südametäiega pea purju pani. Pärast söömaaega sasis ta tuikudes Agnese käevarrest kinni ja talutas ta pool vägisi söömasaali kõrval olevasse kambrisse.

„Mis tembutamine see on?“ algas ta siin raske keelega. „Mi-miks sa täna nii isemoodi oled? Sa ei räägi minuga sõna, ei vasta midagi — mis see

kõik tähendab? Ka—kas sa mind enam ei armasta.“

„Ma ei tea isegi,“ kostis Agnes mõttes.

„Mis jutt see nüüd jälle on: sa ei tea isegi? Eks sa ole minu ki—kihlatud pruut! Sa pead mind armastama. Hans von Risbiter ei lase ennast mitte narrida, kas kuuled?“

Viimased sõnad kõlasid nii ähvardavalt, et Agnes võõrastades üles vaatas.

„Teie olete joobnud, junkur,“ ütles ta kergesti punastades. „Laske minu käsi lahti!“

Risbiter ei lasknud kätt mitte lahti, vaid langes korruga prantsatades neiu ette põlvili maha ja ütles nutuliselt: „Oh, ma olen üks õnnetu inimene, kõik on minu vastu! Anna andeks, pai, kulla Agnes, kui sind pahandasin, aga mu hing on täis, ma ei või seda enam kannatada. See pagana Delvig kihvtitab minu elu oma pilkamise ja valetamisega. Ma olen tema ees nagu rumal poiss, jänespüks, lorukapukas. Ütle, Agnes, kas sa usud seda, mis tema minust luiskab?“

„Tänini ei uskunud ma seda mitte,“ ütles Agnes tõsiselt.

„Ära usu teda, Agnes! Tema on minu peale hirmus kade ja püüab mind laimuga mustata. Kuidas võin mina, kes oma käega Dietrich von Fahrensbachi vaenlaste keskelt vangi võtsin, rumal poiss ja jänespüks olla? Ei, kulla Agnes, mina olen vapper mees ja targa mõistusega. Ma oleksin Delvigi kihvtise suu ammugi kinni sulenud, aga ma ei raatsi kätt tema külge pista, sest ta on sinu sugulane.“

„Oh, seepärast ei pruugi sa temale armu heita,“ ütles Agnes naeratades.

„Ei, Agnes,“ töötas Risbiter pühalikult ja tõusis püsti, „ma tahan temaga kannatada, sinu ja sinu isa pärast. Mis ütleks sinu isa, kui ma tema õepo-

jale viga teeksin? Täna ärritas ta mind teel, nii et mul mõõk juba paljas oli, ma ei suutnud ennast enam valitseda ja tema väetikese lugu oleks vist halvaks läinud, poleks mitte teised vahele tulnud.“

„Kas sa siis nii osav vehkleja oled?“ küsis Agnes kaheldes.

„Mina olen Eestimaal kõige osavam vehkleja,“ kostis Risbiter alandlikult.

„Aga kuidas sul metsas see äpardus juhtus?“

„Missugune äpardus?“

„Et sul mõõka käes ei olnud, kui mina sinna tulin.“

„Ah, sa räägid sellest häbemata talupojast?“

„Ta ütles ju, et ta vaba mees on.“

„Ja sina usud seda? Oh Agnes, ära seda usu! Ülepea ära usu midagi, mis sulle luisatakse. See talupoeg oli vene salakuulaja, selle eest annan ma oma pea! Ma nägin seda tema näost ja tõukasin teda jalaga; sealjuures viskasin kogemata jalaga mõõgatupe üles ja mõõk kukkus maha.“

„Aga kuidas see tuli, et sa ise hobuse seljast maha kukkusid?“

„Kes sulle seda ütles?“

„Delvig ütles seda sinu enese kuuldes.“

„Oh seda häbemata valevorsti! Mina ei pannud seda valet tähelegi, muidu oleksin temale mõõgateraga kohe sündsä vastuse annud. Mina peaksin hobuse seljast maha kukkunud olemä? Ei seda juhtu. Sa tead ju, kui osav ratsutaja mina olen. Oh Agnes, küll on minul sinu pärast võitlemist ja valu kannatamist! Kõik on minu peale kadedad, kõik püüavad mind tõrvata ega hirmu kõige inetuma vale eest tagasi. Aga ükspuhas — tehku nad, mis tahavad, mina neid ei karda, nii kaua kui ma tean, et sina mind armastad. Anna mulle musu, Agnes.“

„Ei anna,“ ütles Agnes järsku ja kiskus enese Risbiteri käte vahelt lahti.

„Mis see tähendab?“ turtsus Risbiter. „Eks ma ole sinu kihlatud peigmees, miks sa mulle musu keelad? Sa pead mulle musu andma!“

„Pärast pulmi!“ kostis Agnes ja lippas naerdes kambriist välja.

Pahas tujus läks Risbiter õue peale lahutama. Telkide vahele astudes nägi ta määratu imestusega seda inimest, kes temale täna nii palju tuska teinud, sõjameeste seltsis istuvat. Risbiter oli loomu poolest argpüks, aga teatavalt on need viina mõju all kõige suuremad kisakõrid ja riiuotsijad. Gabrieli nähes süttis kõik junkru rindu korjatud viha korraga põlema.

„Sina koer!“ kärgatas ta Gabrieli peale. „Kuidas julged sa veel minu silma ette tulla? Mis sa otsid siit?“

Pikkamisi pööras Gabriel pea käratseva junkru poole.

„Näe, see on ju seesama pisuke junker, kes nii ilusti hundiratast lüüa mõistab,“ ütles ta heas tujus.

Sõjamehed naersid. Junker Hans läks näost roheliseks.

„Häbemata lurjus! Silmapilk tõuse püsti ja võta kübar maha, kui sa rüütliga räägid!“

„Rüütliga ei ole mul praegu rääkimist,“ ütles Gabriel naeratades, „aga kui väike junkruke vanema inimesega räägib, siis võiks junkruke küll mütsi kergitada.“

Sõjameeste naer tunnistas, et nad Gabrieli vastusega rahul olid.

„Sulased!“ karjus Risbiter viha pärast peaaegu nuttes, „võtke see koer kinni ja andke talle tallis sada hoopit vitsu!“

Sulased ei liikunud paigast, vaid näitasid junkrule hirvitades hambaid. Meeletumas vihas kiskus Risbiter mõõga välja ja kippus Gabrieli kallale. Gabriel kargas kähku püsti, tõmbas pika ülikuue seljast ja seisis nüüd sõjamehe riides, läikiv mõök käes, kohmetanud junkru ees.

„Vaatame, kelle nahk hoopide järele enam kiheleb,“ ütles ta ähvardades.

Mõõgad kõlisesid kokku. Mõisameestest ei astunud keegi vahele; nad vahtisid uudishimuliselt vehklejate peale ja südame põhjas soovis vist igaüks, et ülbe junkur hästi valu saaks. Võitlus ei kestnud kuigi kaua. Kahe, kolme löögi järele lendas Risbiteri käest mõök kõrgesse, keerutas õhus mitu korda ringi ja kukkus alles tüki maad eemal mõisa akna alla maha. Tema järele vaadates langes Gabrieli pilk akna peale ja trehvas siin teise pilguga kokku. Agnes seisis akna taga. Ta oli riidu hakatusest otsani pealt vaadanud. Gabriel oli kahevahel, kas ta õigesti näinud, et õnnelik naeratamine neiu roosiliste huulte ümber lehvis. Agnes jäi küll kohe jälle tõsiseks ja pööras näo kõrvale, aga tema naeratamisest jäi õnnestav kuma Gabrieli südamesse. Gabriel tundis, kuidas kõik kenad voorused korruga tema rinnus aset võtsid; heldus, lahkus, leplik meel ja üldine inimese-armastus paisusid tema karedat sõjamehe-südant.

„Minge puhkama, junkur!“ noomis ta sõbralikult. „Tänaseks olete vahvust ja osavust küllalt näidanud. Teie mõök on kõige viledam tantsija ilma peal; oleks tal tiivad seljas, siis võiks teda linnuks arvata, nii ilusasti lendab ta läbi õhu. Kui teinekord võitlemisele välja lähete, siis võtke ikka õppinud linnupüüdja kaasa, muidu läheb mõök Teie käest lendu ja Teie jääte omast ilma.“

Risbiter, kes minutiks kohmetult seisma oli jäänud, piilus nüüd ka pool tahtmata sinnapoole, kus ta oma sõjariista arvas olevat. Agnes seisis veel akna taga, kuid nüüd oli naeratamise kuma tema uhke näo pealt täiesti kadunud ja selle asemel väike kortsuke tema kulmude vahele asunud. Lähemal silmapilgul oli aknatagune tühi. Risbiteri põskedel vahetas kahvatus punaga. Ta ei julenud kellegi peale vaadata, õigusega kõigi nägude peal pilkavat naeratust näha kartes.

„Sa oled oma kätt rüütli vastu üles tõsta julenud, seda pead sa kahetsema,“ ütles ta viimaks kogeledes, pööras jala pealt ümber ja tõttas kiirel sammul minema. Sõjameeste naer kohas ta järele. Gabriel oli enesele kerge vaevaga ja ilma tahtmata hulga sõpru kaela sobitanud. Pool laagrit jooksis kokku, seda julget meest vahtima, kes vihatud Risbiterile õpetust oli annud. Lahkumisest ei lastud teda juttugi teha ja — õigust ütelda — ta ei kippunud isegi üleliiga minema. Salahääl ta südames sundis teda paigale jääma.

---

## Pruudi kahtlused.

Laupäev oli pulmade ettevalmistamispäev. Vana Mönnikhusen oli igapidi ja igas asjas vanameelne: tütre pulmas pidi kõik karva pealt nõnda peetud saama, nagu see enne suure sõja hakku, Liivi orduriigi kuldsel ajal olnud, ainult see maha arvatud, et pulmi mitte, nagu muidu enamasti linnas ei peetud, vaid kodu mõisas. Kõik Harjumaa mõisnikud olid pulma kutsutud. Kõik ei võinud paraku tulla, sest mitmed olid sõjas surma saanud, teised vangi viidud, kolmandad linnadesse põlgunud, neljandad mööda ilma kerjama läinud, aga mõned tulid siiski oma naiste ja sulastega ja kõige pealt olid kõik rüütlisugu mõisamehed ise pulmalised. Seda elu ja liikumist, seda uhkust ja toredust, seda ülekulatud viletsust, mis sel laupäeval Kuimetsa laagris näha oli! Rüütliid ja junkrud olid toredas piduriides, kuldkettide ja sulgedega ehitud, nende hobuste riistad välkusid päikese paistel, nende prouad ja preilid olid pärlite, kulla ja kalliskividega nii raskesti kaetud, et ehte koorma all vaevalt jalal jaksasid seista. Rüütliseisus näitas siin, et tema endisest suurest varandusest vähemalt mõned läikivad riismed järele olid jäänud.

Pärast lõunat, kuna mõisas õhtuseks sööma- ja joomapiduks laialisi ettevalmistusi tehti, ratsutasid kõik rüütlisugu meesterahvad pidulikult ehitud ho-

buste seljas laagrist välja ja kogusid lagedale väljale ühe vana mõisniku ümber, kes neile kõne pidas ja selle järgmiste sõnadega lõpetas:

„Kõrged ja aulised rüütlisugu härrad ja junkrud! Meie armsa seltsimehe, vahva Hans von Risbiteri ja tema pruudi, ilusa ja viisaka preili Agnes von Mönnikhuseeni auks olete siia kokku tulnud; seepärast palun Teid sõbralikult, et need kristlikud pulmad ristiinimeste viisil rahus ja rõõmus lõpetaksite. On kellelgi teise vastu mõnd vana viha või vaenu, siis jäägu see siin paigas meele tuletamata. Kes seda teha ja täita tahab, see tõstku käed ja töotagu sõna pidada.“

Kõik tõstsid käed ja töotasid pulmas rahu pidada. Siis sõitsid nad trummide ja pasunatega, püsse pugutades ja mõõku kõlistades laagrisse tagasi, otsekui oleksid nad suure lahingu võitnud. Kaks korda ratsutasid nad mõisa balkoni eest läbi, kus Agnes täies pruudi-ehetes teiste naiste keskel seisis ja ratsanikkudele vaatas. Siis jaotusid kõik ratsanikud kahte salka, üks peigmehe, teine pruudi auks, ja nooremad algasid mõisa õuel võidumängu nüride odade ja plekist mõõkadega. Kõik sõjamehed ja sulased kogunesid mängijate ümber, kiitsid valjusti neid, kes kõige suuremat jõudu ja osavust näitasid, ja pilkasid kibedasti neid, kes end võita lasid. Kõige valjemini kohas pealtvaatajate naer, kui Hans von Risbiter, keda Delvig odapiste peale välja kutsunud, sadulast maha lendas. Seda nähes tõusis Agnes järsku üles ja läks balkonilt ära. Teistest naistest ei läinud keegi ta järele, sest nende tähelepanu oli põnevusega võidumängule juhitud. Agnes tõttas üksi oma kambri, kus ta nõrkedes toolile langes. Ta süda oli raske, pea segaseid mõtteid täis; tal oli ainuke selge tundmus: paha meel Hans von Risbiteri vastu.

Agnes oli kui süütu laps valju isa ja õrna ema hoole all üles kasvanud. Ta ei tunnud seni muud häda ega õnnetust, kui seda, mis sõja läbi sündis; sõja häda tundis ta küll põhjalikult, sest ta oli just sama vana kui suur Liivi sõda — 18 aastat. Kõige vähem tundis Agnes enda südant. Sel ajal ei olnud ja romaanide lugemine mitte rüütlipreilide harjunud ajaviide ja Agnes von Mönnikhusenile oli see uusaegne, odav ja hõlbus südameteaduse kursus 18 aasta vanaduses täiesti tundmatu asi. Agnes teadis nii palju, et neiud, umbes 20-aastasena, vanemate tahtmist mööda mehele lähevad; tehakse toredad pulmad ja siis sõidab noor abielupaar oma mõisa ja elab seal lustiliselt — kui aga sõda lubab. Koos elades pidi nõnda nimetatud armastus iseenesest tulema, ja see oli Agnese meelest loomulik, sest tänini oli ta ju kõiki armastanud, kellega ta koos elas: isa, ema, surnud venda, sugulasi, oma hoidjaid, isa jahikoeri, tädi Mathilde valget kassi ja mitmesuguseid sulgloomi. Junkur Risbiter ei olnud näolt ilus, ka mitte üleliiga tark, aga isa ütles, et ta tubli noormees ja suure varanduse ainus pärija olevat, kellele isa pealegi oma verivaenlase vangivõtmise eest suurt tänu võlgneb. Igapidi oli Risbiter vähemalt sama hea kui keegi teine kosilane, miks ei pidanud Agnes teda meheks võtma? Pulmadega oleks Agnes heameelega veel viivitanud, sest ta ei raatsinud isast lahkuda, aga isa oli ju pulmapäeva määranud ja mis isa ütles, see pidi tõrkumata täidetud saama. Vähemais asjus tegi vana Mönnikhusen hea meelega tütre tahtmist ja lasi ennast tema õrnast käest juhtida, aga mehelemineamise asjus ei olnud Agnesele iialgi mõtet tulnud, isa tahtmisele vastu hakata.

Nüüd aga märkas Agnes korraka, et abieluks ometi enam vaja oli kui isa tahtmist, ja ühtlasi tundis ta oma südames himu ärkavat, asja oma silmaga

vaadata, aega viita, uurida. Ta aimas tumedalt, et ta Hans von Risbiteri iial ei võinud armastada ega temaga koos elades õnnelik olla; veel enam, ta tundis, et Risbiter temale otse vastumeelt oli. Nagu kõik naised, nõnda veeretab ka Agnes oma südame põhjas kõik süü meeste peale. Ta ei uuri- nud neid tõelisi põhjusi, mis peigmeest tema meelest läilaks tegid, vaid andis oma tundmusele maad ja see tundmus ütles: Hans on valelik, vilets hoopleja, näolt inetu, jõult nõrk, ühe sõnaga mitte nii, kuidas õige mees olema peab. Ma ei või tema peale iial uhke olla ja tema ei või mind iial kaitsta. Mul pole enam mingisugust usaldust tema vastu, kuidas võiksin ma siis tema töotust uskuda, et ta mind õnnelikuks tahab teha?

„Agnes!“ hüüdis isa hääl ukse tagant.

Agnes kargas kohkudes püsti, aga ta ei vasta- nud mitte kohe hüüdmisele. Esimest korda ärkas kangekaelsus ja vastupanemise himu tema lapseli- kus südames. Mispärast sundis isa teda vastu taht- mist mehele minema? Kentsakas lugu! Tänini ei olnud Agnesele kordagi meele tulnud, et isa teda „sundis“. Ja nüüd?

Uks avanes ja vana Mönnikhusen pistis pea prao vahelt sisse.

„Kuhu sa nii kauaks jääd, Agnes?“

Agnes võitles endaga. Pidi ta ütleva, mis ta südant koormas, või suu pidama ja vaikselt kannata- tama, mis isa tema peale pani? Rääkimise himu jäi võitjaks.

„Kas tohin sinuga rääkida, isa?“ küsis Agnes kartlikult.

„Hohoo, millal sa seda siis mitte pole tohtinud?“ kostis Mönnikhusen heas tujus ja astus tuppä. „Mis sul on, tütreke! Sa oled näost kahvatu, otsaesine kräsus, mokad vingus — mis see tähendab? On

sind keegi pahandanud või mõtled sa nii sügavalt tulevase abielu muredele?“

Agnes surus ennast nagu kaitsmist otsides isa rinna vastu ja ütles meelitades:

„Ma olen rumal laps ega tea isegi, mis mul on. Mu pea on segane. Anna mulle head nõu, pai isa.“

„Head nõu? Mis mina vana sõjamees pitsidest ja paeltest tean? Ega sa muud nõu ometi taha.“

„On see sinu tõsine arvamine, isa, et noorel neiul, kes homme abiellub, muud nõu vaja pole, kui pitside ja paelte kohta?“ küsis Agnes pisut kibedalt.

„Noh, noh, võib ju ka olla, et sa oma pärlite ja kalliskividega —“

„Isa!“ hüüdis Agnes sellise häälega, millist Mönnikhusen tema suust esimest korda kuulis; ühtlasi pani vana rüütel imestuse ja ehmatusega tähele, et pisarad Agnese läikivaid silmi tumestasid.

„Taga parem!“ hüüdis vanamees kohmetult ja pörkas koguni pool sammu tagasi, sest õige mehena kartis ta naise pisaraid enam kui tuld. „Sul näib ju üsna tõsine asi südamel olevat. Säh sulle, nüüd hakkavad silmad koguni vett jooksuma. Tule taevas appi, no mis nüüd peale hakata? Oot' oot', ma kutsun kohe naise siia —“

„Ära kutsu kedagi!“ ütles Agnes kohkudes ja pühkis pisarad kähku ära. „Mul on sinuga üksi rääkimist, aga ma häbenen, ei leia hakatust.“

„Sa häbened ja ei leia hakatust? Paremtutsum ikka naised —“

„Ei, ei! Ma tahtsin sinult midagi küsida. Kas sa arvad... kas sa mõtled —“

„Noh?“

„Kas sa usud, et ... et junkur niisugune mees on, nagu näiteks sina oled?“

„Hoho!“ naeris Mönnikhusen. „Veider küsimus. Ega ta ometi naine pole!“

„Ma tahtsin ütelda: kas ta on nii vahva, nii aus, nii õiglane, nii hea —“

„Noh, mis veel??“

„Ühe sõnaga, kas ta on selle vääriline, Kaspar von Mönnikhuseni väimeheks saada?“ lõpetas Agnes vahvasti.

„Oi, oi, Agnes,“ imestas vana rüütel, „ma ei teadnud veel, et sina nii uhke oled. See on tõsi, meie sugukond on vana ja kõrge au sees, sinu lihane onu, minu vend, oli piiskop ja valitsev vürst —“

„Ma ei räägi meie sugukonnast,“ ütles Agnes ruttu vahele, „ma küsisin ainult, kas sa Risbiteri enese vääriliseks arvad.“

„Kui ma ise ta oma väimeheks olen valinud, küll ta siis ka ikka selle suure au vääriline on. Või on sul selle kohta vahest midagi kahtlust?“

„Mul ei ole veel aega olnud, teda ligemalt tundma õppida.“

„Seda parem. See ei ole kunagi hea, kui noor tütarlaps meest ligemalt tundma õpib.“

„Ka siis mitte, kui sest mehest tema tulevane abikaas peab saama?“

„Abielus on neil küllalt aega üksteist ligemalt tundma õppida.“

„Aga kui nad kahekesi kokku ei sünni, mis siis?“

„Tüdruk, tüdruk, kust sa need imelikud mõtted võtad?“ hüüdis vana rüütel pead vangutades. „Nii-suguseid sõnu pole ma veel ühegi tütarlapse suust kuulnud. Kust sa seda tead, et teie kokku ei sünni? See on ju ometi minu asi, sinule meest otsida, ja olen ma ühe leidnud, siis tähendab see, et teie väga hästi kokku sünnite. Ära mõtle, et mina inimesi ei tunne.“

„Kas sa siis Risbiteri tõesti hästi tunnend?“ küsis Agnes aralt, esimest korda isa sõnade kohta kahtlust tundes.

„Miks ma teda ei tunne? Tema isaga olime head sõbrad, tema ise elab juba kolm kuud minu silma all ja on selle ajaga tähtsa teo ära teinud. Ma olen temale kõige suuremat tänu võlgu.“

„Aga mina ei ole temale tänu võlgu,“ pani Agnes julgesti vastu.

Vana rüütel sügas kitsikuses kõrvatagust. Korraga hüüdis ta rõõmsa näoga, nagu oleks ta mõnele heale mõttele tulnud:

„Tont võtku mind, kui ma sest kõigest aru saan! Mis need jutud tähendavad? Mis sa tahtsid mulle ütelda?“

Kitsikuses olemise kord oli nüüd Agnese käes. Ta ei leidnud kohe vastust, vaid lõi punastades silmad maha.

„Haha, ma hakkam aimama, miks sa oma kallid peigmehe peale tusane oled,“ naeris Mõnnikhusen. „Sa oleksid hea meelega näinud, et tema teiste noorte meeste seas kõige tugevam ja osavam oleks olnud. Pai laps, ära üleliia kurvasta. Pisuke äpardus võib igatühele juhtuda. Kui neid kõiki neid noormehi põlgaksid, kes korra sadulast maha on lennanud, siis ei saaks nad iialgi mehele.“

„Aga kui ma mehele ei tahagi minna?“ ütles Agnes järsku.

Mõnnikhusen pahvatas suure häälega naerma.

„Sa ei tahagi mehele minna! Hahaha! Küll ma neid tüdrukuid tunnen!! Arvasin sind teistest tütarlastest targema, otsekoheisema olevat, aga nüüd ma näen, et kõik ühetaolised olete. Mõned preilid lasevad endid ju veel altari ees pooltundide kaupa paluda ja meelitada, enne kui jah ütlevad. Neitsilik

häbi on hea ja kallis asi, aga igal asjal olgu oma mõõt.“

„Mina ei häbene iial tõtt rääkida,“ ütles Agnes uhkusega.

„Tühi jutt, sõnakõlks! Miks sa siis tõtt ei räägi? Tahtsid mulle midagi tähtsat teada anda, aga siiamaani pole ma veel ühtki tõsist sõna sinu suust kuulnud. Keerutad nagu kassike palava pudru ümber. Ma näen, sul kipitab midagi südamel, muidugi mõni tühine asi, aga neitsilik häbi keelab sind, oma lihasele isale nii palju usaldust näidata, et temale selget tõtt tunnistaksid. Eks ole õige, mu häbelik tütreke?“

Agnese silmis oli isa esimeste sõnade juures isearalik lõke välkuma hakanud. Viimase küsimuse peale kostis ta selge, kindla häälega:

„Tahaksin, et pulmapäev kaugema aja peale edasi lükataks.“

Isa vahtis pärani silmil tütre otsa. Ta teadis, et tütrele oma jagu kindlat tahtmist või „kangekaelsust“ oli, millega ta, kui vaja, ka isa üle valitses, ja praegu oli Agnese nägu nii tõsine, tema pilk nii vali, et vahva rüütli süda rinnus silmapilguks värisema läi.

„Mispärast?“ küsis ta kohmetult.

„Ma ei või seda seletada,“ vastas Agnes mõttes ja läi silmad maha.

Seda nähes tundis vana rüütel oma julgust ja meelekindlust tütre ees kohe jälle kasvavat, aga naljatada ei julenud ta siiski veel mitte, vaid arvas tõsist, isalikku manitsust vaja olevat.

„Agnes, Agnes, mis sul arus on?“ ütles ta noomivalt. „Sa nõuad täiesti võimatut asja ja ei tea isegi, mispärast sa seda nõuad! Mõttele ometi, mis see tähendab: pulmad on juba alanud, pidu valmistatud, võõrad kokku kutsutud — ja nüüd peaksin

mina korruga piduliste ette astuma ja kuulutama: Minge kõik koju, teil ei ole siin midagi tegemist, sest pulmad on tuleva aja peale edasi lükatud! Mis ütleksid inimesed selle kohta? Kelle silma julgeksin ma siis veel vaadata? Ma oleksin ju igaveseks ajaks kõige Eestimaa rüütlikeisuse ees teotatud ja naeruks tehtud. See ei oleks veel kõige suurem õnnetus, sest mina ei tarvitse kellegi naeru karta. Aga mõtle, mis sinust enesest arvama hakatakse!“

„Mis siis?“ kogeles Agnes, kelle isa aulised sõnad ja tõsine nägu kohe jälle araks tegid.

„Oh Agnes, sa süütu ingel!“ õhkas Mõnnikhusen südame põhjast. „Kui vähe tunned sa veel meie kallist mõisnikkude seltsi, nende kurje mõtteid ja veel kurjemat keelepeksmist! Sarnane ettevaatamatu tegu, nagu sa minult uisapäisa nõuad, paneks kohe sõjahädast ja kõigest viletsusest hoolimata tuhanded keeled liikuma. Ühe suursugu tütarlapse au on nii õrn taim, et ainsa kurja keele puutumine teda närtsima võib panna.“

„Kuidas võib see minu au külge puutuda, kui —“

„Kui pulmad pidamata jäävad? Oh Agnes, teaksid sa, kui kergesti meie au rikkumine sagedasti meie paremate sõprade käes käib, ja kui raskeks see mulle läheb, sinule seda seletada! Igal sündmusel on oma põhjus, ja kui põhjust kohe silmaga ei nähtud, siis hakatakse seda otsima ja arutama. Jäävad pulmad nüüd mingisuguse nähtava põhjuseta pidamata, siis pääsevad jutud lahti —“

„Missugused jutud?“ küsis Agnes järsku.

„Noh, näiteks, nagu oleks sinu ja Risbiteri vahele keegi teine mees pugenud —“

„Keegi teine mees?“ kordas Agnes kokkudes.

„Nüüd sa ehmusid isegi,“ naeratas vana rüütel, südame põhjas oma kordaläinud kavaluse üle rõõmustades. „Ära sunni mind seda tumedat asja pi-

kemalt seletama, see on mulle väga vastumeelt. Maailm on kuri ja mõtleb ligimesest hea meelega kurja, liiategi siis, kui see ligimene — noor naine on. Läheb pruutpaar ehk ka abielupaar enneaegu lahku, ilma et põhjused kõige maailma ees selged oleksid, siis langeb kahtlus ikka esmalt nõrgemale poolele, nagu oleks tema kuidagi viisi õigelt teelt kõrvale eksinud.“

„Seda ei pea keegi mõtlema,“ ütles Agnes, järsku pead tõstes, uhkesti. „Unusta minu palve, isa. Ma näen tõesti nüüd isegi, et rumal laps olin ja võimatut asja himustasin.“

„Olgu see sulle tulevikus õpetuseks,“ lõpetas Mönnikhusen pühalikult ja andis tütre puhtale valgele otsaesisele suud. Agnes läks jälle balkonile teiste sekka, kes küsimistega ta peale tormasid, kus ta nii kaua viibinud. Need küsimised tegid Agnesele tuska; külma värinaga mõtles ta sellele, kuidas lugu veel siis oleks olnud, kui kõik need naised tema käest palju suurema ja tähtsama asja põhjusi oleksid pärima hakanud. Ta vastas pealiskaudselt. Ta nägu oli kõrk ja külm. Kordagi ei eksinud ta pilk sinna külge, kui Gabriel teiste sõjameeste keskel seisis ja oma kõrge mehise kujuga kõigi naiste pilgud enda peale tõmbas.

„Ütle mata ilus ja ütle mata uhke!“ mõtles Gabriel kena pruuti silmates. „Päris vürstitütär. Ma ei usu, et ta Risbiteri armastab, aga veel vähem võiks ta inimest armastada, kes seisuselt temast karvavõrra madalam on.“

## Venelased tulevad.

Õhtul algas suur joomapidu, millest terve mõisameeste leer osa võttis. Mõisa saalides priiskasid kutsutud külalised ja kõik mõisameeste ülemad, keda arvult vist rohkem oli kui alamaid, ja telkides lamasisid lihtsõjamehed, vahutavad kannud käes, õllevaatide ümber. Südaöö ajal ei olnud terves mõisas ega laagris vist ühtki selge mõistusega meest leida, vahest ainus Gabriel välja arvatud. Gabriel oli kõige suuremas telgis aset võtnud. Ta pidi teistega „seltsi pärast“ vahvasti kaasa jooma, aga ta oskas siiski mõõtu pidada. Joobnud mõisameeste vaade täitis teda põlguse ja jälestusega. Olid need lallitavad, määgivad ja norskavad joodikud seda väärt, et Eestimaa nende ees värises? Käputäis venelasi oleksid seda röövlisalka praeguses olekus kerge vaevaga laiali pillata suutnud. Kui kõik seltsimehed joovastuse mõjul une rüppe olid vajunud, tõusis Gabriel ja astus telgist välja. Taevast oli pilves, pime öö kattis maad. Laagris olid viimsed tuled kustumas, kuna mõisa akendest veel valgus säras. Harva oli siin ja seal veel segaseid hääli, lora ja tralli kuulda.

Gabriel kõndis mõisa akende alt läbi ja sattus rohuaeda, mida vana Mõnnikhusen tütre rõõmuks mitte sõjameeste tallermaaks ei lasknud teha. Värske rohu ja lillede lõhn lehvits tulijale meelitades

vastu. Gabriel võttis nõuks, siia öömajale jääda. Õunapuude alt leidis ta pehme rohuplatsi ja heitis pikali. Maapinna niiskus ja öine õhk ei võinud tema raudsele kehale midagi halba teha.

„Homme rändan edasi,“ mõtles ta uinudes. „Tühi temp, et siia vahtima jäin. Ei mõista, mis asi mind ülepea siia kihutas. Mis mul siin otsimist on? Olen ma tõesti veel nii lapselik, et seda upsakat tüdrukut veel kord näha himustasin, või oli mul mõni muu põhjus? Ei, õigust ütelda, muud põhjust mul polnud. Ega ma ometi mõisameheks tahtnud hakata! See tähendab: mina, kes oma kakskümmendseitse aastat auga turjal kannan, olen siiski veel nii halb ja edev, et iga ilusa näo järele lippan, mis mulle tee peale põigiti ette juhtub. Väga hale tunnistus minu mehise meele ja mõistuse kohta! — Veider lugu, et ta just selle totrale Risbiterile läheb. Kuidas tahab ta ennast nüüdsel kardetaval ajal sarnase kõikuva pilliroo peale toetada! Imelik! — Aga mis minul sellega asja? Seisuse ja kõrkuse poolest on nad teineteise väärilised. Elagu õnnelikult või õnnetult, minul on see ükskõik.“

Selle karmi mõttega jäi Gabriel rahulikult magama.

Umbes kaks tundi võis ta maganud olla, kui vali kära ja püssipaugud teda unest äratasid. Esiotsa arvas ta pulmalisi isekeskis tülitsevat, nagu see selleaegsetel pulmadel sagedasti juhtus, märkas aga varsi, et kära mitte mõisast, vaid laagriplatsilt tõusis. Mõisa akende taga olid tuled kustunud, seal valitses täieline vaikus. Laagriplats oli aiast mõisahoonel läbi lahutatud, seepärast ei võinud Gabriel näha, mis seal sündis. Ta tõusis üles ja kuulatas. Kära kasvas suuremaks, püssipaukude vahel oli nüüd ka raua kõlminat selgesti kuulda. Korruga tungis vali

hädakisa Gabrieli kõrvu: „Põgenege, põgenege! Venelased laagris!“

Nüüd oli asi selge. Venelased Paides olid kuidagi viisi Kuimetsas peetavast pidust haisu saanud ja mõisameeste joovastust kasuga tarvitades öösel laagri kallale kippunud.

Gabriel oli kahevahel. Pidi ta võitlusest osa võtma või rahuliselt ootama, kuidas asi lõpeb? Asjal oli kummagil korral oma konks küljes. Kelle poole pidi ta hoidma? Mõisamehi põlgas ja vihkas ta südamest, aga nende vastu ei võinud ta sel korral ka mitte kätt tõsta, sest ta oli ju nende külaline. Jäi ta ootama, siis oli karta, et teda vägisi võitlusse kistaks. Kõige parem nõu oli — jalad kuklasse võtta ja rahuga oma teed minna, kuna see veel võimalik näis olevat. Siiski ei põgenenud Gabriel mitte. Arusaamatu tundmus sundis teda paigale jääma, ootama, valvama.

Mõisa akende taga hakkasid tuled liikuma. Kära kostis ligemalt — visa olid venelased mõisa tunginud. Äkitselt tuli Gabrielile uhke rüütlipreili jälle meele ja — nüüd oli kõik kahtlemine lõppenud. Kuna ta suurte sammudega aiast läbi mõisa poole tõttas, kõlisesid mõned aknad, üks uks läks raksudes lahti ja mõned mustad kogud tormasid Gabrielist mööda. Ta tahtis uksest sisse tungida, aga seal trügis suur hulk põgenejaid hirmsa hooga välja ja tegi sissepääsmise täitsa võimatuks. Gabriel pidi taganema. Keegi tõukas mööda rutates küünarnukiga ta külge. Gabriel arvas junkur Risbiteri ära tundvat.

„Kena peigmees, kes putku paneb ja pruudi häтта jätab,“ mõtles Gabriel hambaid kiristades ja Risbiterile rusikat järele raputades.

Äkki kõlas teiselt korralt vali kiljatamine Gabrieli kõrvu. Ülespoole vaadates nägi ta balkonil val-

get kuju kumavat; ühtlasi märkas ta, et aia poolt kitsas keeruline trepp balkonile viis. Gabriel jooksis viibimata trepist üles.

„Kes seal on?“ karjatas Agnese hääl talle kohkunult vastu ja valge kuju sirutas käed tõrjudes välja.

„Hea sõber,“ kostis Gabriel poolvaljusti. „Ma tahan teid põgeneda aidata, preili Agnes, kas lubate?“

„Kus mu isa on?“ küsis Agnes ahastades.

„Seda ma ei tea. Vaadake, kuidas kõik põgenevad. — Vahest on ka rüütel Mõnnikhusen nende seas. Mõelge enda peale, preili Agnes!“

„Mina ei liigu paigast, kuni tean, mis minu isaga...“

Sõna tardus Agnese suus. Ta selja taga kõlasid karedad sõnad tundmatus keeles.

„Kas tahate venelaste kätte sattuda?“ ütles Gabriel peaaegu ävardavalt.

„Ei, ei!“ karjatas Agnes värisedes ja hakkas abi otsides kahe käega nooremehe tugevast käevarrest kinni.

Gabriel võttis neiu nagu väeti lapse käte peale ja jooksis trepist alla, aiast läbi raudse jalgvärava poole, mille teised põgenejad juba lukust lahti murdnud olid. Hädavaevalt pääsis ta oma õrna koormaga põgenejate trüginast läbi lagedale väljale, kus mustad varjud üksikult ja salgakaupa liikusid.

„Pange mind nüüd maha,“ palus Agnes soosistades.

Gabriel kuulas, kuigi kahetsedes, sõna ja nad tõttasid nüüd käsi käes üle lagendiku sinnapoole, kus metsa serv tumenes. Juba paarikümne sammu pärast kukkus Agnes valusasti hoigades põlvili.

„Mis viga?“ küsis Gabriel.

„Ma olen jalaga vastu kivi tõuganud,“ hoigas Agnes.

„Teie olete palja jalu, preili Agnes?“

„Mitte üksi palja jalu, vaid ka...“

Kaugemale ei suutnud Agnes rääkida, häbi lüües ta hääle. Ta väetike oli ju — voodist pidanud põgenema. Ilma aega ja sõnu raiskamata kiskus Gabriel oma pika ülikuue seljast, mässis selle neiu õrna keha ümber, tõstis kalli kimbu ettevaatlikult maast ja küsis siis alles luba:

„Kas tohin Teid nüüd jälle kanda?“

Agnes nikutas tummalt pead. Tal ei olnud enam õiget jõudu ja korruga ka mitte enam tahtmistki, selle tugeva ja ühtlasi nii viisaka mehe vastu tõrkuda. Magus joovastus tõusis talle pähe ja silmapilguks unustas ta kõik selle hirmsa öö õnnetused. Kaua ei kestnud õnnelik unustus mitte, sest enne kui nad metsa jõudsid, hakkas punane kuma põgenemise teed valgustama ja tagasi vaadates nägid nad; et mõis lausa tules seisis. Agnes karjatas ja rabeles enda Gabrieli käte vahelt maha.

„Edasi, edasi!“ manitses Gabriel. „Venelased võivad iga silmapilk meie kannule jõuda.“

„Eks Teie näe, et mõis põleb?“ kogeles Agnes, otsekui nõjutud tulle vahtides.

Gabriel kehtas õlgu. Ta arvas neiu kahetsust kaduva vara järel liiaks ja pomises kaunis kalgilt:

„Mis seal parata? See on sõja õigus.“

„Aga minu vaene isa, mis temast nüüd saab?“ kisendas Agnes meeleheitel.

Gabriel ei lausunud enam sõnagi.

Agnes pistis korruga kui meeletu põleva mõisa poole jooksu. Paraku ei jõudnud ta kuigi kaugele, sest Gabrieli pikk ülikuub takistas ta jalgu. Mõne sammu järel komistas ta ja kukkus. Kohe oli Gabriel jälle ta kõrval.

„Ärge puutuge minusse!“ palus Agnes lõõtsutades. „Ma tahan siia jääda ja surra.“

Sellega ei olnud Gabriel sugugi nõus. Ta ütles valju häälega:

„Teie ei tohi surra, preili von Mönnikhusen. See ei ole sugugi kindel, et Teie isa surnud või vangis sattunud on, aga kui ta Teie surma kuuleb, siis võiks see sõnum tema kallist elu küll lühendada.“

Agnes tõusis järsku üles.

„Arvate Teie, et minu isa veel elab?“ küsis ta, Gabrielile uurivalt silma vaadates.

„Ma ei arva seda mitte üksnes, ma usun seda kindlasti,“ kostis Gabriel.

„Mispärast Teie seda usute?“ päris Agnes jälle ärkava umbusaldusega.

„Ma nägin palju inimesi mõisast põgenevat — nende seas ka Teie armast peigmeest,“ lisas Gabriel veidi kahjurõõmsalt juure.

„Tema põgenes — enne mind?“ kogeles Agnes, nagu kõrvale pöörates, sest ta kartis häbipuna näidata, mis talle palge tõusis.

„Esimeste seas ja kõige imelikuma kiirusega,“ tõendas Gabriel armuta. „Ärge tema elu eest kartke, preili Agnes; ma ei usu, et venelased teda iganes kätte saavad, kui neil tiivu seljas pole. Venelased on siin jälle kord näidanud, et neil ümberpiiramise sõjas osavust ja kavalust puudub. Nad teadsid vist, et kõik mõisamehed laagris jooanud on, ja võisid kerge vaevaga valvamata väravast sisse tungida, aga kõrget aiamüüri mõisa taga sisse piirata ei tulnud neil meeldegi. Teie isa on tark sõjapäälisk; ta nägi vist kohe, et vastupanemine sel korral asjata, pääsemise tee aga veel lahti oli, ja käskis ise kõiki põgeneda. Sarnasel korral ei ole ju taganemine sõja seaduste järele mitte teotav asi, vaid mõistuse käsk. Venelaste kätte ei ole vist palju rohkem langenud,

kui mõned joobnud sõjamehed laagris — ja neist ei ole suurt kahju,“ lisas Gabriel mõttes juure.

Imelik mõju oli Gabrieli rahulisel asjalikul sel-letusel Agnese peale. Ta tundis hirmu ning ahas-tust kaduvat ja jäi kindlasti uskuma, et isa eluga pääsnud.

„Kuhu poole võib isa põgenenud olla?“ küsis ta elavalt.

„Küllap ikka vist Tallinna poole,“ oli Gabrieli vastus.

„Oh, siis tõttame kohe ta järele!“

„Seda arvan minagi — tasa, ma kuulen müdinat. Heitkem maha!“

Nad heitsid kummuli maha ja jäid põnevalt kuu-latama. Välja, kivide peal oli kapjade plaginat sel-gesti kuulda. Varsti tuli tulekahju segasel paistel mõisa poolt salk ratsamehi nähtavale. Nagu varjud kihutasid nad umbes saja sammu maa pealt kuula-jatest mööda. Agnese süda tuksus kuuldavalt. Ilma teadmata nihutas ta ennast Gabrieli ligemale.

„Need ei ole venelased,“ sosistas Gabriel. „Ma arvan rüütel Mönnikhuseeni ära tundvat. Kas näete punaste sulgedega kübarat? See on tema.“

„Isa!“ hüüdis Agnes järsku üles karates. „Isa, kuule mind! Isa, armas isa, mina olen ju siin, Agnes!“

Gabriel tahtis ka hüüda — sest tema vägev hääl oleks vist kaugemale kannud, aga — olgu see kar-tuse pärast, et vali hüüdmine põgenejaid veel enam võiks hirmutada ja suuremale kiirusele avateleda, olgu see muu teadmata põhjuse pärast — ta hääl jäi rindu kinni. Agnes kordas hüüdmist mitmel kor-ral, aga keegi ei võtnud teda kuulda; ratsanikud ei pööranud kordagi pead ja varsi olid nende kujud pimedusse kadunud. Agnes ringutas meelt heites käsi.

„Surmahirm teeb inimesed kurdiiks,“ ütles Gabriel naeratades.

„Minu isa ei karda surma,“ kostis Agnes uhkusega.

„Võib küll olla, aga ma arvan siiski, et elu talle armsam on ja et ta teie rõõmuks veel kaua elada himustab. Olgu see teile heaks eesmärgiks, preili Agnes. Nüüd ei ole teil enam kõige vähemat põhjust surma igatseda. Meie peame tõsiselt elu nõudmiste peale mõtlema. Koit hakkab pea kumama, venelased võivad igal silmapilgul siin olla. Metsas on ainus pääsemine. Seal võime puhata ja aru pidada, mis edaspidi teha tuleb.“

„Jah, põgeneme, põgeneme,“ ütles Agnes otsekui unest ärgates.

Tõrkumata laskis ta sündida, et Gabriel ta uuesti käte peale võttis. Nad jõudsid varsti metsa servale, aga Gabriel ei pidanud veel kinni, sest metsa oli mõisameestest kaugele ära laastatud ja harvaks tehtud. Gabrielil oli iseäralik tuhin oma kallist koormat hädaohust võimalikult kaugele kanda. Ta ei teadnud isegi, mis asi seda koormat tema meelest korruga nii kalliks tegi; see oli ju ometi upsakas rüütlipreili, vihatud mõisameeste pealiku tütar, keda ta praegu kätel kandis, aga siiski ei mäletanud Gabriel ühtki vägitegu, mis temale eluajal suuremat rõõmu oleks teinud. Paksus padrikus jäi ta viimaks sügavasti hinge tõmmates seisma. Ta oli veidi väsinud, aga täiesti õnnelik.

Kui Agnes jälle oma jalgel seisis, pakkus ta Gabrielile läikival silmil ja õhetaval palgil kätt.

„Kuidas pean ma teid tänama?“

„Tänama?“ kostis Gabriel naerdes. „Teaksite teie, kui suurt nalja see pakkujooksmine mulle tegi, siis ei tänaks teie mind, vaid nõuaksite pealegi veel minu käest tänu.“

„See tegi Teile — nalja?“ kordas Agnes venitades ja tõmbas käe ruttu tagasi.

„Selget, puhast nalja,“ tõendas Gabriel lustlikult. „Läheksin hea meelega mõisa tagasi vaatama, kas seal veel mõnda rüütlipreililt ei ole, kes minu abi tarvitada võiks.“

„Siis minge!“ ütles Agnes väga kähku.

„Jah, aga kui venelased mind sisse ei lase?“

„Kas Teie neid nii väga kardate?“ küsis Agnes pilklikult.

„Nägite ju ise, kui väledasti ma nende eest paku jooksin.“

„Noh, siis jätke mind siia ja — jookske edasi!“

Õigust öelda, Agnes viitis pisut aega, enne kui viimase sõna välja ütles, aga ta oli ärritatud tujus ja põlgav sõna tuli lõpuks nagu iseenesest välja.

„Seda uhkust!“ mõtles Gabriel, tõusva koidu valgel noore neiu nägu silmitsedes, kus puna ja valge järsku vahetasid. „Ime, et ta mulle sina ei ütle. Pahandab vist, et mina oma talupoja-kätega tema kõrgesti sündinud keha külge julgesin puutuda. — „Jooksuga pole veel nii suurt häda,“ kõneles ta valjusti edasi. „Esiotsa oleme siin hästi varjatud ja võime puhata.“

„Mina ei ole väsinud,“ tähendas Agnes külmalt. „Ma tean, kust tee Tallinna poole viib ja hakkan kohe minema.“

„Teie unustate, et tõld ja hobused venelaste kätte on jäänud, kes korra püütud saaki visalt kinni hoiavad. Mina kardan neid kui tuld, ega julge neid tülitama minna, Teie isa ja vahva junkur Hans on äkisti Tallinna poole reisinud, mõisa orjadest ei ole paraku kedagi käepärast — kuidas tahate siis reisile minna, preili Agnes?“

„Minul ei ole kellegi abi tarvis; ma lähen üksipäini,“ kostis Agnes vihaselt.

„Ei, preili Agnes, Teie ei lähe mitte üksipäini,“ ütles Gabriel tõsisemalt. „Põlake mind küll südame põhjast ja tõrjuge mind enesest eemale — mina ei lahku Teist, enne kui Teid tervelt isa kätte tagasi olen annud. Tallinna reis ei ole nii kerge, kui arvate. Tee on pikk ja hädaohtlik. Kui juba ausad junkrud üksiku ja täiesti ilmsüütu rändaja kallale kipuvad, nagu siin lähedal alles tunaeile juhtus, mõelge siis, kuidas Teie käsi käiks, kui hulguste ja röövlitega kokku puutuksite, kellest meie vaene kodumaa praegu kubiseb. Meie peame suurest teest hoopis kõrvale hoidma, metsadest ning rabadest teed läbi otsima. Enne kui teele läheme, on Teil veel üht väikest asja hädasti vaja. Teie praegune ülikond (Agnes pidi vastu tahtmist naeratama). Kas teate, mis minu arvates kõige parem nõu on? Ma tunnen venelaste viisi. Neid ei ole vist mitte rohkem kui käputäis julgeid mehi, kes mõisameestele pisut kolli tahtsid teha ja kerge saagiga koju minna. Võib-olla, et päevatõusu ajal enam ühtki venelast Kuimetsas ei ole. Nad teavad, et suurem hulk mõisamehi ja vist kõik ülemad pakku on jooksnud, kes endid siin lähedal koguda ja päevavalgel vaenlaste väikest arvu tähele pannes nende kallale võiksid kippuda. Ma ei usu seda küll mitte, sest ma olen junkrute imelikku agarust ja visadust — plagamise asjus näinud, aga venelased ei tea seda mitte, vaid peavad arvama, et mõisamehed siitsamast metsast neid varitsevad. Minu nõue on nüüd see: Teie jääte siia padrikusse ootama ja hoiate ennast hästi varjul, kuna mina luurama lähen, kas venelased Kuimetsast lahkunud. Valitseb seal vagane lugu, siis tuustin laagri ja mõisa varemed läbi; vahest puutub mulle otsides mõni tules ja riisumisest ülejäänud räbal ehk ka natuke toiduvara silma, mida meil ju ka hädasti vaja on. Valge on käes, ma võin katse kohe käsile võtta.“

„Ei, ei!“ hüüdis Agnes äkitselt pead raputades.

„Mispärast ei, ei?“ imestas Gabriel.

„Ma ei taha, et Teie minu pärast oma elu pandiks panete.“

„Ma ei mõtlegi oma elu pandiks panna,“ naeratas Gabriel. „Ega ma ometigi uisapäisa venelaste otsa ei jookse. Ma kardan ju neid kui tuld, nagu ise teate, aga kui nad oma teed on läinud, mis neist siis enam karta?“

„Kas ma võiksin siis ka kaasa tulla?“ küsis Agnes kartlikult.

„Ei, see ei lähe korda,“ kostis Gabriel järsku ja külm värin käis ta nahast läbi, kui ta selle hirmsa vaate peale mõtles, mis noore tüdruku silma öösise võitluse ja riisumise paigal ootas. „Teie elu on liig kallis, preili Agnes, sest Teie peate seda oma isale ja oma — peigmehele hoidma.“

Viimase sõna juures ilmus peenikene korts Agnese kulmude vahele.

„Hea küll, minge ja vaadake,“ ütles ta jahedalt.

Gabriel võttis laetud püstoli põuest ja andis selle Agnese kätte, öeldes: „Kui Teid minu äraolemise ajal miski hädaoht peaks ähvardama, siis andke mulle pauguga märku.“

„Paljas märku?“ mõnitas Agnes. „Kas arvate, et rüütli Mõnnikhuseni tütar ennast ise kaitsta ei suuda, kui tal relv käes on? Uskuge mind, ma olen väga osav kütt.“

„Vaeh?“ kahtles Gabriel.

„Kas tahate proovi näha?“ hüüdis Agnes püstoli tõstes. „Kas näete seda üksikut käbi seal kuuse otsas?“

„Jätame proovi parem teiseks korraks,“ heitis Gabriel kähku vahele. „Ma usun ilma selleta, et Teie kardetav püssilaskja olete, aga paugutamiseks ei ole praegune silmapilk hästi valitud. Põgenejate parem

kaitsja on ettevaatus ja vaikus . . . Kas võin loota, et Teid siitsamast paigast tervelt jälle leian?”

Agnes nikutas tummalt pead ja Gabriel sammus metsa serva poole.

„Härra Gabriel!“ hüüdis Agnes talle järele.

Gabriel vaatas imestades tagasi. Agnes jooksis talle vastu, sasis iseäraliku tuhinaga ta käest kinni ja ütles paluvalt: „Ärge olge liigjulge ja tulge tervelt tagasi!“

Gabriel vaatas neiule uurivalt silmi ja leidis sealt kaastunde kõrvalt veel mõnda muud, mis tema südant silmapilguks imelise õnnetundega täitis. Ta hääl värises veidi, kui ta naljatades ütles: „Ärge minu eest kartke, preili Agnes; ma olen kaval rebane, kes kergesti lõksu ei lähe. Mul on suurem mure, et Teil siin üksipäini metsas midagi äpardust võiks juhtuda. Ma palun veelkord: hoidke ennast hästi varjul ja vakka; jalad mässige kuue sisse, sest hommikune kaste võiks neile vahest kahju teha. Kui ma Teid siit enam ei leiaks, siis, — oleks sest väga kahju.“

Nende sõnadega surus Gabriel neiu kätt ja tõttas kiirel sammul minema.

---

## Esimene armastus.

Imelik vägi on esimesel armastusel. Agnes ei teadnud veel õieti, mis armastus on, ei teadnud ka, et ta Gabrieli armastas, aga seda tundis ta selgesti, et ta süda kerge ja meel ütle mata hea oli. Gabrieli kaju ei kadunud ta vaimusilma eest; ta nägi teda ühtepuhku, kuulis tema südame tungivat häält, kordas mõttes iga sõna, iga vähemat juhtumist, mida nad üheskoos läbi teinud. Öösised kohutused, hirmsasti segatud uni, põgenemine särgiväel ja paljajalu — kõik need suured ja tähtsad juhtumised, mis aga mitte Gabrielisse ei puutunud, olid Agnese meelest otsekui ära kustutatud. Hea meelega oleks Agnes nagu plikapõlves läbi metsa lipanud, laulnud ja hõisanud, aga ta tuletas meele, et „tema“ hästi varjul ja vakka oli käskinud olla. Sõnakuulelikult mässis Agnes enese Gabrieli pika ülikuue sisse, istus kännu otsa ja jäi vagusalt ootama.

Gabriel viibis kaua. Päike oli juba kõrgesse tõusnud, kena vagane, kuldne suvehommik kätte jõudnud, vaikselt metsas tuhanded häälled sumisemas, aga Gabriel ei tulnud ega tulnud. Agnese süda hakkas valutama. Vahetpidamata kuulatas ja vaatas ta sinnapoole, kus ta mõisa teadis olevat. Mitmel korral arvas ta kuivanud raagude prõginat kuulvat ja kargas siis rõõmsa ehmatuslega püsti, aga ikka oli see eksitus. Rõhuv, kipitsev ahastus täitis aega-

mööda Agnese hinge, kohutavad pildid libisesid ta vaimusilma eest mööda. Kordagi ei mõelnud ta sellele, mis temast enesest saab, kui ta üksi peaks põgenema, aga kramp-asus ta südame selle mõtte juures, et ta Gabrieli enam ei peaks nägema. Mis tarvis siis veel põgeneda?...

Agnes ei suutnud südamepiina kauem kannata. Äkki kargas ta üles ja tõttas metsa servale. Siin jäi ta kohkudes seisma. Kuimetsa mõisast ei olnud muud järele jäänud kui auravad ahervarred; katus oli kadunud, suitsenud müürid kerkisid hoopis võõral näol sinisesse õhku. Inimestest ei olnud midagi näha ega kuulda. Kuhu oli Gabriel jäänud? Olid vaenlased tõesti ära läinud, või oli Gabriel nende kätte sattunud?

Viimane mõte pani Agnese põlved vankuma. Ta oli kuulnud ja osalt oma silmaga näinud, kuidas selle hirmsa sõja ajal vange piinati, tuel pikkamisi küpsetati, katlas elusalt keedeti ja nõnda edasi. Kohutava selgusega vilksasid need koledad kujutused Agnese erutatud vaimusilma eest mööda, siiski tundis ta himu, otsekohe sinna joosta ja enesega niisama teha lasta, ainsa lootuse pärast, et sel viisil Gabrieli veel ühe ainsa korra näha saab.

Korraga hakkas Agnese süda kangesti tuksuma ja värisev õhkamine kergitas ta rõhutud rinda. Varemete vahelt tuli meesterahvakuju nähtavale ja hakkas metsa poole liikuma. Mees oli kaugel, temas ei olnud mingit iseäralikku tundemärki, olgu siis, et ta suurt kimpu seljas näis kandvat, aga Agnes tundis ta kohe ära. Oleks Gabriel nüüd äkisti elusalt ja tervelt ette astunud, Agnes oleks talle vist rõõmu pärast nuttes kaela kukkunud. Et see aga tükkaega kestis, enne kui Gabriel metsa servale jõudis, siis leidis Agnes mahti, oma mõtteid koguda ja tundeid korraldada, nagu see hästikasvatatud rüütlipreili

kohus on. Ta astus tulijale mõne sammu vastu ja ütles lahkesti — ainult lahkesti:

„Venelased olid juba ära läinud?“

„Küllap vist,“ kostis Gabriel naeratades, „sest muidu seisaks Teie alandlik sulane vaevalt terve nahaga teie ees. Aga miks teie metsast välja tulite, preili Agnes?“

„Mul läks aeg oodates igavaks ja mul oli kange himu näha, mis — mis meie mõisast saanud. Kas meie ei võiks nüüd veel korraks sinna tagasi minna?“

„Ei, preili Agnes, ärge seda himustage!“ ütles Gabriel tõsiselt. „Ma mõistan küll, et Teil raske on kallist kodupaigast lahkuda, aga Teie õrn süda ei saaks koledat vaadet ilma pörutuseta välja kannatama. Pealegi võiksid venelased äkki tagasi tulla.“

„Kas seal tõesti nii kole on?“ küsis Agnes tasakesti.

„Kole küll. Mõisameestest on suur hulk langenud.“

„Kas surnute seas ka rüütleid ja — naisterahvaid on?“ küsis Agnes pisarsilmil.

See küsimine, nii loomulik kui ta oli, tegi Gabrielile kentsakal viisil tuska. Ta kostis kuivalt:

„Rüütlistest on kolm, neli meest langenud, nende seas junkur Delvig. Naistest ei ole keegi surma saanud; kui nad kõik põgenenud ei ole, siis on venelased nad elusalt kaasa võtnud. Mõis ja laager on paljaks riisunud, kõik hooned suitsevaks rusuhunnikuks muudetud. Ma pidin kõik nurgad ja urkad läbi tuustima ja rusude ning põlevate tukkide lasust teed läbi kaevama, enne kui seda leidsin, mis meil vaja on, nimelt leiba, liha ja — ärge ehmatage! — poisid ülikonna. Jah, preili Agnes, ajad on nii halvaks läinud, et ennast nüüd poisiks peate muutma, sest naise riided ei puutunud mulle näppu ja põgenemiseks ei oleks nad ka mitte hästi kõlvanud. Selle

kimbu seest leiate kõik, mis Teile kehakinnituseks ja sugumuutmiseks vaja on. Esiotsa läki aga jälle kaugemale metsa.“

Mahalöödud silmil ja sõna lausumata kõndis Agnes seltsilise järele. Paksus padrikus pani Gabriel kimbu maha ja läks tüki maad kõrvale. Kui ta natukese aja pärast vanale paigale tagasi tuli, seisis kena poiss saksa moodi riides tema ees. Riided olid veidi kitsad, aga muidu poisile näo järele ja poiss näis seda teadvat, sest ta silmad särasid õnnelikult ja paled olid sügava punaga kaetud. Gabriel pidi salamahti tunnistama, et „upsakas rüütlipreili“ üks neist aruldastest inimestest oli, keda mitte ei ilusta riie, vaid kes isegi riidet ilustavad.

„Tere hommikut, junkur!“ hüüdis Gabriel lustilikult. „Kuidas nimi on?“

„Junkur Georg.“

„Väga hea. Teie jääte junkur Georgiks, kuni Tallinna jõuame, ja mina olen niikaua Teie alandlik sulane Gabriel. Kui teel kellegagi kokku juhtume, kellel väge ja võimust küll on, et meid nime nimetamisele sundida, siis olete Teie junkur Georg von Mönnikhusen ja mina — mõisasulane Gabriel, keda junkrulle kannupoisiks kaasa antud; satume aga kogemata röövlitega kimpu, siis olen mina vaene, aga aus talumees ja Teie minu noorem vend Jüts, kellele ma saksa riided selga olen varastanud. See oleks imeasi, kui kaks meiesugust tublit meest maailmast läbi ei pääseks. Mina oskan mõõgaga pisut ümber käia, teile jääb püstol enese kaitseks, loodan, et Teie pauku ei karda?“

„Mina lasen iga linnu lennult maha,“ uhkustas Agnes. „Ärge unustage, härra Gabriel, et ma olen sõjapealiku tütar ja sõjameeste keskel üles kasvanud.“

„Tõsi, tõsi, seda tuletasite mulle juba varemalt kord meelde. Väga rõõmustav, junkur Georg, et sõjas hästi harjunud vägimees olete, aga pidage meeles, et mina mitte „härra Gabriel“ ei ole.“

„Mis siis teie olete?“

„Mõneks päevaks Teie sulane, kellele „sina“ peate ütlema.“

„Kuidas võin ma teile „sina“ öelda?“

„Miks mitte?“

„Teie ei ole sugugi sulase moodi. Ma kardan, et kui meid iganes koos nähtakse, siis arvatakse Teid ikka rüütliks ja mind Teie kannupoisiks.“

Meie ei või tunnistada, et neiu sõnad ja imestav pilk, mida ta noore mehe toreda kuju üle libiseda laskis, Gabrieli südamele kuidagiviisi haiget oleks teinud.

„Ma kardan, et see viimane mõte on, mis inimestele meid nähes pähe võiks tulla,“ ütles ta naeratades. „Mina olen just selsamal mõõdul rüütli nägu, kui vares kulli nägu.“

„Kas Teie ei ole rüütli soost?“ küsis Agnes ilmsüütult.

„Ei ole,“ kostis Gabriel kuivalt; ja Agnese näolt midagi nagu kahetsust leida arvates, lisas ta veel pisut karmimalt juure: „Küllap näete varsti, junkur Georg, et mina sulaseks olen loodud. Kui mulle kolm korda „sina“ olete öelnud, siis saate isegi imestama, kuidas see teile esimesel silmapilgul meelde ei tulnud. Teeme kohe proovi. Mis käsu armuline junkur annab?“

„Hea küll, Gabriel,“ ütles Agnes pead pisut kuklasse visates, „võta kimp selga ja läheme teele.“

„Vaata sedaviisi, see on õige,“ kiitis Gabriel käsku täites.

„Sulasel ei ole õigust, peremehe sõnu kiita, ega Dorp. laita,“ tähendas Agnes naeratades.

„Palun andeks. Edaspidi ei tee ma suud lahti, enne kui armuline junkur ise käsib.“

Padrikust välja jõudes sattusid nad jalgteele, mis metsadest ja rabadest läbi põhjapoole viis. Maakoht oli üksik, inimeste elu jälgi oli harva näha. Paar korda paistsid neile lagedamatel kohtadel lapike kollendavat põldu ja endiste külade asemed silma, kuid talurahva urtsikutest ei olnud muud kui mustad tukid järele jäänud, elanikud aga olid venelaste ning mõisameeste eest ammuigi metsadesse ja linnadesse pelgunud. Maakoha üldine pilt ei olnud siiski mitte kurb ega elutu, sest päike paistis armsasti puhtast, sinisest taevast, linnud laulsid ja loodus haljendas küpses, suvises iluduses. Agnese meelest oli see väga lustilik põgenemine. Vahete vahel, kui isa õnnetus, Kuimetsa hävitamine ja sugulase Delvigi surm talle kogemata meele tuli, läikis küll pisar ta laugel, aga see ei kestnud kuigi kaua. Imeline röömulaul helises põhihäälena ühtepuhku ta südames, aga ta häbenes seda avaldada, püüdis tõsine olla ja suud pidada, kuigi tal tuline himu oli, Gabrieli häält kuulda, temaga magusat juttu vesta ja koguni naljatada. Gabrielil oli seesama igatsus, aga ta ei tahtnud oma vabalt valitud sulaseseisusest välja astuda; ta pidi sellega leppima, et aeg-ajalt altkulmu junkur Georgi näo poole piilus, mis kui roosiõis laia kübara varjus õitses.

„Gabriel!“ ütles Agnes tükiaja pärast kartlikult.

„Mis siis, junkur Georg!“

„Ma — ma ei või lepingut pidada.“

„Missugust lepingut?“

„Ma ei või Teile „sina“ öelda ega Teiega kui sulasega kõneleda. Mis sulane Teie olete? Teie pole kellegi sulane.“

„Kuidas nii? Olen ma milgil viisil eksinud või häbemata olnud?“

„Oh ei, ei, aga — ma ei taha, et Teie minu vastu nii üleliiga alandlik oleksite. Kui just vaja peaks olema, siis võime ju lepingut jälle meele tuletada ja ma töotan nii uhke ja kare junkur olla, kui ise soovite, aga esiotsa ei ole ju seda veel mitte vaja, ja — ühesõnaga, ma sooviksin Teiega kui lõbusa seltsimehega ajada juttu ja küsida Teie käest palju asju.“

„Ohoo!“ mõtles Gabriel, rüütlipreilil läheb aeg vaitolles igavaks; häda pärast võib ju ka alama inimesega pisut naljatada. „Küsige aga peale, preili Agnes!“ lisas ta valjusti.

„Minu esimene küsimus on: Kas meie ei võiks pisut puhata ja pruukosti võtta? Siin on nii kena murupind metsaserval, et kahju oleks seda ilma viibimata selja taha jätta.“

„See on nõu, mis tõsist tähelepanu nõuab,“ ütles Gabriel ja virutas kohe kimbu õlgadelt maha. Ta ise sirutas oma pika kere murule ja jäi heameelega vahtima, kuidas Agnes kimbu nobedasti lahti tegi ja sealt suitsetatud singi ja pika leiva välja kooris.

„Kas Teil nuga on?“ küsis Agnes.

„On küll, aga hoidke, et enese sõrmi ei lõika,“ ütles Gabriel ja andis läikiva pistnoa, mille pea hõbedast väga kunstlikult nikerdatud ja kalliskividega ehitud, Agnese kätte; ta oleks küll leiva ja liha lõikamise oma hooleks võtnud, aga ei raatsinud; oli liig kena vaadata, kuidas uhke rüütlipreili toitu valmistas.

„Oh, kui ilus see on!“ hüüdis Agnes nuga silmates. „Kust Te selle saite?“

„Vana mälestus hea inimese käest,“ kostis Gabriel lühidalt. „Aga kes Teid nii osavasti leiba lõikama õpetas, preili Agnes?“

„Kas arvate, et mind kaheksateistkümne aasta vanaduseni mähkmetes on peetud?“ naeris Agnes. „Uskuge, minust saab tubli kodaniku perenaine.“

„Mõisniku proua,“ parandas Gabriel.

„Kodaniku perenaine,“ kõneles Agnes edasi, ilma et ennast eksitada oleks lasknud, „sest ma olen oma isa juures kuus aastat majatalitust pidanud — sestsaadik kui minu ema suri.“

Viimaste sõnade juures läksid Agnese läikivad silmad äkki tumedaks. Lühikese vaikuse järele ütles ta jälle rõõmsalt: „Teil ei ole õigust, mõisnikkude tütardest nii vähe lugu pidada. Meie sugukonnas on ikka tublid perenaised olnud. Üks minu tädidest — mul on väga palju tädisid — on praegu Saksamaal lihtsa käsitöölise naine ja saab ühe ainsa ümmardaja abiga väga hästi läbi.“

„Kuidas see võis sündida, et Teie tädi lihtsa käsitöölise naiseks sai?“ küsis Gabriel. „Selle maa seaduste järele ei tohi keegi rüütli-soost naine alamast soost mehele minna?“

„Tädi ei läinud sellele mehele ka mitte seadust mööda, vaid oma tahtmise järele. Noormees käis mõisas tööl, kuna tädi veel noor ja ilus tüdruk oli. Ühel kenal päeval olid mõlemad kui tina tuhka kadunud. Alles aasta pärast said sugulased teada, et tädi Saksamaal lihtsa käsitöölise abikaasaks oli saanud. Meie sugukond kannab sestsaadik vaese tädi peale viha ega tunnista teda enam sugulaseks. Isa on mulle kõvasti ära keelanud, tema kuuldes tädi nime suhu võtta? See teeb mulle haiget, sest ma mäletan veel lapsepõlvest, et tädi väga kena näoga ja hea südamega naine oli, keda mina hirmsasti armastasin. Ma ei mõista, kuidas tema nii raskesti võis eksida; see on ju hirmus suur patt, Jumala ja sugukonna tahtmise vastu alama inimesega abielusse heita.“

„Oli see siis nii alatu inimene?“

„Loomu poolest mitte, aga ta oli madalast seisusest ja julges ometigi oma kätt kõrgesti sündinud

preili järele välja sirutada; eks see olnud alatu tegu?“

„Päris vargus ja röövimine,“ tõendas Gabriel jahedalt ja hakkas täie isuga toitu võtma. Agnes katsus paari suutäit, aga temale ei maitsnud toit mitte; ta söögiisu oli äkisti kadunud. Ta kõneles edasi: „Meie perekonas olen mina ainuke, kes tädile aeg-ajalt salamahti sõnumeid saadab ja tema käest sõnumeid saab. Ma ei vabanda tema eksimist, vaid arvan seda suureks patuks, aga...“

„Kas see Teie lugupidamist tädi vastu ei vähenda?“

„Minu armastust tädi vastu ei vähenda see mitte. Ma võiksin temale veel palju pattu andeks anda, enne kui armas mälestus kustuks. Tema teost võin ma küll aru saada. Ta eksis armastuse pärast ja tema eksitaja oli vähemalt puhtast saksa soost ja kena, viisakas noormees, kelle ülem püüdmine tänapäevani on olnud, tädi igapidi õnnelikuks teha. Hoopis arusaamata asi on aga see minu meelest, kui kõrgesti süündinud naine koguni Eesti või Läti talupoegadega abielusse heidab, nagu selle hirmsa sõja ajal mitu korda olla juhtunud.“

„Häda ajab härja kaevu,“ naeratas Gabriel.

„Kõige suuremal hädal ei peaks nii palju võimu olema, et ta inimest iseenese silmas alandada suudaks!“ hüüdis Agnes õhetavail palgil.

„Teie ei ole veel kõige suuremat häda näinud, preili Agnes.“

„Kõige suurema häda vastu on ikka veel üks abi olemas: priitahtlik surm!“

„Surm on kibe rohi, preili Agnes.“

„Mina sureksin tuhat korda, enne kui...“

„Enne kui Eesti või Läti talupoja naiseks läheksite,“ jatkas Gabriel juure, kuna Agnes kohe parajat sõna ei leidnud.

„Enne kui ma üldse midagi teeksin, mis ma ise õigeks ei või arvata,“ lõpetas Agnes karmi tõsidusega.

Gabrielil oli tundmus, nagu puhuks külm tuul otse tema südamesse ja paneks seal midagi tarduma.

„Väga hea,“ mõtles ta, „et seda kõike su enese suust kuulen; pidasin sind külmaks ja uhkeks, aga vahel paistab su silmist midagi, mis kõik mu arvamisid ümber lükkab ja mind unistama paneb. Küllap edespidi olen ettevaatlikum. Kahju, et ta poisi riideski nii ütlemata ilus ja süütu, ta hääl nii mahe ja südamesse tungiv on. Annaksin talle muidu kibedasti nina peale.“

„Härra Gabriel!“ ütles Agnes lühikese mõtlemise järele.

„Juba jälle „härra Gabriel!“

„Ma ei või Teie teisiti ütelda; minu meelest olete Teie härra. Aga kas see ei ole ime, et mina veel sugugi ei tea, kelle seltsi ma olen sattunud? Teie ei ole mulle veel oma täit nimegi nimetanud.“

„Mistarvis?“ ütles Gabriel õlasid kehitades. „Ma ei ole Teie seltsist, preili von Mönnikhusen, ega või Teie tuttavaks jääda. Paari päeva pärast jõuame, kui Jumal aitab, Tallinna, ja siis lahkume niisama äkki, nagu kogemata kokku juhtusime.“

„Lahkume? Mispärast tahate Teie lahkuda?“ küsis Agnes kohmetult.

„Ma kardan, kui Teie teaksite, kes mina olen, siis kihutaksite mind kohe enesest eemale ja vannuksite seda tundi, mil õnnetuse sunnil minu seltsis teele läksite.“

„Seda saame veel näha,“ ütles Agnes naeratades. „Kes Teie olete?“

„Suur patune,“ vastas Gabriel külmalt, „kõige alatum inimeste seast, sest minu soontes tuksub talurahva veri!“

## Kes oli Gabriel?

Gabriel eksis arvates, et see sõna kui pikselöök uhke rüütlipreili peale saab mõjuma. Agnes oli küll esiotsa pisut kohkunud, aga järgmisel silmapilgul vaatas ta meelitava umbusaldusega Gabrielile silma ja ütles naeratades: „Teie naljatate?“

Gabriel arvas tugevamat mõõtu vaja olevat; tal oli kentsakas himu, rüütlipreili ees oma madala seisusega uhkustada.

„Mina ei ole mitte ainult talurahva soost,“ ütles ta karmilt, „vaid minu ema oli peale kauba Eesti talupoja, see on: pärisorja tütar ja mina olen pärisorjade võsu.“

„Mispärast püüate Teie ennast halvaks teha?“ küsis Agnes nõrga häälega.

„Ma ei püüa ennast sugugi halvaks teha,“ vastas Gabriel kuivalt. „Teie himustasite teada saada, kes mina olen, ja ma täidan Teie soovi. Teie olete sügavas eksituses, kui arvate, et ma oma sündimise pärast häbenen. Ei sugugi. Ma olen uhke selle peale, et minu soontes tilk vahva, aga õnnetu rahva verd siriseb. Kuidas võib see mulle häbiks olla, et minu esivanemad vägivalla sunnil pärisorjusesse on sattunud? Kui inimene ilma enese süüta vangi sattub, on see siis häbi? ? Teie ise olite eile veel vaba ja rikas, nagu kuningatütar kunagi, täna olete vaene

põgeneja — kas teie ennast seepärast põlgate? Minu esivanemad on oma priiuse eest vahvasti võidelnud ja priiuse vaim ei ole nende järeltulijate sees veelgi kustunud. Minu vanaisa oli nende talupoegade eestvedaja, kelle ees kuueteistkümnne aasta eest saksa rüütliid värisesid. Teil on põhjust mind veel enam vihata kui põlata. See oli minu vanaisa, kelle käe läbi Koluvere lahingus Teie peigmehe isa Johann von Risbiter langes. Talupoegadel ei olnud sel korral õnne. Nad kaotasid lahingu, minu vanaisa sattus vangi ja sai Teie isa käsu peale kui mässaja hirmsal kombel hukatud.“

Agnes vahtis pärani silmil Gabrieli otsa ja kogeles kahvatades: „Teie teadsite seda ja siiski — siiski päästsite minu elu!“

„Mina ei sõdi tütarlaste vastu,“ ütles Gabriel naeratades.

„Teie peaksite mind ju hirmsasti vihkama!“ hüüdis Agnes käsi risti pannes.

„Ei, ma ei vihka Teid mitte. Ma päästaksin Teid hea meelega veel sada korda suuremast hädaohust, aga ma arvan, Teie näete nüüd isegi, et ma kauemini Teie tuttavaks ei või jääda, kui just hädasti vaja. Et põhjani teaksite, kui suure põlgamise ja vihkamise vääriline mina olen, siis kuulge veel: minu isa oli venelane ja mina ise olin veel paari nädala eest vene sõjamees, see on: Teie sugurahva ja orduriigi vaenlane!“

Agnese näol vaheldus kahvatus punaga.

„Siis olete ometigi . . .“ kogeles ta surija häälega.

„Mis?“

„See, kelleks junkur Risbiter Teid arvas . . .“

„Vene salakuulaja?“ täiendas Gabriel kergesti punastades . . . „Ei, ma ei ole mitte salakuulaja, ei ka mitte isamaa äraandja. Ma olen ausasti sakste ja

rootslaste vastu sõdinud, ja ma soovin samuti austasi, et nende valitsus sel õnnetul maal lõpeks. Kurjemaks ei või selle maa pärisrahva elujärg iialgi minna, kui see sakste raske käe all olnud, küll aga võiks ta Moskva valitsuse all paraneda, sest tsaar Ivan Vassiljevitsch, kes „Hirmsa“ nime kannab, on küll vali mees, aga tema rahvas on vaba\*) ja tema hirmsa valjuse ees värisevad kõige pealt kangekaelsed bojarid, kuna alam rahvas rahu elada ja kosuda võib. Moskva tsaarid on suured hariduse sõbrad, seepärast oli see ammugi nende püüdmine, Lääne-mere äärseid maid ja sadamaid, kui Lääne-Euroopa hariduse väravaid, oma kätte saada, ja varem või hiljem peavad need maad nende kätte langema. Kes neid selles nõus aitab, see vähendab meie õnnetu kodumaa vaeva ja kiirendab rahuliku, õnneliku aja algamist.“

Gabriel kõneles neid sõnu paisuva häälega, pea-aegu pühaliku ettekuulutuse toonil, ja tõsise vaimustuse lõke loitis ta pilgus.

„Andke andeks!“ sosistas Agnes. Ta rinnust tungis südant kergitav õhkamine, ta silmis läikisid pisarad, tänapisarad. Ta ei tahtnud seda meest põlata!

Tükk aega vältas piinlik vaikus. Agnese söögiisu oli hoopis lõppenud, kuna Gabriel vagusasti söömise lõpetas, siis pea käele toetas ja pehmel murul puhkama jäi. Ta ei julenud silmi Agnese poole üles tõsta, sest ta tundis enese süüdlase olevat ja sai enese peale tusaseks.

„Kes pagan kihutas mind kõike välja lobisema?“ mõtles ta kahetsedes. „Palju parem oleks olnud, kui ta mind mõneks saksa krahvi pojaks oleks pidanud

---

\*) Sel ajal oli pärisorjus Venemaal veel tundmatu.

ja ennast seetõttu täie usaldusega minu hoole alla annud. Nüüd on ta tuju jäädavalt rikutud, sõprus lõhutud, usaldus kadunud. Ime, et ta veel silmapilgugi minu ligidal viibida läheb. Olen ikka veel noor ja rumal ja pealegi toore südamega, et vaest, mahajäetud tütarlast nii uisapäisa kurvastada ja pahandada võisin. Kõik ei ole küll minu süü. Miks ta oma seisusega nii väga uhkustas? See pani mu vere keema. Rumal temp on tehtud, pean katsuma viga kuidagi parandada. Küll ta võib mind nüüd südame põhjast vihata ja põlata.“

Kui siis Gabriel mõne aja pärast silmad julges tõsta, pani ta määratu imestusega tähele, et Agnese näol kõige vähemutki vihkamise ega põlgamise järke ei olnud. Ta paled olid küll veidi kahvatud, aga nägu muidu rahulik ja pilk, millega ta Gabrieli vaatas, õrna osavõtmist täis.

„Jutustage mulle oma elust,“ ütles Agnes vaigusalt.

„Minu elust?“ hüüdis Gabriel imestades. „Mis mul sellest veel suuremat jutustada jääb? Teie teate juba, kes mina olen ja kui palju ma väärt olen. Ma arvasin, et Teil kõige vähemutki himu ei ole minu sugusest veel rohkem teada saada.“

Agnes raputas tõsiselt pead.

„Sellest, mis mina Teie elust siia maani tean, ei või ma veel sugugi arvata, kes Teie olete ja kui palju Teie väärt olete. Teie ei ole igapäevane inimene, kelle elulugu kahe, kolme sõnaga ära räägitud. Õelgemis tahate, aga ma jään esiotsa ikka veel uskuma, et Teie ennast minu ees halvaks teha püüate. Jutustage mulle kõik, küll ma siis ise näen, mis Teist arvata tuleb. Või on Teil mõni saladus hoida, mille äraandmist minu poolt kardate? Teil ei ole usaldust minu vastu?“

„Mul ei ole mingit saladust hoida.“

„Mispärast ei taha Teie siis minu uudishimu rahuldada?“ tungis Agnes peale. „Mõtlege, et Teie ise ennast minu sulaseks pakkusite ja sõna kuulda töotatsite. Kas olete juba unustanud, et mina valju meelega junkur Georg von Mönnikhusen olen, kes oma sulase poolt tõrkumist ega kangekaelsust ei salli?“

„Mis õige, see õige,“ ütles Gabriel naeratades. „Igal peremehel on õigus oma teenijate koerustükide järele pärida. Kuulge siis, junkur Georg, kui Teil selleks kannatust küllalt on, uinutavat juttu oma truu sulase Gabrieli möödunud elust.“

Agnes noogutas rõõmu pärast punastades pead, pani käed risti sülle ja jäi vagusasti kuulama.

Gabriel jutustas:

„Kahekümnekaheksa aasta eest, kümme aastat enne suure Liivi sõja puhkemist, elas Jägala jõe orus, allpool suurt koske, kaugel tuntud kütt ja kalamees, keda Oru Juhaniks hüüti, oma naise ja ainsa tütreaga. Nime poolest oli Oru Juhan Pirita kloostri pärisori, elas aga kui vaba mees ja tasus oma orjamaksu sel viisil, et nädalas teatud hulga kalu ja jahisaaki kloostrisse viis; suurema osa müüs ta Tallinnas, tõi sealt mitmesugust kaupa maarahva tarvis kaasa ja sai aegamööda jõukaks meheks. Ta rääkis saksa keelt selgesti, mõistis lugeda, kirjutada ja kui vaja — ka Tallinna kaupmehi tüssata, kes teda muidu väga hästi sallisid. Räägiti ka, et temal jõe suus väike laev peitus olnud, millega ta Soomes kauplemas käis. Tema rikkuse tõttu oli temale ammugi nõu antud ennast pärisorja seisusest lahti osta. Oru Juhan ei kostnud selle peale ei ega ja, vaid lõi käega ja andis andis mõista, et ta paremaid aegu ootab. Muidu on temast veel öelda, et ta hea pereisa oli ja naist ning last hellasti armastas.

Ühel päeval tuli Oru peresse tundmatu noormees, kes Saksa ega Eesti keelt ei mõistnud; see pakkus Juhanile kuldraha ja palus märkide abil mõneks päevaks varjupaika. Oru Juhan lükkas kuldraha tagasi, aga võõra võttis ta vastu, kuna ta nägi noormehe näost, et see õnnetu inimene ja surmani väsinud oli. Noormees kandis Vene talupoja riidet, aga tema valgest näost ja peenikesest viisist oli näha, et ta talupoeg ei olnud. Kui võõras paar päeva oli puhanud, palus ta jälle märkide abil, et Oru Juhan teda oma sulaseks võtaks. Juhan täitis ka selle palve, ja ei pärinud võõra käest muud kui tema hüüdnime. Noormees vastas: „Gavrilo“, ja sest oli Juhanile seks korra küllalt. Gavrilo jäi Oru peresse elama, tegi rõõmsa meelega tööd ja õppis Eesti keele imekiiresti selgeks. Oma elulugu ei ilmutanud ta kellelegi. Oru Juhan ei küsinud, ja kui teised sest juttu tegid, ei vastanud Gavrilo midagi. Esiotsa andis ta oma olekuga märku, et kurvad mälestused tema südant koorimasid; ta sattus aeg-ajalt nukraste tujusse, ja valas salamahti pisaraid. Aegamööda kadusid need tujud ja Gavrilo näis oma uue eluga leppivat. See tuli sellest, et tema ja Oru peretütre Maali vahel armastus oli siginud.

See oli igati loomulik. Gavrilo oli kena noormees, peenikese viisiga, tulise loomuga, rõõmsa meelega; Maali oli metsa varjus kasvanud õieke, õrn, värske ja puhas. Nad pidid teineteist armastama — see ei võinud teisiti ollagi. Maali ei teadnud veel õieti, mis armastus oli, ta ei mõistnud ennast hävitava tule eest kaitsta, mis tema rinnas äkki põlema süttis. Aasta pärast palus Gavrilo Oru Juhani käest Maalit endale abikaasaks; kui aus mees pidi ta seda tegema. Oru Juhan tahtis esimeses vihas Gavrilo tappa, kuid see palus oma süü põlvili andeks ja töötas

Maalit elu aja kätel kanda. Ühtlasi tunnistas ta nüüd alles, kes tema oli. Ta oli suursugu mees Moskva riigist, kes kergemeelselt tsaari Ivan Vassiljevitschi vastu eksinud ja tema viha eest üle raja põgenenud. Kodumaale ei tohtinud ta tagasi minna, sest seal ootas teda piinarikas surm. Ivani viha oli kustumatu, andeksandmist ei olnud lootat. Ainus lootus viletsat elujärge parandada, oli leppimine sugulastega, kes Gavriilo peale ka tulivihased olid, vähemalt esiotsa temast midagi teada ei tahtnud, sest Gavriilo eksimine oli tsaari viha ka nende peale juhtinud, nii et nende käest abi saaks ja võõral maal ausasti võiks elada. Oru Juhan andis oma suurtsugu sulasele süü andeks, lubas tütre temale naiseks ja valmistas toredad pulmad. Noorik tõi poja ilmale, kellele isa auks „Gabriel“ nimeks pandi. Varsti pärast seda läkitas Oru Juhan väimehe Tallinna enese eest asju ajama. See oli kõikide õnnetus. Moskva tsaari poolt olid sel ajal saadikud Tallinna tulnud, ilma et Gavriilo sellest midagi oleks teadnud. Ta juhtus uulitsal saadikutega kokku, ta tunti ära ja teda hakati linna rahva abiga, kes vägevale tsaarile meelehead püüdsid teha, taga ajama. Gavriilo pääsis imekombel ja tuli kui põgeneja Oru talusse tagasi. Kauemaks ei võinud ta siia jääda, sest Tallinnas tunti tema varjupaika. Oru Juhan viis väimehe oma laevaga Soome. Sest saadik oli Gavriilo kui tina tuhka kadunud. Teda arvati surnuks. Maalile ei maitsnud enam toit ega jook, miski asi ei teinud temale rõõmu, ta jäi põdema ja kustus aasta pärast nagu küünal õnnetuse kareda tuule käes. Tema poeg kasvas Oru talus vanaisa ja vanaema hoole all priskeks, vallatuks ja kangekaelseks poisiks.

Ühel päeval, kui seitsmeaastane Gabriel üksinda jõe ääres, paarsada sammu talust eemal mängis, astus tundmata mees, kellel peenike nägu, aga jämedad

riided seljas, tema juure, tõstis ta üles ja andis talle mitu korda suud. Väike mees ei olnud sellega nõus, hakkas karjuma ja püüdis ennast lahti rabeleda, aga võõras ütles vaigistades: „Ära karda mind, Gabriel, ma olen sinu isa.“ Nüüd silmitses poiss teda hoolega ja peenikesed, valust ning vaevast kurnatud jooned jäid igaveseks ajaks ta mälestusse. Ta kutsus võõrast vanaisa juure, aga see kostis: „Ma ei julge ta ette astuda, sest ta vihkab mind kui sinu ema mõrtsukat. Kui sa suuremaks saad, siis tuleta meele, et sa suurtsugu mehe poeg oled. Mine Wene- maale ja otsi vürst Feodor Nikititsh Sagorski üles; ta on minu lihane vend ja sinu onu. Tsaari viha pärast ei julge tema mind enam vennaks tunnistada, aga ta ei ole kuri inimene ega või sinu vastu mingit viha kanda. Võta need asjad ja hoi neid hoolega.“ Nende sõnadega andis võõras mees põueoda, kuld- sõrmuse ja pitseeritud kirja poisi kätte ja lisas juure: „Kui neid asju onule näitad, võtab ta sinu vastu.“ Võõras andis poisile veel korra kuumalt suud, pühkis pisarad silmist ja tõttas minema. Isa kuju ja isa sõnad ei kustunud iialgi Gabrieli mälestusest.

Varsti pärast seda juhtumist suri Gabrieli vana- ema. Oli Oru Juhan juba tütre surmast saadik otse- kui ümber muudetud, siis jäi ta nüüd hoopis nuk- raks, hoidis inimestest eemale ja jättis asjaajamise hooletusse. Paraku ei olnud õnnetuste mõõt veel kaugeltki täis. Suur sõda puhkes, venelased heitsid Virumaa eneste ala ja tungisid sealt ootamatult Harjumaale. Oru Juhan põgenes raha ja vara maha jättes nende eest Tallinna, andis tütrepoja oma vana sõbra, rahataguja Peeter Schenkenbergi hooleks ja läks, kui venelased Läänemaa poole edasi tungisid, Oru talusse mahajäetud varandust päästma. Oru talu oli venelastest imelikul kombel puutuma jäänud, aga

kui Juhan seal oma asju talitas, tuli korraga salk Saksa mehi Paidest venelaste eest põgenedes jõge mööda allapoole, riisus talu paljaks, süütas ta põlema ja jättis Juhani, kes oma vara sõjariistadega oli kat- sunud kaitsta, lõhkiraiutud peaga auravate rusude keskele maha. Oru Juhan pääsis eluga ja vandus kõigile sakstele verist kättetasumist. Ta korjas hulga talupoegi, kes sel ajal mõisnikkude hirmsa rõ- humise peale vihased olid, enese ümber, tungis mõi- sate ning losside kallale ja tappis kõik rüütlisugu mehed ilma armuta ära, kes tema kätte langesid. Tema nõu oli, mõisnikkude sugu Eestimaalt hoopis ära kaotada ja oma rahvaga Moskva tsaari kaitse all vabalt elada. See kaugel sihiga ettevõtte lõppes sama õnnetul viisil, kui kõik endised sellesarnased katsed. Talupojad piirasid Koluvere lossi ümber, kuhu palju mõnisnikke nende eest oli põgenenud. Loss oli väga kindel ja tema kaitsjad panid pealetungijatele mee- lehitmisega vastu, sest nad teadsid, et neil vihaste ta- lupoegade poolt armu loota ei olnud. Neile tuli oota- matult abi. Kuna talupojad parajasti tormi jook- mas olid, tungis rüütel Kaspar von Mönnikhusen suure mõisameeste salgaga seljatagant nende kallale. Talupojad sattusid kahe tule vahele ja leidsid pea- aegu kõik surma. Oru Juhan sai raskesti haavata ja sattus vangi. Teda piinati hirmsal kombel ja poodi siis võllasse. Seega oli talurahva mäss lõpetatud.

Rahataguja Schenkenberg võttis väikese Gab- rieli oma kasvandikuks ja kandis tema eest isalikult hoolt. Gabriel kasvas oma kasuvendade Ivo ja Chris- tophi seltsis üles, kes temaga umbes ühevanused olid. Suurt rõõmu ei leidnud vana aus rahataguja oma poegadest ega kasulapsest, sest kõik kolm olid üle- annetud, taltsutamata loomuga poisid ja isekeskis alati riisus. Ivo ja Christoph sõimasid kasuvenda pea

venelaseks, pea tatarlaseks, ja Gabriel andis neile rusikatega vastust. Mida vanemaks poisid said, seda kangemaks kasvas vihavaen nende vahel. Ühel päeval, kui Gabriel 17-aastane oli, ei suutnud ta kasu- vendade kiusu enam välja kannatada. Ta andis kum- magile viimast korda mööda kõrvu, hüüdes: „Olen ma venelane, siis tahan ka selleks jääda!“ — ja jook- sis kasuisa majast pakku, otsekohe Viljandi poole, sest ta oli kuulnud, et seal üks vürst Sagorski vene- laste sõjapealik oli. Siin kippus ta häbemata julgu- sega otsekohe vürsti jutule, kes teda nähes tagasi põrkas ja hüüdis: „See on ju minu vend Gavriilo!“ „Gavrilo küll, aga mitte vend, vaid vennapoeg,“ kos- tis poiss julgesti, rääkis oma eluloo üles ja andis põueoda, kuldsõrmuse ja pitseeritud kirja vürsti kätte. Vürst luges kirja, tunnistas asju, jäi uskuma, võttis Gabrieli enese juure ja tegi temast tubli sõja- mehe. Gabrieli oli nüüd hea põli, sest onu, kellel lapsi ei olnud, pidas teda kui oma last, lubas kõik vara temale pärandada, seadis ta täiealiseks saades üle- maks 1000 mehe üle ja andis talle voli teha, mis ta- hab. Gabriel tarvitab antud voli selleks, et sakslas- tele, rootslastele ja poolakatele võimalikult rohkelt mõõdul tuska tegi. Tema nimi sai venelaste seas peagi kuulsamaks, kui asi väärt oli. Tsaar Ivan ise lasi ta enese ette kutsuda, kõneles temaga armuli- kult ja oleks temale vist ka teoga armu näida- nud, poleks mitte Gabriel oma õnnetust isast juttu teinud ja temale armu palunud, kui ta kogemata veel elus peaks olema. See peale tõmbas Ivan Hir- mus kulmu kortsu — märk, mis Moskva riigis tu- handeid värisema paneb — pööras üliljulgele palujale selja ega rääkinud temaga sel puhul enam sõnagi. Gabrieli sõbrad ja tuttavad värisesid tema elu eest ja hoidsid temast kui pidalitõbisest eemale, onu Feo-

dor Nikititsch noomis teda karedate sõnadega. Õnneks ei olnud tsaari vihal seekord tõsisemat tagajärge. Iga mõistlik inimene oleks sarnasest äpardusest tulevikuks õpetust võtnud ja teisel korral palju, palju targem olnud. Mitte nii Teie alandlik sulane Gabriel, kes paraku loomu poolest põikpea on ja igas asjas sellesinase põikpea järele armastab teha. Temal ei olnud mingisugust põhjust arvata, et isa veel elus on, aga ta oli selle mõtte kord pähe võtnud ja hoidis sest visalt kinni.

Järgmisel aastal jooksis Gabriel oma salgaga kindla lossi peale Lõuna-Liivimaal tormi, sai võidu ja võttis sealjuures ühe tähtsa mehe vangi. Onule tuli mõte, et Gabriel vahest tsaari lepitada võiks, kui ise selle vangi tema kätte viib. Gabriel pidi käsku täitma ja vangi ühes teistega Pihkvasse viima, kus Ivan sel ajal viibis. Tsaar rõõmustas, tuletas Gabrieli ilma vihata meelega ja käskis teda midagi head asja paluda. Ilma viibimata palus Gabriel oma õnnetu isale armu. Jälle tõmbas Ivan kardetud kulmu kortsu ja küsis: „Kas ta siis veel elab?“ „Ma ei tea seda, aga ma loodan,“ oli Gabrieli vastus. Selle peale pahvatas Ivan Hirmus naerma, mis väga harva juhtus, ja hüüdis pead vangutades: „Oh sa rumal, rumal, sa palud kurjategijale armu ja ei tea isegi, kas ta veel elus on. Aga hea küll ma olen töötanud, ma pean sõna pidama. Kui sa ise Gavriilo Sagorski elusalt minu kätte tood ja tema oma pattu südamest kahetseb, siis annan temale vahest armu. Enne ära tule minu silma ette. Sa oled mulle meelega teinud; tänuks annan sulle kahekordse vihastamise andeks. Ära unusta, et mina bojaride kangekaelsust ei salli.“

Nõnda oli Gabriel oma edevuse läbi teist korda tsaari armust ilma jäänud, mida vähemalt onu te-

male oli lootnud. Kui ta tühjade kätega onu juure tagasi tuli, sülitas see tuld ja ähvardas Gabrieli koerapiitsaga minema kihutada, kui ta veel korra isa nime suhu peaks võtma. Onu oli niisama kurja suuga kui hea südamega; ta jättis koerapiitsa rahule ja armastas vennapoega enam kui enne. Tüki aega ei teinud Gabriel isast piiksugi, aga ta kuulas ja uuris salamahti. Paari nädala eest võttis ta Liivimaal väikese Rootsi väesalga vangi ja kuulis ühe vangi käest, et Rootsi pealinnas veel hiljuti Gavriilo Sagorski sarnane venelane kõige suuremas viletsuses elutsenud. Nüüd ei suutnud Gabriel kauemini kannatada. Ta rääkis asja onule ja palus luba isa otsima minna. Onu käskis südametäiega vangi ära hukata ja Gabrieli mõneks ajaks vahi alla panna. Sarnane teguviis ei kahandanud Gabrieli kangekaelsust, vaid kasvatas tema tõrkumise vaimu. Ta põgenes vahi alt ja läks oma käe peal isa taga otsima. Tema nõu oli, esmalt Tallinna ja sealt Rootsimaale minna. Tee peal juhtus talle seda ja teist, millest rääkida ei maksa. Viimne äpardus — või oli see õnn? — juhtus talle Kuimetsa mõisa ligidal ja sellega lõpeb Gabriel Sagorski elulugu. Mis siis veel tuli, seda teab junkur Georg ise, sest räägitav Gabriel ei ole keegi muu kui Teie alandlik sulane.“

---

## Leping.

Agnes oli sügava tähelepanuga kuulanud. Kui Gabriel vait jäi, tõmbas neiu sügavasti hinge ja ütles pehme häälega: „Teie olete hea jutustaja ja veel parem poeg. See inimene on õnnelikuks kiita, keda —“

„— keda Teie armastate,“ tahtis Agnes ütelda, aga ta punastas äkki ja lause jäi lõpetamata.

„Noh, keda —?“ päris Gabriel ilma armuta.

Agnes tegi teist juttu.

„Ma kardan, et Teie nüüd enam minu sulane ei taha olla, vürst Sagorski,“ ütles ta kartlikult naeratades. „Teil on nüüd õigus minu peale üle öla vaadata, sest mina olen lihtsa rüütli tütar, kuna Teie vürstlikust soost olete.“

„Kui Teie arvate, et mina oma isa endise seisuse peale põrmugi uhke olen, siis eksite, junkur Georg,“ ütles Gabriel kuivalt. „Selle maa seaduste järele ei ole ma pealegi muud kui Pirita kloostri pärisori, kes oma kohust ei täida.“

Omas meeles aga mõtles ta: „Väga hea, et ta mind nüüd enam omasuguseks arvab. See kasvatab uhke rüütlipreili usaldust minu vastu ja aitab teekonda kergitada.“

Ja valjusti lisas ta juure: „Kas olete nüüd küllalt puhanud, junkur Georg?“

„Oh, ma ei ole sugugi väsinud,“ ütles Agnes rõõmsasti.

„Siis võiksime minekut teha, sest meil on täna veel pikk ja vaevaline tee käia.“

„Kahju!“ õhkas Agnes ilma tahtmata.

„Kahju siit lahkuda, või kahju, et tee vaevaline on?“ küsis Gabriel.

„Et tee nii vaevaline on,“ kostis Agnes kimbu üle kummardades ja seda nobedasti kinni siduma hakates.

Gabriel katsus aidata, nende käed puutusid kokku. Magus värin käis Gabrieli kehast läbi. Tal tuli kange himu neiu kenast, kuldjuukselisest peast, mis nii lähedalt tema silmade ees liikus, kahe käega kinni sasida ja seda oma pale vastu suruda. Kartes, et kuri himu liig suureks kasvab, tõusis ta järsku püsti. Samal silmapilgul arvas ta metsast kuivade raagude prõginat kuulvat, mis kohe jälle vaikis.

„Kas kuulsite midagi?“ küsis ta kaheldes Agnese käest.

„Ma kuulsin, nagu oleks siin lähedal keegi kuivale oksale astunud,“ kostis Agnes. „Vahest oli see mõni kiskja elajas?“

Nad jäid kuulatama. Metsas valitses sügav vaikus.

„Pole vist midagi, aga parem vaatan järele,“ ütles Gabriel.

Ta tõmbas mõõga kepi seest välja ja sammus sinnapoole, kust raginat arvas olevat kuulnud.

„Gabriel!“ karjatas Agnes äkilises ahastuses. „Ärge minge edasi! Seal varitseb inimene paksu männa taga, vaat', vaat', seal paremat kätt!“

Järgmisel silmapilgul kargas Agnese poolt tähendatud puu tagant tume kuju välja ja sihtis pika püstoliga Gabrieli poole. Püstoli lukk prõksus, aga

pauk ei läinud lahti. Mees pööras kohe ümber ja putkas üle pea kaela kaugemale metsa. Gabrieliil olid pikemad koivad; paarikümne sammuga jõudis ta põgeneja kannule ja tahtis juba ta kraest kinni haarata, aga mees põrkas kõrvale, jäi järsku seisma ja pööras näo tagaajaja poole.

See oli keskealine, tüvikas mees talupoja riides, mis rohkesti kulunud ja lõhki kärisenud. Tema käes välkus pika teraga pussnuga.

„Pea kinni!“ ütles ta lõõtsutades. „Ega ma jänes ei ole, et mind nii häbematul viisil taga kihutad.“

„Kes käskis eest ära lipata?“ vastas Gabriel rahuliselt.

„Tohoo, pidin mina rauk üksipäini kahe noore mehe vastu hakkama?“

„Meie ei kippunud sinu kallale.“

„Päh, kes võis seda teada? Arvasin, et röövlid olete.“

„Valetad, sõber, seda sa ei võinudki arvata. On see noorhärja vahest röövli nägu?“

Agnes tuli joostes. Nuga võõra mehe käes nähes asus ta Gabrieli kõrvale, sihtis püstoliga võõrale ja hüüdis välkuvail silmil: „Kas pean selle kurja inimese maha laskma?“

„Pole vaja, junkur Georg,“ vaigistas Gabriel naeratades, „ma loodan temaga üksipäini toime saada.“

„Kui teie röövlid ei ole, siis laske mind rahuga oma teed minna,“ ütles võõras.

„Pea kinni, mis häda sul on?“ kostis Gabriel rahuliselt. „Meie oleme küll ausad inimesed, aga mul on põhjust uskuda, et sina ise röövel oled. Ma arvan sind natukese tundvat. Kas sinu nimi ei ole Siim?“

Mees ajas silmad pärani laiali ja hakkas siis äkki täiest kõrist karjuma: „Mis tembutamine see on? Ma pole kellegist Siimust eluajal kuulnud. Mis te ausat teekäijat sõimate?“

„Vait!“ pöörutas Gabriel mõõgaga ähvardades. „Su seltsimehed on vist ligidal, tahad neile kisaga märku anda? Kui veel korra häält üleliiga paisutad, siis teen su igavesti vaikseks. Oma kisa läbi oled sa ennast veel paremini tunda annud. Otse niisama kisendasid sa kahekümne aasta eest, kui sind ühes kohas varguse pealt kinni võeti ja peksma hakati. Sel ajal olid sa tuntud varas ja röövel, see oleks ime, kui vaheajal ausaks teekäijaks oleksid muutunud. Ma ei usalda sind siia jätta, sa pead meiega kaasa tulema.“

Siim pistis äkki kaks sõrme suhu, aga samal silmapilgul kargas Gabriel kui tüger ta kallale, rusus ta sellili maha, pani põlve ta rinnale ja ütles: „Tasa, tasa, sõber! Mis sa nüüd tahtsid teha?“

„Vilistada!“ purtsas röövel vihaselt.

„Mispärast?“

„Minu seltsimehed ei ole kaugel, nad võivad iga silmapilk siin olla. Hoiu, et sa minusse ei puutu!“

„Kõvasti puutun, kui sa tühje tempusid maha ei jäta. Või nüüd oled sa juba röövlite pealikuks tõusnud? Enne varastasid üksipäini.“

„Kes pagan sa oled, et seda nii hästi tead?“ imestas röövel.

„Vana tuttav, kes sinu nahka mitmest küljest näinud.“

„Noh, noh, ära sellega nii väga uhkusta; seda võib igauhele juhtuda. Aga pagan võtku mind, kui ma su nägu mäletan. Oled vist mõni ametivend, kuid minust kavalam??“

„Peaaegu!“ naeris Gabriel. „Aga ei maksa mälestust vaevata. Räägime parem mõistlikku juttu.“

„Mina räägin heameelega mõistlikku juttu.“

„Kas usud, et su elu minu käes on?“

„Ma usun, et sul rohkem minust rammu on. Sa oled kole murdja; mina kardan, et mul tervet konti enam keres ei ole.“

„Siis püüa tõtt rääkida, muidu —“

Gabriel lasi mõõgatera röövli silmade ees läikida.

„Minu sõna on kui aamen kirikus,“ ütles Siim silmi pilgutades.

„Kui palju sul mehi on?“

„Tükki tosin.“

„Kus nad seisavad?“

„Seal.“

Röövel tähendas silmadega päevaloode poole.

„Kui kaugel?“

„Tükki tuhat sammu.“

„Hea küll. Meie läheme nüüd edasi ja sina tule kaasa. Juhtub, et meie sealpool (Gabriel tähendas päevatõusu poole) sinu seltsimeestega kokku puutume, siis saad sina vaksa külma terast keresse. Kas sul kogemata mingisugust õiendust oma ütluste kohta ei ole?“

„Ei ole.“

„Räägitud äpardus juhtub sulle ka siis, kui sa ilma minu käsuta piiksu teed või putku panna katsud.“

„Ma mõistan.“

„Püstoli ja püssi usaldad esiotsa minu kätte.“

„Heameelega.“

„Noh, siis läheme teele, tasemad kui vaimud. Kui sinult küsitakse, siis vasta sosinal, muidu pea suu!“

Gabriel tõusis ja käskis Siimu enese ees käia. Nad läksid metsa servale tagasi, kuhu kimp maha jäänud. Gabrieli käsul pidi röövel kimbu oma selga võtma. Seda nähes ei suutnud Agnes naeru pidada.

„See ei ole muud kui õigus,“ ütles Gabriel. „Mina pean tema sõjariistu tassima, siis kandku tema selle eest minu leivakotti.“

Nad lahkusid suurest metsast ja kõndisid üle kõrge nurme- ja nõmmemaa põhjahommiku poole. Kolmetunnilise rändamise järele tuli jälle suur mets vastu, mis sel ajal, nagu osalt veel praegugi, Kose ja Jägala jõe kaldaid mitme penikoorma maa peal kattis. Kõige selle rändamise ajal ei räägitud peaaegu sõnagi. Kui nad madalast Kose jõest läbi olid läinud, jäi Gabriel seisma ja pööras Siimu poole, kelle otsaesiselt higi tilkus:

„Nüüd oleme sinu lõbusat seltsi küllalt maitsunud, aga lipata ei julge ma sind veel lasta; kes teab, missuguse paha tembu sa veel tagajärele teed. Kõige õigem oleks, kui sind selle kena männa oksa riputan, siis oleks meil ja teistel sinust rahu. Mis Teie arvate, junkur Georg?“

„Ei, ei!“ ütles Agnes kohkudes. „See oleks mõrtsukatöö. Jäägu meie käed tema verest puhtaks.“

„Esiti tahtsite ju ise teda maha lasta,“ naeratas Gabriel.

„Ja, siis — ma arvasin, et ta noaga Teie kallale kipub.“

„Ja tahtsite mulle appi tulla? Suur tänu! Mis mul siis viga elada, kui vägev käsi mind kaitseb! Aga mis me nüüd selle võrukaelaga teeme! Laseme ta lahti, siis kutsub ta seltsimehed ja kihutab meile järele. Vähemalt pean ta puu külge kinni siduma, et ta paigast liikuda ei saaks. Õnneks võtsin mõisast tüki köit kaasa.“

Gabriel surus Siimu, kes sugugi vastu ei pannud, rinnuli männa vastu, tõmbas ta käed ümber tüvi, nõoris nad teisel pool kokku ja mässis siis veel nõori mitmekordselt tüvi ja röövli keha ümber.

„Ega te mind ometigi peksma ei hakka?“ küsis röövel kahtlaselt.

„Hm!“ tegi Gabriel. „See on hää mõte, mida mulle veel pähe ei tulnudki; näha on, et sa ise kõige paremini tead, mis sulle kõlbab. Tolmutaksin üsna häämeelega su patust turja, aga mis see kõik aitab? Sa oled ju ise näidanud, et peks sind ometi ei paranda.“

„Aga kui te mind sedaviisi seotult siia maha jätate,“ nurises röövel, „siis suren ma nälga, ehk jälle kiskjad elajad panevad mu nahka.“

„Oi, on sul nii hale meel iseenele pärast!“ naeris Gabriel. „Kas nende vastu ka nii halastaja oled, keda sa paljaks riisud? Ütle puhtast südamest, mis sa meiega oleksid teinud, kui meie kogemata sinu kätte oleksime langenud? Ära karda, ma jätan sulle nii palju toidukraami siia, et sa vähemalt täna ega homme nälga ei sure. Kiskjaid ei pruugi sa üleliiga karta, sest need ei puutu omasugustesse. Sinu pussi ja püstoli võtan mälestuseks kaasa; need on sinu käes kurja küllalt teinud, ehk kõlbavad nüüd mõneks hääks teoks.“

Gabriel võttis kimbust kanika leiba ja pistis selle röövli põue, nii et ots suuni ulatas. Kimpu jälle oma selga upitades, ütles ta: „Jumalaga, Siim. Tuleval korral mäletad minu nägu vist paremini? Kui võid, siis paranda meelt, kui mitte, siis ole teinekord vähemalt ettevaatlikum, et sa röövlite kätte ei lange.“

Röövel kiristas vaikselt hambaid.

Kui Gabriel ja Agnes tüki maad suure metsa all ära olid käinud, ütles Agnes: „See juhtumine tegi mulle palju enam nalja kui hirmu. Kas usute, mul on hale meel selle vaese, petetud röövli pärast!“

„Usun küll, aga ei või parata,“ pomises Gabriel. „Teie ei tohi mitte kõiki inimesi omataoliseks pidada, junkur Georg.“

„Aga ta on ometigi ka inimene!“

„Õige küll, aga kui inimene ennast metselaja sarnaseks teeb, siis peab temaga sedamööda ümber käidama.“

„Ta võib sääl tõesti otsa leida.“

„See oleks hulga rahvale suureks õnneks, aga ma ei usu seda. Kurjadel on visa hing. See on kaval rebane, kes ikka nõu leiab. Päälegi ei ole ma teda nii väga kõvasti sidunud; mõne tunniga võib ta ennast köidikutest lahti rabeleda.“

See sõna äratas Agnese kuldses südames äkilise rõõmu ja tänutundmuse tuhina.

„Teie olete hää inimene!“ hüüdis ta liigutusest väriseva häälega, ja korraga tundis Gabriel oma käe küljes sooja, pehmet surumist.

Gabriel jäi järsku seisma.

„Junkur Georg, mis Te teete? Teie annate sulase käele suud!“ püüdis ta naljatada, aga ta hää jäi kurku kinni, ta värises kõigest kehast. Tema ees seisis uhke rüütlipreili kui vaene patune; silmad mahalöödud, paled lõkendava punaga kaetud; tema neitsilik iludus oli sel silmapilgul Gabrieli meelest peaaegu üleloomuline, ja üleloomuline oli ka noore mehe tahtmise jõud, et ta sarnase kiusatuse vastu jaksas seista.

„Mõtlege oma seisusele, preili von Mönnikhusen,“ ütles ta lühikese vaikimise järele kentsakalt kõlava, koriseva häälega.

„Olen ma teid pahandanud?“ kogeles Agnes kokkudes.

„Ei, aga ma ei tahaks, et Teie hiljem iseenese üle pahandaksite.“

Päike oli juba looja minemas, kui rändajad ojakese äärde jõudsid, mis siin laisalt metsheina maast läbi sirises. Ojakese ligidal seisis üksik heinaküün ja Gabriel leidis järele vaadates, et küünis ei tea mis ajast veel vähene osa heinu järele oli jäänud.

„Taevas on meile armuline,“ ütles ta rõõmuga. „Mõtlesin juba murega, kust öömaja leida. Tore ei ole küll seegi mitte ja ära hellitatud junkur Georg tõmbab vist mokad veidi krässu, aga vähemalt võib ta nüüd ometi pehmel asemel ja katuse all puhata. Mina, kui truu sulane, jään küüni ukse ette valvama.“

„Kas Teie sugugi väsinud ei ole?“ imestas Agnes.

„Ei ole.“

„Minu jõud on küll lõppemas,“ õhkas Agnes väsinult pehme heina sisse langedes.

„Oh mina juhm!“ pahandas Gabriel enese pääle ja hakkas kohe aset kohendama, mille pääle ta oma pika ülikuue laotas. „Mis mu arus oli, et ma selle pääle varemalt ei mõtelnud! Mis asi kihutas mind kui kiilis looma ühtepuhku edasi tormama? See oli minust andeksandmata eksitus, see oli otse kuritegu! Kuidas võisite Teie, noor ja õrn neiu, uneta öö järele veel pikka ja rasket teereisi välja kannatada?“

„Mul oli lõbus seltsiline.“

Gabriel raputas kahtlaselt pääd.

„Teie ise eksitasite mind, preili Agnes. Teie olite terve päev rõõmus ja erk, kust pidi mulle siis

väsimuse mõte pähe tulema? Oleksite Teie ühe ainsagi korra väsimuse üle kaebanud!”

„Ma ei tunnud päeva ajal kordagi väsimust.“

„Ma mõistan nüüd; Teie samme tiivustas kuum igatsus armsa isa ja vahest pisut ka kena junkur Hansu järele — “

„Herra Gabriel!!“

Agnese häälest kõlas nii palju äkilist, õiglast meelehärdust välja, et Gabrieli süda — imelik küll! — kohe röömu pärast hüppama hakkas.

„Kas saapad ei hõõrunud!?“ õhkas ta silmakirjalise nukrusega.

„Mu jalad on praegu nii tuimad, et valu ei võigi tunda.“

„Vaene, vaene preili! Mis peame nüüd pääle hakkama? Ma langeksin igavese nuhtluse alla, kui Teie homme hommikul liigväsimuse pärast paigast liikuda ei suudaks või — taevas hoidku seda tulemast? — koguni haigeaks peaksite jääma! Kui raske, kui hirmus võib see õnnetu teereis, mis nüüd paraku veel pikemaks ähvardab venida, Teie meelest olla!“

„Ei sugugi!“ tõendas Agnes ilma mõtlema ta. „Ma ei ole vist iialgi röömsam ja — rahulisem olnud.“

Selle pääle ei teadnud Gabriel muud midagi vastata, kui kummardas äkilises liigutuses, sasis neiu käed pihku ja andis neile suud. Kust ta korraga selle julguse võttis? See on tärkava armastuse saladus. Agnes tõmbas käe ruttu tagasi ja kattis nendega oma silmad. Väsimuse värv oli ta näost äkki kadunud.

Gabriel soovis neiu veidi kõikuva häälega rahulist und ja läks küünist välja. Ukse taga heitis ta rohu sisse pikali maha, kindla nõuga, mitte ui-

nuda, vaid öö läbi valvata. Tema hingeline ja tundmusline seisukord tegi selle nõu täitmise kergeteks. Ta ei tunnud kõige vähemat väsimust, ta liikmed olid kerged, pää täis roosikarvalisi mõtteid. Looduses valitses vaikus ja pimedus, miski asi ei seganud Gabrieli mõtete rida. Ta pani käed pää all risti ja vahtis üksisilmi tumesinisesse taevasse, kus tähed armsasti särasid. Gabriel ei näinud ainustki tähte, tema silma eest libisesid viimaste päevade mälestused mööda. Kasvava rõõmuga tuletas ta kõiki neid juhtumeid meelde, mis Agnest puutasid, ja oli juhtumite rida otsas, siis hakkas Gabriel ilma tüdimata teisest otsast uuesti pääle. Aeg ajalt näis see õnn, Agnest oma ligidal, oma kaitse all teada, tema meelest arusaamatu, võimatu olevat; igakord pidi ta siis kange himu vastu võitlema, küüni astuda ja oma silma käest kindlat tunnistust nõuda, et Agnes tõesti, kehalikult säääl oli, et miski unenägu ega viirastus teda ei petnud. Kõrval on vähem häbitundmust kui silmal. Et Gabriel oma õnne näha ei võinud, tahtis ta seda vähemalt kuulda. Ta pidas hinge kinni, kuulatas teravasti ja imestest, et küünist see ühetasane hingetõmbamine ei kostnud, mis rahulise une tundemärk on. Vahest oli Agnes niisama erk? Ei, see ei olnud võimalik. Vaene laps oli ju puruväsinud, ta pidi raskesti uinuma, kuna teda liiategi mingisugused kentsakad ja keerulised mõtted ei erutanud; tema süda oli rahul, ta võis uinuda. Gabriel oli selles täiesti kindel. Meie ei ole selles mitte nii kindlad. Meie kardame, et Agnes seekord Gabrielist karvaväärt targem ei olnud ega kordagi homse teereisi peale ei mõtelnud, mis keha karastust magusa une läbi nõudis; kardame, et Agnese väsinud silmad koidu ajal lühikeseks ajaks kinni vajusid.

Gabriel pidas sõna: tervel ööl ei pannud ta silma kinni. Ettevaatusest ja ühtlasi kentsakast äikumise himust kihutatud, tõusis ta vahete vahel üles, tegi ringi ümber küüni, kuulatas siin ja kuulatas säääl kõige teravamini küüni seinapragude juures, nagu oleks säält poolt kõige suuremat hädadohtu karta olnud. Rõõmuga arvas ta säält ometigi ihaldatud ühetasast hingetõmbamist kuulvat.

Päike oli juba kõrgesse tõusnud, Gabriel oja-keses silmad puhtaks pesnud ja leivakoti kallal käinud, aga küünis valitses ikka veel vaikne lugu.

„Vaene laps!“ mõtles Gabriel liigutuses, „küll ta väetikene võib väsinud olla! Uinu rahuga. Oleks küll paras aeg teele minna, aga kes raatsib niisugust uinujat äratada? Häämeelega vaataksin korra järele, kuidas lugu seisab, aga ei julge, olen jänespüks.“

Gabriel võitles kaua iseenesega. Viimaks astus ta ometigi kikivarbil küüni uksest sisse. Agnes magas rahulikult, ilma katteta, aga täiesti poisi riides, mis noore keha õrnalt paisuvaid neitsilisi vormisid täiesti ära varjata ei suutnud. Pehme viltkübara oli ta pää alla pannud, kuldsed juukserõngad keerlesid puhtal, valgel otsaesisel; paled õhetasid une soojusest, pool lahtiste huulte vahelt läikis tumedasti sinakas-valge pärlirida; terve näo üle oli rahulise õnne ja süütuse kuma valatud.

Gabrieli meelest oli, nagu teeks ta pattu, nagu tumestaks ta oma ahne pilguga pildi kenadust, aga ta ei võinud parata, ta oli kui paigale kinni naelatud. Kaua silmitses ta neitsilikku magajat ja tundis, kuidas viimane äritus uhke rüütlipreili vastu ta südames sulas ja selle asemel imeline liigutus, suure õnne aimdus ja suur valukartus asus. See kallid varandus, mida helde ja ühtlasi tige saatus üüri-

keseks ajaks tema hoole alla usaldanud, otse tema käte vahele pannud — see ei olnud ju tema oma; veel paar lühikest päeva, ja ta pidi selle varanduse tõrkumata käest ära andma, temast igavesti lahkuma. Oo need magusad, punased huuled, kuidas nad ilma teadmata ja tahtmata meelitasid ja kutsusid, missugust joovastavat õnne nad sellele töötasid, kes neid suudelda tohtis! Üks ainuke kord! Kas see nii suur kuritegu peaks olema?

Kuritegu küll, alatu tegu. Gabriel! Ole mees! Tahad sa õnetu tütarlapse usaldust, kes ennast ilma kartuseta, ilma kahtluseta sinu kaitse alla uskunud, kurjasti pruukida? Ainus mõte selle päale ajas Gabrielile puna palge. Ta pigistas hambad kokku, tahtis vahvasti põgeneda. Ta astus kaks, kolm sammu küüni ukse poole ja pööras jälle ümber; ta ei suutnud ennast lahti kiskuda. Siin, siin oli tema elu õnn, siin joovastavas karikas, mille sarnast elu teist korda ei paku; pidi ta sest puutumata mööda minema? Üks ainuke tiik sest karikast, ja siis — tulgu, mis tuleb!

Gabriel langes äkki põlvili ja kummardas uinuja näo üle. Magus joovastus tõusis talle pähe. Lähemal silmapilgul oli „kuritegu“ tehtud. Gabriel surus oma kuumad, tuksuvad huuled uinuja sooja, pehme suu pääle, esiti õrnalt, vaevalt puutudes, siis suurema ja suurema rõhuga; ühe ainsa tilga oli ta õnnekarikast rüübata tahtnud, aga ta tundis, et jänu kustutamatu oli!

Uinuja kehast käis värin läbi.

„Gabriel!“ sosistasid ta tuksuvad huuled; siis lõi ta silmad lahti. Ta ei kohkunud Gabrieli kahvatut, sügavat hingeäritust tunnistavat nägu enese üle nähes, vaid naeratas õnnelikult; nähtus ei ol-

nud ju muud kui eelkäiva unenäo järg ja Agnes arvas ikka veel und nägevat.

„Agnes!“ kogeies Gabriel värisedes. „Anna andeks, ma olen eksinud.“

Nüüd alles ärkas Agnes tõelise elu tundmusele. Ühe krapsuga kargaas ta asemelt üles. Gabriel jäi põlvitama, sasis neiu kätest kinni ja palus: „Anna andeks, anna andeks!“

„Mis süü pean ma andeks andma?“ küsis Agnes tumeda häälega.

„Ma armastan sind, ma ei suutnud kiusatuse vastu panna, ma suudlesin sind, kuna sa uinusid.“

Agnese palgeid kattis sügav puna, aga ta silmades säras õnneläik. Ta ei kostnud midagi, vaid pani käed nooremehe kaela ümber ja sundis teda üles tõusma.

„Mispärast unes?“ küsis ta siis pehmesti ja veidi pilklikult.

Seekord sulasid nende huuled vastastikku leppimise tõttu pikas, kuumas suuandmises kokku.

„Agnes! Agnes!“ kordas Gabriel kasvama tuhina; pääle armsa nime ei olnud tal uimastava õnnetundmuse avaldamiseks esiotsa ainustki sõna käepärast.

„Kas sa mind tõesti armastad?“ küsis Agnes tema rinnal nuttes.

„Seda sa küsid veel!“ hõiskas nüüd Gabriel täiest südamest. „Ma armastan sind ju sest silmapiilgust saadik, kui sind esimest korda metsas nägin. Aga sina — kuidas võib see olla —?“

„Oh sina umbusklik!“ sõitles Agnes läbi pisarate naeratades. „Kuidas võib üks tütarlaps sind näha ja mitte armastada?“

„See ei ole kellegi põhjus,“ ütles Gabriel pääd raputades. „Mind on palju tütarlapsi näinud, aga

sellepärast ei ole mind tänini veel keegi armastanud. Ja nüüd just sina, sina ise, Agnes von Mönnikhusen, keda ma nii kõrgel, nii kaugel enesest arvasin seisvat!“

„Väga kõrgel ja kaugel!“ pilkas Agnes häbelikult. „Ma ei mõtelnud ju päeval ega öösel muu pääle kui ainult sinu pääle; nii kõrgel ja kaugel seisid sa minust, sa vaene, alatu mees, et upsakas rüütlipreili aknariide vahelt sinu järele piiluda ei häbenenud.“

„Aga kui sa balkoni päält kadusid ja siis tüki aja pärast tagasi tulid, ei vaadanud sa enam kordagi minu pääle,“ mõnitas Gabriel.

„Ja sina panid seda tähele? Siis ei ole sa minust ju karvaväärt parem. Mina vaatasin mujale ja nägin ainult sind.“

„Kena kunsttükk!“ naeris Gabriel. Siis ütles ta järsku tõsiseks minnes: „See on kõik nii ütlemata hää ja kena, et ma seda vaevalt uskuda suudan. Aga kui meie südamed üksteist tõesti on leidnud, siis oleks minu omakasulik soov, et nad ka põliselt kokku jääksid. Lahkumine võiks vähemalt minule liig valusaks minna. Sellepärast küsin ma: tahab junkur Georg ennast nii kaugele alandada, et ta sulase Gabrieli oma põliseks seltsimeheks eluteel võtab?“

„Junkur Georgil ei ole midagi võtmist, aga Agnes Mönnikhusen tahaks häämeelega vürst Gabrieli sõnakuulelikuks ümmardajaks saada.“

„Aga mis ütleb sinu isa, sinu sugulased ja kõige päält — mis ütleb junkur Hans Risbiter —?“ Agnes kattis kõneleja suu käega kinni.

„Ära riku selle tunni õnne, Gabriel!“ ütles ta põlgavalt. „Mees, kes häda ajal oma kihlatud pruudi maha jätab ja pakku jookseb, on minu meelest

kõige viletsam inimeste seas. Ma ei taha tema nime enam kuulda.“ Ja uhkesti pääd tõstes lisas ta juurde: „Sinu armastus annab mulle jõudu kõigi vastu panna. Kes sind põlgab, on minu vaenlane, olgu see ka minu ligem sugulane. Aga kes tohib sind põlata? Eks sa ole vürsti poeg? Ma armastasin sind, kuna sa veel lihtne sõjamees Gabriel olid; tänu pärast pead sa mind nüüd vürsti prouaks tegema. Sest tunnist saadik olen ma sinu kihlatud pruut.“

Selle vastu ei olnud Gabrielil midagi öelda. Ta surus Agnese tugevasti oma rinnale ja vajutas ta punase suu pääle lepingu kinnituseks kuuma pitseri.

## Terava silmaga saks.

Hommikune suur sündmus maha arvata, möödus see päev rändajatel ilma tähtsamate juhtumisteta. Nad rändasid väsimata — Agnese eilne nõrkus oli kui käega ära võetud — edasi, kuid mitte otsekohe põhjaõhtu poole, kus Tallinn seisis, vaid enam põhjapoole, ja nimelt kolmel põhjusel. Esimene põhjus, mida nad üksteisele teada ei annud, oli see, et nüüd enam kummalgi suurt ruttu ei olnud Tallinna jõuda; vaevaline teekond oli mõlemate meelest nii armsaks saanud, et nad teed häämeelega kolmekordseks oleksid pikendanud, kui nad aga sarnast pikendust kunagi arusaadaval viisil oleksid vabandada mõistnud. Teiseks teadis Gabriel, et Kose-Uuemõisas teine salk mõisamehi seisis ja maakohta kuni Tallinna piirini kardetavaks tegi; Gabrielil ei olnud aga nüüd kõige vähemat himu mõisameestega teist korda kokku puutuda. Kolmandaks oli Agnese meeles korraga himu tekkinud Gabrieli lapsepõlvist kodupaika Jägala jõe ääres näha saada; et see ka Gabrieli salasoov oli, siis heitis ta kohe nõusse.

Kiviloost saadik, kust nad sel päeval pärast lõunat kaugelt mööda läksid, oli maakoht kõigi teede ja radadega Gabrielile lapsepõlvest tuntud ja äratas tema hinges pea rõõmsaid, pea kurbi mä-

lestusi. Üldse oli teekond sel päeval rändajate meelest veel lõbusam kui eile. Küll pidid nad vaevaga mitmest padrikust, soost ja liivanõmmest läbi tungima, aga selle eest paistis ka päike armsasti, linnud laulsid rõõmsasti ja kõige päält purskas rändajate südames nii elav, värskel rõõmuallikas, et nad tee raskusi tähelegi ei pannud. Oli mõni padrik liig paks, mõni soo liig pehme või oja liig sügav, siis laskis Agnes ennast häämeelega Gabrielil käte pääle võtta ja maksis talle oma magusa suuga niisugust vaevapalka, mida noormees kellegi kulla ega hõbeda vastu ei oleks vahetanud. Paaril korral puutusid neile eemalt inimesed silma, aga nad hoidsid nende eest hoolega kõrvale, vähem kartuse, kui kentsaka kadeduse pärast, oma noort õnne võõra silmale ilmutada. Imelik jõud oli Agnese õrnade liikmete sisse asunud. Ta ei kaebanud kordagi tüdimuse üle, ei läbenud pikemaid puhkamise aegugi pidada, ta astumine oli kerge, lennu sarnane, ta hääl värskel ja vaim erk. Pakkus Gabriel talle käevart toetuseks, siis võttis ta selle küll vastu, surus end silmapilguks seltsilise külge, pani pää otsekui väsinult ta õlale ja lippas siis vallatult naerdes jälle tüki maad ette.

Õhtuks jõudsid nad selle koha ligidale, kus Soodla jõgi ennast Jägala jõega ühendab. Pakkus rägastikus jäid nad öömajale. Gabriel ehitas okstest ja lehtedest urtsiku Agnesele päävarjuks, valmistas talle samblast pehme aseme ja soovis talle hääd und. Ta ise heitis lausa taeva all puhkama.

Agnes jäi seekord varsi uinuma, aga ta uni oli rahutu. Raske, ahastav unenägu vaevas teda. Ta nägi Gabrieli suure karuga mängivat. Karu oli esiotse hääs tujus, mahe ja meelitav. Äkki sai ta aga vihaseks, tõstis käpa, lõi mänguseltsilise maha ja

nägi Agnes Gabrieli suures, sügavas vereloigus ujuvat.

„Gabriel!“ karjatas Agnes hirmsas ahastuses ja ärkas unest.

„Mis viga?“ kostis Gabrieli rahuline hääl õuest.

Äkiline rõõmuvool tungis Agnesele pähe. Ta tõusis ja tõttas urtsikust välja. Gabriel lamas pool istukile puu najal. Kahinat kuuldes ja Agnest enese ees nähes kargas ta kohe püsti ja küsis murelikult: „Mis sul on, Agnes?“

Agnes lõi käed sõnalausumata seltsilise ümber ja surus teda ägedasti enese vastu. Siis alles kogeles ta sügavas ärituses: „Ma nägin kurja und. Ma arvasin sind surnuks.“

„Kas see sind siis nii väga ehmatas, laps?“ ütles Gabriel hääs tujus ja silitas käega neiu juukseid.

„Gabriel!“ sosistas Agnes kõigest kehast väri-sedes. „Ära sellega naljata! Hoiä ennast! Mõtles, sinu elu on minu elu, sinu surm minu surm.“

Nende sõnadega kiskus ta enese äkki Gabrielist lahti ja läks urtsikusse tagasi.

Käidud tee ja viimsed rahutud ööd said viimaks ka Gabrieli raudsest kehast võitu. Koidu ajal vajusid ta silmad kinni, ta jäi kui surnu magama.

Päike oli juba keskhommikusse jõudnud, Agnes ammugi üles tõusnud, aga Gabriel magas ikka veel rasket und. Agnes ei raatsinud teda äratada; ta istus vagusalt magaja peaotsi ja silmitses mõttes ta pruuniks põlenud nägu. Selle näo jooned olid kui tõmmukast marmorist välja raiutud, otsaesine kõrge seljaga ja otsekohene; avaldas näo ülemine pool mehlist julgust ja mõistust, siis tunnistas peenikene suu ja ümmargune lõug õrna meelt ja südame pehmust — loomu omaduste kokkujuhtumine, mis

naistele kõige enam meeldib. Agnese rind paisus rõõmust ja uhkusest.

„Iialgi ei ole ma ilusamat meest näinud ja nüüd on see mees minu, minu!“ hõiskas hääle ta südames. „Kui ta teaks, kui kuumalt ma teda armastan! Kui ta teaks, missuguse rõõmuga ma tema pääotsis valvan ja nõnda igavesti tema üle valvata tahaksin! Ja tema võis mõelda, et mina teda tema seisuse pärast põlgan!... Oh tädi Barbara, ma saan sinust nüüd alles õieti aru ja usun, et sa täiesti õnnelik oled, sest mis asi võiks ilma pääl parem olla, kui igapäevane elu armsa mehe kõrval? Oleksin mina kuningatütar ja suure riigi pärija, ma annaksin kõik ära ja elaksin saunaurtsikus, kui tema minu sinna kutsuks... Üks ime on minuga sündinud; mu meelest on kõik ära kustutatud, mis temasse ei puutu; uinudes ja valvates seisab ta ühtepuhku mu silma ees. Mis oleks minust ilma temata saanud, kuidas oleksin ma seda hirmsat õnnetust kannatanud, mis mul nüüd vaevalt meeles seisab? Mu vaene isa, kus sa nüüd oled?... Kui rahuliselt ta uinub! Kas ta peaks ka und nägema, mind unes nägema? Ma usun küll. Kuidas võiks see teisiti olla? Ta armastab mind, ta armastab mind! Kui õnnelikuks see mõte mind teeb! Mul on, nagu kuuleksin ma inglite laulu ja näeksin taevast lahti olevat... Teen ma pattu, et taevalist õnne maapäälse õnnega kokku sean? Anna andeks, armas Jumal, kui ma praegu midagi teist õnne kõrgemaks pidada ei suuda kui seda, mis mul käes on!“

Pisarad tumestasivad Agnese silmi. Ta langes põlvili ja kuum palve, uskliku, õrna, õnnest ja ühtlasi õnne kadumise ahastusest väriseva südame palve kerkis ta huultelt sinise taeva poole...

Lõuna ajal võtsid Gabriel ja Agnes Jägala jõe

kõrgel kaldal lõunat ja olid ühtlasi nii magusasti juttu puhumas, et nad salka ratsamehi, kes liivase pinna pääl ja põõsaste varjul peaaegu kuulmatult lähenesid, varemalt tähele ei pannud, kui peitmine juba võimatu oli. Neid oli nähtud ja ratsanikud kihutasid otsekohe nende poole.

„Oh, Jumal, minu unenägu!“ karjatas Agnes kokkudes.

„Kui see Siimu salk peaks olema, siis peame oma elu kallilt müüa katsuma,“ ütles Gabriel ruttu maast üles karates. „Kus mu silmad ja kõrvad olid? Nüüd ei maksa enam põgeneda. Vahest jäta- vad nad meid puutumata. Ma ei näe Siimu nende hulgas.“

„Ära neid asjatult ärrita!“ palus Agnes.

„Jumal hoidku!“ naeratas Gabriel. „Kui vastane minust kangem on, siis olen ma vagasem kui lammast. Omaltpoolt palun ma: ole kaval ja külma verega! Ma arvan, need ei ole muud kui põgenejad või riisujad talupojad. Meie peame huntidega hul- guma: mina olen muidugi nendesugune ja sina — kas tahad nüüd natukeseks ajaks minu vend Jüts olla?“

„Häämeelega.“

„Kena.“

Gabriel astus tulijatele paari sammu vastu. Neid oli kümme ratsameest, kõik väga kirjus kent- sakalt kokkulapitunud riides ja mitmesugu sõjariista- dega ehitud; mõnel oli üks kuni kaks prii hobust oheliku otsas.

„Tere, külamees!“ hüüdis esimene ratsanik sel- ges Eesti keeles ja kargas kohe hobuse seljast ma- ha, mispääle kõik teised sedasama tegid. „Oleme parajaks ajaks siia juhtunud: teil on laud kaetud, meil kõhud tühjad.“

„Võtke hääks, kui aga toit maitseb,“ ütles Gabriel.

„Küll ta maitseb, anna aga siia. Kelle see kena junkur on?“

„See ei ole junkur, see on minu vend Jüri.“

„Kes sa siis ise oled?“

„Kalamees siit lähedalt. Aga kes teie olete?“

„Ära n'a palju päri, külamees, anna parem süüa,“ ütles ratsameeste esinik upsakalt ja kippus sedamaid toidukraami kallale, mis Agnes vaheajal kimbust välja võtnud ja rohu pääle ladunud.

Meeste nälg oli suur, terve sink ja leib oli lähikese ajaga nende lõualuude vahele kadunud. Lahkeid vastuvõtjaid ei pannud nad peaaegu tähelegi. Mõnest sõnast, mis nad isekeskis vahetasid, märkas Gabriel, et nad suurema salga liikmed olid, kes hiljuti Virumaal riisumas käinud, ja et nende nina-mehe nimi Andres oli. Üks neist näis näovoirmi ja kange keelemurde pärast võõra maa mees olevat. See piilus tüki aega kahtlaselt Agnese otsa ja tegi temaga siis Saksa keeles juttu. Aga Agnes raputas pääd ja vastas kõige laiemas maa keeles: „Ei mõista.“

Sakslane piilus ja piilus — ja korraga pahvatas ta naerdes välja: „Sinu ei oleb poiss, sinu oleb ilus tidruk! Minu tunneb see.“

Agnes kahvatas ja püüdis vägisi naeratada. Mehed naersid, hakkasid „Jürit“ teravamalt silmitsema ja tooreid ettepanekuid tegema, kuidas õiget aru kätte saada.

„See oleb kerge aru saada,“ ütles sakslane; ta nihkus Agnese ligemale, sirutas katsudes käe välja, aga enne kui ta soovitud sihile jõudis, sasis tugev käsi ta kraest kinni ja virutas ta ilma suurema ägeduseta paar sammu tagasi.

„Jäta poiss rahule,“ ütles Gabriel rahuliselt. „Ma ei salli, et temasse puudutakse.“

Agnes oli üles karanud ja värisedes Gabrieli selja taha astunud.

„Ära vihasta, Gabriel!“ palus ta sosistades.

Gabriel jäi rahuga istuma; ainus muudatus, mis tema näost näha, oli see, et ta ninasõõrmed veidi tukkusid.

„Sa oled väga julge kalamees,“ ütles Andres ilma vihata. „Kas tead ka, et meie sinuga viis imet võime teha?“

„Minuga tehke, mis tahate, aga jätke poiss rahule,“ kostis Gabriel.

„See ei ole poiss!“ hüüdis sakslane, kes vahepeal maast üles oli koristanud ja Agnesele uuesti läheneda püüdis. Nüüd tõusis ka Gabriel püsti.

„Tagasi!“ ütles ta nii ähvardavalt, et sakslane kohmetult sammu taganes. „Mehed, kas see on teie tänu, et teile süüa andsin, teid kui sõpru vastu võtsin? Ma arvasin sellega oma kohust täitvat, sest ma näen, et teie eestlased olete nagu minagi. Oli see vahest kuritegu, et meid selle eest nuhelda tahate?“

„Sinu külge ei ole keegi puutunud,“ ütles Andres karedalt, aga ikka veel ilma vihata. „Sina ise oled käe meie seltsilise vastu üles tõstnud.“

„Kes minu venda puutub, see puutub mind. Mõttele ise, kui sul noorem vend on ja keegi saks tuleb tema kallal käperdama, kas sa seda salliksid?“

See oli osav kõnekään. Meeste seast kuuldi häält, kes Gabrieli õiguse andsid.

„Sa räägid nagu kirikhärra kantslis,“ ütles Andres pehmemalt, „aga kas sa meid ei peta? Minu meelest võiks see seal niisama hästi poiss kui tüdruk olla, aga saks on kavalam; tema on kõik maailma läbi käi-

nud ja kuuleb, kuidas rohi kasvab. Kui tema ütleb: poiss on tüdruk, siis on ta tüdruk.“

„Mina annab oma pea, poiss oleb tüdruk,“ kinnitas sakslane elavalt.

„Olgu ta poiss või tüdruk, ta seisab minu kaitse all,“ ütles Gabriel kärsituks minnes, sest ta märkas, et meeste silmad kentsakalt põlema hakkasid.

„Ohoo, vennike, seal on vaks vahet,“ naeris Andres. „Ära tühja punni, jäta tüdruk meie kätte, siis võid ise rahuga oma kodarad koristada.“

Gabriel korjas viimase kannatuse kokku.

„Ärge tehke kurja, suguvennad!“ ütles ta peaaegu paluvalt. „Kas meie võõraste poolt veel küllalt kurja ei ole näinud? Mõtelge, et kõik ühe rahva lapsed, ühe valitsuse alamad oleme; teie ei ole ju mitte vaenlaste maal, kus kõik kurjused lubatud on.“

„Sõjas on see ükspuhas, oma maa või võõras maa.“

„Teil on ometi ülemad, kes ülekohut ei salli; ma hoiatan teid, ärge kutsuge õnnetust eneste kaela!“

„Küll me oma ülemaid tunneme. Mis seal palju loriseda? Saks, võta poiss kinni ja vaata, mis elukas ta on.“

Agnese karjatas. Sakslane oli selja tagant äkki ta kübara peast tõmmanud ja sõlme seotud juuksed paelast lahti kiskunud; nagu kuldne vaip langesid pikad siidpehmed salgad Agnese õlgadele. Meeste suust tuli rõõmsa kohmetuse hüüd. Gabriel lõi saksa rusikahoobiga maha, sasis Agnese käevarrest kinni ja tõmbas ta mõne sammu tagasi, meeste ringist välja. Selga puu vastu toetades ootasid nad üksteise kõrval vaenlaste pealetungi. Gabrieli käes välkus mõõk, Agnese hoidis püstoli valmis. Kõik oli nii kähku sündinud, et mehed korruga maast ei märga-

nud tõusta. Andres ja mõned teised kargasid üles ja piirasid Gabrieli ja Agnese igast küljest ümber.

„Tore tüdruk!“ kuuldi nende selja tagant hüüdvat. „Ärge sellele viga tehke, Ivo Schenkenberg maksab selle eest head vaevapalka.“

Seda kuuldes hüüdis Gabriel järsku: „Kui Ivo Schenkenberg teie pealik on, siis viige meid tema juure; ma tunnen teda väga hästi.“

„Ime küll!“ pilkas Andres. „Kes ei peaks Ivo Schenkenbergi praegusel ajal mitte tundma? Teine küsimine on, kas tema ka sind tunneb.“

„Ta on minu kasuvend!“ hüüdis Gabriel.

„Kuule, külamees.“ ütles Andres naerdes, „sa oled meile küllalt ette luisanud, vannu nüüd heaga alla. Meil on kered täis, meie ei viitsi sind tapma hakata.“

Meestel näis tõesti vähe himu olevat Gabrieli kallale kippuda. Üks oli tõesti vihane. Sakslane ei suutnud kurja matsu unustada, mis ta Gabrieli käest saanud. Ta oli pool küljeli tõusnud ja sihtis nüüd püstoliga Gabrieli peale. Agnes üksi oli seda tähele pannud. Kaks pauku raksusid korraga. Sakslane keerles kaks korda enese ümber ja jäi siis liikumata kummuli lamama. Ta oli surnud. Agnese käest kukkus suitsev püstol maha. Neiu kahvatas näost, tuikus ja oleks maha kukkunud, poleks mitte Gabriel kohe käe ta ümber pannud.

„Agnes!“ kisendas Gabriel meeletult.

„Jumalaga, Gabriel!“ sosistas Agnes, kuna hale naeratus ta kahvatu näo üle libises. Siis kadus ta mõistus. Gabriel pani eluta keha õrnalt maha ja langes, kõik hädaohtu unustades, tema kõrvale põlvili. Agnese pahema õla kohast nirises veri läbi riide. Saksa kuul, mis Gabrieli pidi trehvama, oli ekskombel sealt sisse tunginud. Viibimata harutas

Gabriel mõõga otsaga Agnese kuue ja särgi lahti, lõikas tinakuuli, mis õlakondi vastu põrgates lõmaks oli läinud, haava seest välja ja sidus haava särgi tükiga kinni. Kohmetult seisid mehed ümberringi. Nad aimasid rasket õnnetust, tundsid kentsaka kaastundmuse sõjast toorestatud südames ärkavat. Gabrieli hingevalu oli ju nii silmapaistev, haavatud tütarlapse lumivalge nägu nii ütlemata kena... Kui sakslasest aru oli saadud, et ta surnud oli, ei hoolinud temast enam keegi.

„Tooge mulle jõest külma vett!“ käskis Gabriel.

Mis imelik sundus oli neis sõnades, et nad tõrkuamatult käsu täitmist leidsid? Kaks meest jooksid kohe alla jõe ääre ja tulid varsi kübaratega vett kandes tagasi. Gabriel pritsis vett Agnese näole, kastis ta rinda ja käsi. Lühikese aja pärast tõusis kerge puna neiu palgele, ta õhkas sügavasti ja avas silmad.

„Ta elab! Ta elab!“ hõiskas Gabriel; ta hääl lõppes täiesti ja muutus nuuksumiseks; ta kummardas üle Agnese terve käe ja niisutas seda oma pisaratega.

„Pagana võrukael!“ ümises Andres pead ära pöörates. Meeste seast kostis segane ümin.

„Gabriel!“ sosistasid Agnese kahvatud huuled.

„Siin! vastas Gabriel.

„Hoia ennast, ta sihhib püstoliga sinu peale.“

„Küll ma talle näitan.“

„Kas sa ei ole haavatud?“

„Ei ole.“

„Jumal tänatud!“ õhkas Agnes ja äkiline rõõmulik läikis ta silmis. „Ma ei tea, mis mul on, mu pea on nii segane.“

„Kas sul valu on?“

„Valu? Jah, mu õla pakitseb, keha on tuim. Kas ma kukkusin?“

„Jah, sa kukkusid raskesti.“

„See oli minu enese edevus. Aga mis mehed need on?“

Agnese silmist paistis äkiline ahastus.

„Ole rahul, need on head sõbrad.“

Gabriel ei ütelnud seda mitte uisapäisa; üks pilk meeste peale oli talle selguse annud, et need nüüd tõesti „head sõbrad“ olid.

Agnese silmad vajusid kinni, uimastus — seekord hea, kosutav uni — tuli uuesti ta peale. Gabriel valmistas talle kimbust riietest pehme pealuse ja laotas oma kuue ta üle. Siis pööris ta meeste poole:

„Kas tahate kerge vaevaga hulga raha teenida?“

„Miks meie raha ei peaks tahtma?“ kostis Andres venitades. „Aga mis asjamees sina siis õieti oled, et meile korraka raha pakud? Esiteks olid kalamees, siis tuli ülikuue alt sõjamees välja, nüüd oled rahameheks saanud.“

„Ükskõik, kes mina olen. Ma ei palu teid enese pärast. Peaasi on, et see õnnetu laps pääseks. Tema isa on päratu rikas ja võib teile teie heateo kuhjaga tasuda. Kas tahate käsiraha? Võtke kõik, mis mul kaasas on.“

Gabriel pistis käe põue, võttis kotikese välja, puistas selle seest hulga kuldraha peo peale ja jagas meestele, kes endid suuremat paluda ei lasknud.

„Ja nüüd vastake minu küsimustele. On Ivo Schenkenberg, rahataguja poeg Tallinnast, tõesti teie pealik?“

„On,“ vastas Andres uhkusega.

„Kus kohal ta seisab?“

„Laager on jõe ääres, umbes kaks penikoormat siit allapoole.“

Gabriel suutis vaevalt oma liigutust varjata; nimetatud koht pidi ju umbes tema lapsepõlve kodupaik olema.

„Kui palju seal mehi on?“

„Tükki nelisada.“

„Kes need on?“

„Tohoo, kust sa õige tuled, et sa Ivo Schenkenbergi mehi veel ei tunne?“

„Meie tuleme kaugelt lõunast. Ma ei ole oma kasuvenda Ivot mitmel aastal näinud ega võinud hingest aimata, et temast sõjapealik on saanud. Kuidas see juhtus?“

„Seda teab iga laps. Tallinna oli suur hulk näginud ja peavarjuta talupoegi kogunenud. Linna saksad ei tahtnud neid muidu toita, andsid neile sõjariistad kätte, seadsid Ivo Schenkenbergi nende pealikuks ja saatsid nad venelaste vastu sõdima. Nüüd on Schenkenbergi salk üle ilma kuulus ja venelased kardavad meid enam kui pörgulisi. Viimati käisime riisudes ja põletades poole Viru- ja Järvamaad läbi; sealsed vene käsulased ei õnnista meie mälestust!“

„Siis sõdisite — eestlased eestlaste vastu?“

„Kes sõja ajal selle peale vaatab? Meie võtsime kust saime, ja kuhjasime teinepool raja, Jägala jõe ääres ilmatu hulga saaki kokku, nii et veoloomadest puudus kätte tuli. Pealik saatis meid eile siit ümberkaudu hobuseid otsima. Meie leidsime mõned ja söidame nendega nüüd laagrisse tagasi.“

„Hea küll, siis võtke meid kaasa ja aidake minu haavatud seltsilist kanda.“

Andres sügas kõrvatagust, ja ütles venitades: „See on küll kerge öelda, aga kes vastutab tapetud saksa eest? Ivo Schenkenberg on äkilise vihaga.“

„Mina vastutan kõige eest,“ kinnitas Gabriel elavalt. „Sakslane on ainult teenitud nuhtluse kätte

saanud. Ivo on minu kasuvend ja tunneb ka minu seltsilist; uskuge mind, ta saab teda suure auga vastu võtma.“

Andres raputas küll umbusklikult pead, aga peotäis kulda ja Gabrieli tõsine, julge olek mõjusid nii palju ta peale, et ta kauemini vastu ei tõrkunud. Meeste abil valmistas Gabriel okstest ja lehtedest kandraami, tõstis Agnese, kes uimastusest toibudes ja Gabrieli enese juures nähes vagusalt kõik enesega teha lasi, raami peale ja palus mehi enesele kandmise juures kordamööda abiks; teised kargasid hobuste selga ja rong liikus talupoegade laagri poole.

---

## Kasuvennad.

Schenkenbergi laager seisis Jägala jõe õhtupool-  
sel kaldal, sel kohal, kus Viru- ja Järvamaalt tulevad  
teeharud, praegune Narva ja Piibe maantee, kokku  
jooksevad. Laagri üldine pilt oli ütleмата kirju:  
Mitmenäoliste ja mitmekarvaliste telkide vahel sõe-  
lus ning käratses hulk mehi, kes oma välispidise näo  
poolest enam röövlite kui korrapäraste sõjameeste  
moodi olid. Mõned olid veel endises eesti talupoja  
riides, teised rootsi ja vene sõjameeste mundris, kol-  
mandad kandsid mitme rahvaste ja seisuste käest  
kokkuriisunud ja selgalapituid hilpusid. Mõne kuuga  
oli see „nälginud talupoegade kari“, mis seni Tallin-  
na sakstele ristiks kaelas olnud, kuulsaks väesalgaks  
muutunud ja sakslase Ivo Schenkenbergi osava ju-  
hatuse all otse imetegusid teinud, üksikuid venelaste  
salkasid võitnud, kaugele Virumaa südamesse tungi-  
nud, lugemata hulga mõisaid ning külasid paljaks  
riisunud ja põletanud. Suured kraamilasud, looma-  
karjad ja hulk sõjavangisid andsid tunnistust, et nad  
ka sel korral sõjakäigult Vene käsu all seisvate sugu-  
vendade juurest tühja kätega tagasi ei tulnud. Rii-  
sumise pärast ei või neid laita; nad ei olnud teistest  
vähulkadest paremad ega pahemad, sest sel ajal  
pidi sõda ise sõjavägesid toitma, neile rikkust ja

kõike elulõbu muretsema; sõjamehe kohus oli — vaenlasele võimalikult kahju teha. Et vaenlaste nime all oma sugurahvas vahest kõige suuremat kahju sai, sest hooliti kuueteistkümnendal sajandil veel pisut vähem, kui seda meie ajal tehakse.

Olid talupojad alul selle üle nurisenud, et saksa kodaniku poeg nende pealikuks seati, siis olid nad sama pealikuga nüüd täiesti rahul. Ivo Schenkenberg oli vapper ja osav sõjamees, täis kavalust ning kelmust, näost inetu, aga tugev kui karu, omaste vastu parajal kohal lahke ja vali, vaenlaste vastu püsti kurat ise. Venelased kartsid teda enam kui kedagi rootsi kindralit. Teda nimetati „Eestimaa Hannibaliks,“ sest et ta ilma kartuseta oma väikese salgaga vaenlaste maale tungis, nagu vanal ajal suur karthagolane Hannibal vägevasse Rooma riiki oli tunginud. Ühtlasi oli Ivo ka selle poolest Hannibali sarnane, et ta ühest silmast pime oli.

Ivo Schenkenbergi telk — endine Vene vürsti omandus — oli ütlemata tore, kulla, hõbeda ja pärli- tega väljaõmmeldud, seestpoolt maapind kalliste nahkadega, telgi seinad kirju iluriidega kaetud. Telgil oli kaks, paksu vaheriidega üksteisest lahutatud osakonda. Eespool istus parajasti Ivo ise oma venna Christophi ja kolme nägusa tütarlapsel joogilauas — sest Ivo oli suur õrnasoo austaja, kellele toit ega jook ilma naisterahva seltsita ei maitsnud — kui Andres kummardades sisse astus.

„Noh, kas hobuseid leidsid?“ küsis Ivo talle vastu.

„Viisteistkümmend hobust,“ vastas Andres keha sirgeks ajades.

„Kust?“

„Hanijõelt.“

„Kas hinda küsiti?“

„Mis hinnast küsida, kui muidu saab,“ hirvitas Andres.

„Andres,“ ütles Ivo kulmu kortsutades, „pea meeles, et nüüd jälle kodumaal oleme, kus riisumine keelatud on.“

„Ega meie riisunud. Võtsime, kust saime, ega võinud parata, kui keegi hinda küsima ei tulnud.“

„Hea küll. Säh joo.“

Andres jõi pakutud peekri ühe joonega tühjaks, tänas ja ütles siis silmi maha lüües: „Üks paha asi on mul veel teada anda.“

„Räägi.“

„Sakslane Düftler sai surma.“

„Düftler surnud? Kahju, see oli hea nuuskija. Kuidas ta suri?“

„Tema langes tütarlapse käe läbi.“

Tüdrukud laua ääres puhkesid naerma.

„Õnnelind!!“ ütles ka Ivo naeratades. „Aga kuidas see juhtus?“

„Düftler kippus püstoliga tüdruku kallale, aga tüdruk oli nobedam ja paugutas tema enne maha.“

„Haha, nii lolliks ei oleks ma Düftleri arvanud, et ta püstoliga tüdruku kallale kipub,“ naeris Ivo.

„Mis tüdruk see oli?“

„Eks tüdruk ole ikka tüdruk, aga see sõge oli poisi riides.“

Tüdrukud laua ääres tahtsid naeru pärast katkeda. Andres oma lolli jutuga oli nende meelest ütle mata naljakas. Nad ei aimanud, et Andres neist kavalam oli ja ennast lolliks tegi, et Ivo tuju parandada. Tema tahtmine läks korda. Ivo naeris:

„Taevas õnnistagu sinu kõneandi, õiglane Andres! Kui edespidi ühe asja üle kõhku selgust tahan saada, siis küsin esmalt sind. Noh, pajata edasi, mis sest poisi riides tüdrukust siis pärast sai?“

„Tema sai haavata.“

„Kes teda haavas?“

„Düftler haavas.“

„Veel pärast surma?“

„Ei, enne surma. Nad lasid korraga. Meie kuulsime ühe ainsa paugu ja nägime kaks inimest langevat. Düftler oli kohe surnud, aga tüdruk jäi elama. Oleks ta mees olnud, siis oleksime ta muidugi sedamaid ja jala pealt kägistanud, et ta aga tüdruk oli, siis tõime ta kõrgema kohtumõistja ette.“

„Väga õige. Kas on ilus tüdruk?“

„Nagu ingel.“

„Too ta siia.“

„Tema on õues kandraami peal, ei saa üles tõusta. Tal oli ka seltsiline kaasas, naljakas mees, ütleb enese pealiku kasuvenna Gabrieli olevat.“

„Minu kasuvend Gabriel!“ hüüdis Ivo järsku üles karates. „Miks sa lurjus mulle seda kohe ei ütelnud?“

Ivo tõttas telgist välja, teised tema kannul. Õues seisis Gabriel hulga vahtide keskel, tema kõrval kandraami peal Agnes, kena kahvatu pea nähtaval, keha Gabrieli ülikuuega kinni kaetud. Kasuvennad tundsid üksteise kohe ära: vanal vaenul on ikka truuvim mälestus, kui vanal sõprusel. Nende esimene tundmus oli vähemalt Ivo poolt kohe vaenuline.

„Kae, meie tatarlane on jälle elusse tõusnud!“ hüüdis ta pilkavalt, kuna ta ainuke silm kahjurõõmsalt välkus. „Mina arvasin, et sa Venemaal ammugi nälga oled surnud.“

Igal muul ajal oleks Gabriel teravasti vastanud. Nüüdki tõusis veri talle järsku pähe, aga ta sai enese üle võitu ja vastas tasa, peaaegu paludes: „Ivo, sul on õigus pilgata. Sa oled suureks ja vägevaks saanud, kuna mina mööda ilma hulgun. Ma ei tule sind enese

pärast tüütama, ma ei taha sinu käest midagi saada, aga ole armuline selle õnnetu lapse vastu, kes raskesti haavatud on ja vististi sureb, kui tema eest õrnasti hoolt ei kanta.“

Oli see nüüd alandlik palumise hää, mida Ivo Gabrieli suust esimest korda elus kuulis, või pilk Agnese kenale, kahvatule näole, mis Ivo kõva südant liigutas, aga ta ütles palju pehmemalt: „Kes see ilus laps siis on?“

„Ma ei tahaks seda kõigi kuuldes öelda,“ vastas Gabriel tasa.

„Siis lähme telki.“

„Ma ei või haige juurest ära minna, enne kui tean, et ta hästi hoitud on.“

„Tõstke tüdruk üles ja pange minu telgis sängi!“ käskis Ivo.

„Sinu telgis?“ kogeles Gabriel kurja aimates.

„Mis siis?“ ütles Ivo karedalt. „Mul ei ole siin laatsaretti haigete tarvis. Kui ma tüdruku, kes minu mehe tappis, oma telki võtan, siis tähendab see minu poolt suurt heldust.“

Gabriel vaatas küsivalt Agnesele, kes vähe arusaadavalt pead noogutas. Sõnalausumata sasis Gabriel kanderaami otsast kinni. Kui Agnes telgi tagumises osas pehme voodi peale oli pandud, käskis Ivo kõiki välja minna ja jäi eesruumis Gabrieliga nelja silma all kõnelema. Gabriel jutustas lühidalt, mis temale ja ta seltsilisele seitsaadik juhtunud, kui venelased mõisameeste laagri kallale kippusid. Need juhtumised, mis tema enese meelest kõige tähtsamad olid, jättis ta muidugi nimetamata.

Ivo kuulas terava tähelepanuga, mõtles silmapilgu ja ütles siis sosistades: „Sina oled rüütlipreili kullake?“

Gabrieli silm välkus, aga ta kostis jääkülmalts: „Sinu nali on nüri, Ivo Schenkenberg.“

„Mul on üksainuke silm, aga see on terav,“ hiritas Ivo. „Mis sa tühja põikled? Oleme ju vanad sõbrad ja kasuvennad, kelle vahel saladusi ei tohi olla. On sul nii suur hirm vana Mönnikhuseni valjuse pärast? Ära karda, et mina äraandjaks saan, ehk see küll mulle suurt valu ei teeks, kui sind võllas kõlkumas näeksin.“

„Ma olen ju sinu käes, sa võid mind ise võllasse kõlkuma panna, kui see sulle nalja teeb,“ andis Gabriel vastu tahtmist kibedalt vastu. „See oleks paras lepitus nende lugemata kõrvalopsude eest, mis sa minu käest oled saanud.“

„Väga hea, et mulle kõrvalopsusid meele tuletasid,“ urises Ivo veidi punastades. „See annab asjale tõsisema näo. Mul on suur himu sind jalgupidi üles tõmmata lasta, nagu sinu vanaisaga tehti.“

„Ivo!“

Nagu tume mõirgamine tuli hääl Gabrieli rinnust. Vähe puudus, siis oleks Ivo lapsepõlvised mälestused kõrvalopsude asjus uut kinnitust leidnud. Julge sõjamees oli kohmetult sammu taganenud ja käe mõõga külge pannud.

„Ma näen, et sa kardetav inimene oled,“ ütles ta veidi kõikuva häälega.

„Gabriel!“ kõlas vaheriide tagant pehme, paluv hääl, mis Gabrieli kõigest kehast värisema pani. Ta märkas, et äkilises vihas liig kaugele oli läinud. Ümberpöörmine oli raske, aga Gabriel sai enesest võitu.

„Ära pahanda, Ivo,“ ütles ta vagusalt. „Meie oleme ju koos üles kasvanud, mispärast peaksime meie üksteist siis igavesti torkima ja kiusama? Mina ei ole sinu ega su venna vastu iial viha kannud; kui

äkilise meelega vahel eksisin, siis olen selle eest küllalt kannatanud. Mis asi keelab meid leppimast ja edespidi head sõprust pidada? Mõtle, sa oled minust õnnelikum ja praegu palju kangem; õnnelikude ja kangete kohus on armu ja heldust näidata.“

„Ma tean ise paremini, mis mu kohus on,“ urises Ivo. „Pole sul vaja mind õpetada. Minu esimene kohus on, kardetavat kelmi kahjutuks teha. Sina oled vene hulguse poeg ja putkasid minu isa majast otsekohe Venemaale. Kes ütleb mulle, et sa nüüd vene salakuulaja ei ole?“

„Ei, Ivo, mina ei ole salakuulaja,“ ütles Gabriel kurva tõsidusega.

„See juhtus vist üsna kogemata, et venelased Kuimetsa kallale kippusid, kuna sina parajasti seal olid?“

„Mina tulin hoopis teisest küljest, ma ei võinud Paides venelaste nõust midagi teada.“

„Väga imelik kokkujuhutumine!“ pilkas Ivo. „Mis sul siis Kuimetsa otsimist oli?“

„Ei midagi. Ma läksin laagrist mööda ja mõisameeste pealik ise kutsus mind sisse.“

„Kust sa tulid ja kuhu sa läksid?“

„Ma tulin Võnnust ja läksin Tallinna poole.“

„Mis sa Võnnus tegid?“

„Olin vene sõjamees.“

„Jälle kentsakas kokkujuhutumine,“ hirvitas Ivo. „Vene sõjamees sattub Võnnust kogemata mõisameeste laagrisse ja mõisameeste pealik ise kutsub teda sisse. See on nii selge, et usu vägisi!“

„Ma ütlesin sulle, et ma Tallinna poole teel olin.“

„Mis sa Tallinnast tahtsid?“

„Ma otsin oma isa taga.“

„Sinu isa on vist Tallinna esimene bürgermeister?“

„Minu isa elab Rootsimaal.“

„Väga tõenäoline, kui mitte kogemata nälg või võllas tema kalleid päevi ei ole lühendanud... Tasa, tasa, jäta oma vemmal rahule. See kena aeg, mil meie üksteist rusikate ja kaigastega kallistasime, on paraku möödunud. Nüüd räägime teist juttu.“

Ivo lõi telgi eesriide lahti, käskis kümme meest sisse astuda ja ütles neile Gabrieli peale näidates: „Siduge see inimene kinni ja viige ta minu venna telki.“

Mehed kargasid nagu hundid Gabrieli kallale. Sel silmapilgul kõlas telgi tagumisest poolest valus, südantlõhestav karjatus. Gabriel kiskus enese meeste käte vahelt lahti, tõttas Agnese voodi ette ja langes siin põlvili maha. Agnese silmist paistis meeletu ahastus.

„Nad tahavad sind tappa?“ karjatas ta valusalt.

„Sest pole viga, aga mis siis tuleb?“ karjus Gabriel meelt ära heites.

Kõvad rusikad haarasid uuesti ta kraest ja käevarrest kinni. Nagu vihane lõukoer kargas Gabriel üles, raputas kinnivõtjad enesest eemale, kiskus mõõga kepi seest välja ja hüüdis välkuvail silmil: „Elusalt ei seo mind keegi. Minu veri tulgu sinu peale, Ivo Schenkenberg!“

„Ära mängi kometit!“ ütles Ivo külmalt. „Sinu verd ei himusta keegi, aga sa oled kahtlane inimene, keda peab valvama. Sa jääd vangi, kuni Tallinna jõuame.“

„Ja siis?“

„Siis vaatab kohus järele, kas sul Kuimetsa langemises süüdi on. Leiab kohus sind süütu olevat, siis võid rahuga oma isa otsima minna.“

„Kuulge mind!“ hüüdis Agnes äkki. Ta oli asemel istukile tõusnud, ta silmad põlesid, kahvatanud

palgedele ilmus kerge puna; ta oli ütlemata ilus oma sügavas hingelises ärrituses. Nagu nõiutud vahtis Ivo ta otsa. Telgis vaikus kõik kära.

„Teie teate, et ma Kuimetsa härra Kaspar von Mönnikhuseni tütar olen?“ ütles Agnes kindla häälega.

„Ma tean seda,“ pomises Ivo.

„Hea küll, mina tunnistan ja vannun, et sel mehel Kuimetsa langemises mingit süüdi ei ole. Kas usute minu tunnistust?“

„Ma usun, et teie, armuline preili, seda usute, aga kahetsen, et isamaaline kohus mind ennast umbusklikuks teeb,“ kostis Ivo naeratades.

„Teie teotate mind ja mu isa, kui teda puutute,“ hüüdis Agnes ägedasti. „Rüütel Mönnikhusenil on suur võimus, tema peab sest mehest lugu.“

„Mina ei karda ähvardust,“ ütles Ivo külmalt.

„Andke andeks, ma ei ähvarda, ma palun,“ kogeles Agnes, kuna viimane veretilk ta palgeilt jälle kadus.

„Ärge alandage ennast, preili von Mönnikhusen,“ heitis Gabriel kulmu kortsutatades vahele.

„Teie näete ise, armuline preili, kui kangekaelne see inimene on,“ ütles Ivo õlasid kehitades. „Ma annan Teile oma sõna, preili von Mönnikhusen, et mul jänu tema vere järele ei ole. Ma ei taha üht karva tema peas kõrveraks teha, kui tema ise mind ja minu mehi vihale ei ärrita. Tema peal seisab raske kahtlus, sellest peab ta ennast Tallinna kohtus puhastama.“

„Mina ei karda kohut, aga siduda ei läse ma ennast,“ ütles Gabriel kindlasti.

Agnes uuris ahastusega Ivo nägu; selle raudse osaesise peale oli kirjutatud, et sealtpoolt järeleandmist loota ei olnud.

„Gabriel, üks sõna!“ palus Agnes tasakesti. Gabriel kummardus tema üle.

„Mõtle: sinu surm on minu surm,“ sosistas Agnes talle kõrva sisse. „Alanda ennast minu pärast!“

„Sa tahad seda?“ sosistas Gabriel kurvalt vastu.

Siis ajas ta keha sirgeks, viskas mõõga Ivo jalgade ette ja ütles tumedalt: „Nüüd tee minuga, mis tahad!“

Ühe silmapilguga olid ta käed selja taha nõõritud. Veel korra sai ta haleda naeratusega Agnese poole pead noogutada, siis tõmbasid mehed ta telgist välja. Agnes langes jõuetult asemele tagasi...

Laagri elus sündisid seitsaadik mõned muudatused. Oli Ivo Schenkenberg seni suure kiirusega Tallinna poole tagasi rutanud, siis tegi ta nüüd, nagu sooviks ta Jägala jõe ääres põliselt paigale jääda. Oma telgi ümber keelas ta kõik käratsemise ja telki ei lasknud ta kedagi peale targa naisterahva, kes laagris arsti aset täitis ja keda selle kõrval ka pisut nõiamooriks peeti. See vanamoor valvas ööd ja päevad Agnese voodi juures ja tema hoolitsemise ning rohitsemise tõttu paranes haav kiiresti. Kuna haige uinus, käis Ivo sagedasti teda vaatamas. Kaua silmitses ta siis Agnese nägu, sosistas vanamooriga seda ja teist ja läks kikivarbil välja, niipea kui haige rahutuse märkisid avaldama hakkas. Oli Agnes ärkvel, siis tegi vanamoor temaga juttu ja mõistis jutu kavalal viisil ikka Ivo peale käänata, teda sõnadega taevani tõstes, temale igast asjast kiitust otsides; küsis aga Agnes Gabrieli järele, siis ei leidnud eideke küllalt sõnu „isamaa äraandjat ja viletsat salakuulajat“ laites. Agnes märkas varsti, et vanamoor kiitust ja laitust kavatsetud plaani järele välja jagas. See tähelepanek jahutas imeliku kiirusega haige tänu-tunnet oma hoolitseja vastu, tegi ta kalgiks ja umb-

usklikuks; ta rõõmustas kuuldes, et Gabriel ikka elus ja terve, ja laskis kõik muud jutud ühest kõrvast sisse, teisest välja.

Kümnendal päeval pärast Agnese haavamist andis vanamoor Ivole teada, et haige olevat nii kaugele toibunud, et juba üles tahab tõusta. Ivo käskis vanamoori õues oodata ja läks üksi haiget vaatama. Agnes oli voodis istukile tõusnud.

„Mis mu vaene reisikaaslane teeb?“ oli ta esimene küsimine.

Ivo kortsutas vähe arusaadavalt kulmu.

„Teie võtate sest inimesest väga suurt osa?“ küsis ta tumeda häälega, neiu valget nägu, milles sügavasse vajunud silmad telgi poolpimeduses peaaegu mustalt läikisid, ahne pilguga silmitsedes.

„Ta on mind surmast ja vangipõlvest päästnud,“ kostis Agnes vagusalt, „kuidas võiksin ma siis tema kohta osavõtmatu olla?“

„Temal oli kerge Teid venelaste käest päästa, sest tema ise oli neid Kuimetsa juhatanud.“

„See on vale!“ hüüdis Agnes elavalt.

Ivo kehtas õlgu: „Seda saab ülekuulamine Tallinnas näitama.“

„Süütut ei või ükski kohus hukka mõista.“

„Kes teab?“

„Kannatage veel, Ivo Schenkenberg!“ palus Agnes. „Ärge andke teda kohtu alla, enne kui õiged tunnistajad paigal on. Minu isa üksi võib teda õigusega süüdlaseks või süütuks tunnistada. Tema ei saa iialgi kannatama, et inimesele, kes tema ainsa lapse elu päästnud, ülekohut tehakse.“

„Tunnistajaid Kuimetsast on muidugi vaja, ja see oleks väga soovitav, et rüütel von Mönnikhusen ise tunnistajana äraandja vastu välja astuks,“ ütles Ivo mahedasti. „Kuid siis peaksime paraku Teid,

armuline preili, kuni kohtuasja lõpetuseni vangis pidama.“

„Mispärast?“ küsis Agnes kokkudes.

„Teie võiksite oma silmadega iga tunnistajat eksitada, preili von Mönnikhusen.

„Kuidas nii?“

„Missugune mees suudaks jah ütelda, kui Teie ei ütlete? Kas Teie oma võimu nii vähe tunnete, kena nõid? Mina nägin Teid mõne päeva eest esimest korda elus ja olen selle lühikese ajaga teiseks inimeseks muutunud. Täna arvasin ma oma kallist kasuvenda pahuraks, õelkavalaks, valelikuks inimeseks, aga Teie silma vaadates olen ma peaaegu valmis uskuma, et ta inglitest puhtam on.“

Ivo meelitus mõjus kentsakalt Agnese peale; tal oli tundmus, kui oleks mürgise ussi susin ta kõrva puutunud; külm värin käis ta kehast läbi, ta südames sosistas salahääl: vaata ette!

„Teie pidasite oma kasuvenda — pahaks inimeseks?“ ütles ta aralt.

„Ma ei pidanud teda mitte ainult selleks, vaid ma tundsin teda kui paha inimest,“ tõendas Ivo kurblikult. „See on imelik, et Teie, armuline preili, tema eest nii sooja vaimustusega kostate, kuna tema — aga sest ei maksa rääkida.“

„Rääkige!“

„Teie ahastate ja värisete selle kõlvatu elu pärast, kuna tema Teie järele veel kordagi ei ole küsinud. Temal ei ole mingit muret, ta priiskab hommikust õhtuni ja ajab rumalat lori.“

„Kuidas võib ta seda teha, kui ta seotud on?“ kahtles Agnes.

„Oh, ta palus ja vingus, kuni mina halastuse pärast ta köidikud käskisin päästa. Tänuks rikub ta.

nüüd minu mehed ära, meelitab neid joomisele ja äs-  
sitab minu vastu üles.“

„Gabriel palus ja vingus?“ kordas Agnes umb-  
usklikult ja vastu tahtmist libises pilklik naeratus  
üle ta näo.

„Häda õpetab paluma,“ urises Ivo salamahti  
hambaid kiristades. „Teie ehmataksite, preili von  
Mönnikhusen, kui ma Teile täiesti tunnistasin, kui  
alatu, kui nurjatu see inimene on. Ma ei julge seda  
kõike rääkida.“

„Rääkige aga pealegi!“

„Tema näib väga selgesti teadvat, kui palju ta  
Teie peale loota tohib. Ka tema ootab päästmist Teile  
isa poolt, kuid paraku hoopis teistel põhjustel kui  
Teie, armuline preili.“

„Mis see tähendab?“

„Teie ei usu, kui raske mul on seda seletada, ehk  
küll asi iseenesest väga lihtne on. See inimene tun-  
neb Teile isa vägevat mõju, ja teab ühtlasi, et rüütel  
Kaspar von Mönnikhusen ennem sureks, kui vähe-  
matki musta täppi oma perekonna au küljes salliks.  
Kui nüüd rüütel Mönnikhusen teda enneaegu ei  
päästa, siis ähvardab see nurjatu kohtu ees mõnda  
asja ilmutada, mis valusasti Teile ja Teile isa au külge  
puutuvad.“

„Ma ei saa Teile sõnadest aru,“ ümises Agnes  
kõigest kehast värisedes.

„Ühe sõnaga: Gabriel kiitleb, et Agnes von Mön-  
nikhusen tema armuke olevat.“

Agnese rind tõusis, ta palgedel leekisid kaks tuli-  
punast tähte.

„Teie valetate!“ hüüdis ta järsku.

Ivo ainuke silm välkus.

„Teie armastate seda inimest,“ urises ta kokku-  
surutud hammaste vahelt.

Agnese näo üle sähvis verevool, mis kohe surnukahvatusesele maad andis. Tasase, aga kindla häälega ütles ta: „Jah, ma armastan seda inimest ja miski asi — kas kuulete, Ivo Schenkenberg! — miski asi, miski laimudus ei suuda seda armastust kõigutada.“

„See tähendab: Teie usute teda ja arvate mind valelikuks,“ kiristas Ivo viha pärast kahvatades. „Teie unustate, et minul valet vaja ei ole; Teie unustate, et Gabrieli elu ja — veel mõni muu asi minu käes seisab.“

Agnese meeles tärkas aimdus Ivo südame loost, ja ühtlasi sähvis kentsakas mõte ta peast läbi: kui see kuri inimene mind armastab, kas ei peaks ma temaga kometit mängima, kuni Gabriel päästetud on! Juba lähemal silmapilgul lükkas Agnes selle mõtte põlgusega tagasi; tema aus, õiglane loomus ei sallinud madalat kavalust.

„Tema ja minu elu seisab Jumala käes,“ ütles ta vagusasti.

Ivo läks tuikudes välja. Õues ootavale vanamoorile ütles ta ähvardades: „Ma tegin sinu nõu järele; kui asi raisku läheb, siis hoia oma nahk!“

„Küllap ma tütarlapsi tunnen!“ pomises vanamoor vastu ja näitas oma musti hambatüükaid.

Ivo kargas hobuse selga ja kihutas üksi laagrist välja. Kui ta hilisel õhtul tagasi tuli, oli hobune vahus ja Ivo nägu nii kohutav, et vastutulijad hirmuga tema eest taganesid. Ta kargas hobuse seljast maha ja sammus oma venna Christophi telgi poole, kus Gabrieli vangis peeti. Telgi ees istus Christoph teiste meestega tule ääres. Ivo kihutas nad sealt minema. Teised läksid sõnalausumata, ainult Christoph jäi seisma, vaatas vennale silma ja ütles pead raputades: „Mis mõte sul on, Ivo?“

„Pole sinu asi,“ purtsas Ivo.

Sinu nägu ei kuuluta head; sa tahad Gabrieliga tüli otsida.“

„Kas sina ka teda armastad?“

„Armastan või mitte, aga õigust öelda, ta ei ole kõige pahem poiss ja peaasi — ta on tõesti süütu.“

„Kasi mu silmist,“ kärgatas Ivo rusikat tõstes, „muidu võiksin unustada, et sa mu vend oled!“

Christoph, kes venna taltsutamata viha tundis, taganes õlgu kehitades. Ivo astus telki, mida õues põleva tule kiired vähe valgustasid. Gabriel lamas üksinda telgi nurgas; ta käed ja jalad olid ahelas, mis tasakesi kõlisesid, kui ta pea tulija poole pööras.

„See on ilus, et sa ise vaest vangiga vaatama tulled,“ hüüdis ta Ivole vastu; „õige võõraste vastuvõtja kohus on külaliste aega viita.“

„Aeg läheb sul vist igavaks,“ urises Ivo hammaste vahelt.

„Ma ei ütle ei,“ kostis Gabriel haigutades. „Ma ei saa aru, mispärast sa siin nii kaua aega viidad. Kõik panevad imeks, miks sa Tallinna poole edasi ei lähe, kraamid on koos, hobused ja vankrid valmis, sõjakäik lõpetatud — mis sa veel ootad?“

„Sa ei läbe kannatada, kuni sind wõllasse tõmmatakse.“

„Parem on wõllas rippuda, kui sinu külaline olla. Sinu kasuvennalik mure minu eest läheb liiale. Sa pead mind nagu last mähkmetes ja värised kartes, et ma sinu juurest liig vara ära jooksen. Arvad sa mind nii tänamatu olevat? Kas sa mind enam ei usu? Sa tead ju vanast saadik, et mina valetamise peale suur meister ei ole. Eks sa mäleta veel: kui lapsepõlves üheskoos mõne koerustüki ära olime teinud ja meie naha kallale kiputi, siis oskasid sina asja nii pöörata, et terve nahaga oleksime pääsenud, poleks mina mitte omas suures rumaluses viimsel otsal

ikka kõik üles tunnistanud; meie saime parkida ja seepärast sa mind ju kõige enam vihkasid.“

Ivo kuulas tasakesti hambaid kiristades. Ta tundis ennast selle inimese ees, kelle elu ometi tema käes seisis, võimetu olevat. Oh kui heameelega oleks ta Gabrieli suust seda palvet ja kiunumist kuulnud, mida ta täna veel Agnesele ette oli luisanud! Selle asemel pidi ta nüüd rahulikult pilkamist kannatama ja tunnistama, et miski asi kangekaelset kasuvenda painutada ei suutnud. Iga sõna Gabrieli suust oli piitsahoop Ivo uhkusele.

„Mis ma pidin ütleva,“ kõneles Gabriel ikka veel pool-naljatades, aga juba märksa pehmemal toonil, „kuidas preili von Mönnikhuseni käsi käib?“

Ivo pigistas hambad kokku ega lausunud sõnagi; külm higi tikkus ta otsaesisele.

Gabriel ütles elavamalt: „Christoph teatas, et haige täna esimest korda jalule olevat tõusnud. Sina oled tema eest tõesti isalikult hoolitsenud ja igapidi õiget rüütlimeelt näidanud. Selle tubli teo eest ütlen sulle kõige soojemat tänu ja annan sulle kõik noorepõlve patud tingimata andeks. Ma suren rõõmuga, kui tean, et minu vaene reisiseltsiline hästi hoitud on.“

„Sa loodad vist, et ma teda sinule hoian?“ puhkas Ivo mõrudalt. „Sa oled kerge usuga. Võib olla, et ma seda magusat suutäit endale hoian!“

Ahelad kõlisesid. Gabriel oli järsku istukile tõusnud.

„Mis see tähendab?“

„See tähendab, et Agnes Mönnikhusen tänasest päevast saadik Ivo Schenkenbergi armuke on,“ hirtitas Ivo.

Gabrieli kohmetus tegi talle piiritult nalja.

„Ära sellega naljata,“ ütles Gabriel ärritusest väriseva häälega. „Nii kaugele ei tohi sinugi vägivald minna. See ei ole karjatüdruk, kellele sa nuhtlemata liiga võid teha. Rüütel Mönnikhusen on vägev mees, kes kangemat kaela võib murda kui sinu oma. Mölla nii palju kui jaksad, aga ära unusta, et sinu vägivallale piir on seatud.“

„Kes räägib siin vägivallast? Tarvitasid sina vägivalda, kui ta sinuga pakku jooksis? Ometigi ei ole sina mitte midagi ja mina olen kuulus sõjapealik, Eestimaa Hannibal! Võid sa silmapilgu kahevahel olla, kuhu poole siin kena Agnese lugupidamine kaalub? Hahaha!“

Silmapilgul oli Gabriel tõesti kahevahel; nagu terav mõök sähvis kuri mõtte ta hingest läbi: oli valu ja õnnetus Agnese meelt seganud, või oli ta tõesti — ei, see ei võinud olla: see oli täiesti võimatu. Agnes truuduseta, Agnes — Ivo Schenkenbergi armuke? Naeruväärt! Gabriel pahandas iseenese peale. Kuidas võis nii inetu kahtlus ühe silmapilgugi tema mõttes aset leida? Kas ta Ivot kui õelat valetajat veel küllalt ei tunnud? Ivo tahtis teda ainult piinata — see oli käega katsuda. Gabriel oli nüüd sesamas hingelises olekus, nagu Agnes hommikul, kuid kahju, Gabrielil oli veel vähem kavalust, veel vähem kannatust.

„Sa valetad, Ivo,“ ütles ta rahulise põlgusega.

Oleks ta vähemalt tigidaks saanud, äkilist viha avaldanud! Tema rahuline, põlgav hääل sütitas Ivo kahjurõõmust veidi suigutatud viha uuesti põlema.

„Valitse oma keelt!“ kähistas ta hambaid kiristades.

„Veel üks sõna seletuseks, siis jään vait,“ ütles Gabriel külmalt. „Mulle näib, nagu oleksid sina sest

saadik, kui mina ennast tõrkumata siduda lasksin, minust valearvamise pähe võtnud. Sa arvad vahest, et mina sind kardan. See on eksitus. Ma ei kartnud sind sel korral ega karda sind praegugi. Ma tean, et sa minuga kõik imed võid teha; sa võid mu keele suust lõigata, mu silmad välja torgata, võid mind elusalt keeta ja küpsetada, aga iialgi ära looda, et mina sind enese pärast paluma hakkan või — sinu sõnadesse usun. Soo, nüüd on meie vahel selge ja minu südame pealt koorem ära veeretatud, mis mind kõige selle aja rõhus.“

Ivo käsi sasis krampplikult pistnoa peast kinni, mis tal vöö vahel oli.

„Sa ise äritad mind?“ tuli hääl korinal ta rinnust.

„Aha, sul oli vist juba siia tulles nõu mind veristada? Seda parem, siis pole mul võllaga enam vaevlemist; ega ma sinu nõnda nimetatud kohtunikude käest eluga ikka ei pääseks. Üks palve on mul veel: Agnes von Mönnikhusen vii ilusti ta isa kätte; sa võid julge olla, et hea jootraha saad. Paremat ära looda mitte! Agnes mõistab ausa mehe ja — Ivo Schenkenbergi vahel vahet teha. Ma ei tea, kui suurt lugu ta sinust peab, aga seda ma tean, et tema lugupidamine sinu kohta minu surma läbi mitte ei tõuse. Sa võid tema ees minu peale valetada, et suu vahutab, nagu sa ka vist juba teinud oled —“

Ivo kummardas äkki ja tõukas noa kõigest jõust Gabrieli rindu. Gabriel oli pool püsti karanud, lühike rõhin tuli ta rinnust — siis kukkus ta vaikselt selili maha. Ivo jäi natukeseks ajaks liikumata seisma, lõi siis käega, pühkis noa tera kuue hõlmaga verest puhtaks, astus telgist välja, hüüdis mehi ja ütles neile lühidalt: „Koristage see raibe ära ja visake jökke!“

„Ivo, Ivo, mis sa nüüd tegid?“ hüüdis Christoph pärani silmil venna otsa vahtides.

„Maksin äraandjale palga; tema hukkamine jäägu saladuseks!“ kostis Ivo mõrudalt.

Christoph pööras vennale järsku selja ja läks ära. Mehed vabastasid Gabrieli käed ja jalad ahelatest, tõstsid elutu keha üles ja kandsid ta jõe kõrgele kaldale. Tumedasti läikis must veepeegel pimedada oru põhjas. Üks plauh! — ja vee voolud kohendasid endid kadunud keha üle.

„Kes käskis kasuvenna juurde kippuda!“ ümises Andres, kes meeste seas oli, kahetsedes. Teised kehtasid õlgu, vahtisid veel silmapilgu allapoole ja läksid siis laagrisse tagasi. Nende südamed olid rahul. Nende kohus oli täidetud.

## Jällenägemine.

Mõni päev pärast viimati räägitud juhtumist tuli Ivo Schenkenberg oma väesalgaga Tallinna alla. Ta ei läinud väega linna, vaid jäi Lasnamäe all, praeguse Kadrioru kohal, laagrisse. Linnast voolas määratu hulk rahvast välja laagrit vaatama ja sõjameeste käest röövitud kaupa ostma. Laager muutus suureks laadaplatsiks, kus kõike müüa oli: loomi, töö- ja majariistu, riideid, vilja ja — orje, kõigepealt tüdrukuid; viimased leidsid vähe ostjaid, sest neid oli linna muidugi küllalt kokku kogunud; neid võis peaaegu leivakoorukese eest saada.

Ivo tore telk seisis iseäraldi laagri tagumises otsas ja telgi ümber seisis vahid, kes kedagi võõrast ligi ei lasknud. Hommikul pärast Tallinna alla tulemist istusid Ivo Schenkenberg ja Agnes von Mönnikhusen telgis pruukosti laual. Agnes oli terve, ta kandis ainult pahemat käevart veel sidemes, aga teda hoiti telgis kinni, sest et väljaskäimine, nagu vanamoor seletas, tema õrnale tervisele esiotsa veel kahju oleks võinud tuua. Ta ei kannud enam poisi ülikonda, vaid toredat naisteriiet ja kallid ehteid, mis Ivo talle — pool vägisi kinkinud. Agnesele ei maitsnud toit ega jook; nukralt istus ta Ivo vastas ja mõtles Gabrielile, kes, nagu Ivo ütles, enesele kinkitud vabadust kurjasti oli pruukinud ja — plehku pannud.

Ivo oli väga mahe ja viisakas, puistas meelitusi, heitis nalja ja kõneles oma suurtest tegudest. Vaenlaste vastu kurat, sõprade vastu ingel, naiste vastu truu ori — see oli Ivo tegudele, nagu ta ise tõendas, ikka juhtnööriks olnud; selle põhimõttega oli ta vaenlasi võitnud, sõpru vaimustanud ja mõnegi naise südant liigutanud. Ivo imestas ja pahandas sala- mahti, et tema vaimustatud sõnad Agneselt sama- sugust vastukõla ei leidnud, tema leekivad pilgud neiu tuhmiks nutetud silmi mitte läikima ei pannud; veel hullem — ta pidi valuga tunnistama, et Agnese pilk, kui see harva kogemata temal juhtus viibima, salakartust, umbusaldust või koguni jälkust aval- das. Kibeda sapiga täitis see Ivo südant, et Agnes sadat korda juttu tegi asjast, mis ühtepuhku ta mee- les liikus.

„Kuhu poole võib Gabriel põgenenud olla?“ kü- sis Agnes otsekui iseenesega rääkides.

„Kuhu mujale, kui venelaste juure — seal on ju tema pärispaik,“ kostis Ivo karmilt.

„Aga tal oli Tallinnas tegemist.“

„Mis tegemist?“

„Ta otsib oma isa taga.“

„Tema isa oli vene harjakas, kes kahekümne aasta eest Tallinnas varguse pärast üles poodi.“

Jälle see umbusklik, jälkust avaldav pilk! Ivo kohendas ennast veidi ja kõneles siis vähem hoopli- kul toonil edasi: „Tallinna poole ei või ta põgenenud olla, sest ta teab, mis teda siin ootab: äraandja palk, kole piinlik surm. Ma usun küll, et ta esiotsa Tallinna poole püüdis. Venelastel on kahtlemata nõu Tallinna kallale kippuda ja selle inimese on nad salakuulajana ette saatnud; selleks on Gabriel otse- kui loodud, sest ta tunneb linna lapsest saadik, mõis- tab kõik keeled ja on üldse kaval rebane. Et ta teel

meie kätte sattus, see oli meie isamaale vististi õnneks; see näitab, et üks kõrgem käsi vana Tallinna üle valvab. Kahju, et mina end tema haleda vingumise läbi liigutada lasksin; nüüd on ta putkus ja võib meile veel mõndagi tuska teha, kuid seda ei ole vähemalt mitte karta, et ta Tallinnas oma nägu julgeb näidata. Ühe asja pärast pean ma tema põgenemise üle otse rõõmustama: see kõlvatu on ju paraku minu kasuvend. Minu isa vannub praegu veel seda päeva, mil ta harjaka poja armu pärast oma majasse võttis, aga mis parata? Ta on minuga koos üles kasvanud ja mulle oleks vaeva teinud, teda piinamisest purustatud liigetega võllas rippumas näha. Peale Teie, preili Agnes, ei julge ma seda meelenõrkust kellelegi tunnistada, muidu arvatakse, et ma teda meelega põgeneda lasin.“

„On ta siis tõesti põgenenud?“ küsis Agnes otsekui unest ärgates; näis, kui ei oleks ta Ivo pikast seletusest sõnagi kuulnud.

Ivo pörkas tagasi ja kogeles kahvatades: „See on kentsakas küsimine!“

„Kas Teie minu eest midagi ei varja!“ ütles Agnes teravasti, peaaegu luuravalt Ivole silma vahetides. „Kas temale midagi õnnetust ei juhtunud? Ta oli äkilise meelega, ta võis Teie meestega riidu sattuda ja — kes teab? Vahest salgate seda minu eest, kardate mind hirmutada ja kurvastada? Ärge kartke, ma võin kõige hirmsamat tõtt kannatada, aga see kahevahel kõikumine ähvardab mind surmata.“

Ivo otsaesisel läikis külm higi, ta hambad lõgisesid. Ta ei suutnud Agnese uurivat pilku välja kannatada, tõusis järsku üles ja kõndis paar korda telgis edasi-tagasi. Siis ütles ta rõhutud häälega: „Teie jampsite, preili von Mönnikhusen; ma näen,

et haigus Teist veel kaugeltki lahkunud ei ole. Teil on rahu ja puhkamist hädasti vaja. Ma läkitan kohe vanaeide Teie eest hoolitsema.“

„Ma ei taha seda naisterahvast näha!“ hüüdis Agnes ahastuse ja jälkusega. „Ma olen täiesti terve, laske mind nüüd linna!“

„Ei või — ma pean Teie kalli elu eest vastutama,“ ütles Ivo külmalt. „Veel paar päeva rahu, küllap siis näeme.“

Nende sõnadega astus Ivo telgist välja. Õues kutsus ta venna ja vanamoori, käskis neid Agnese järele valvata ja temale seltsiks olla.

„Kas veel ei hakka painduma?“ sosistas Christoph hirvitades.

„Kui ei paindu, siis murran!“ kiristas Ivo vastuseks. Vahtidele ütles ta: „Teie vastutate oma peaga selle eest, et preili telgist välja ega keegi võõras telgi ligi ei pääse.“

Siis kargas ta hobuse selga ja kihutas tuhatnelja linna poole.

Paar tundi hiljem ratsutas seltskond suuri saksu linnast Schenkenbergi laagrit vaatlema. Ratsutajate seas olid Tallinna bürgermeistrid Friedrich Sandstede ja Dietrich Korbmacher, mõisameeste pealik Kaspar von Mönnikhusen ja junkur von Risbiter. Mönnikhusen oli Kuimetsa õnnetusest saadik veel tõsisemaks ja kärsitumaks saanud, kuna junkur Hans veel endine kergemeelne hoopleja ja luiskaja oli; tema loomus oli liig pealiskaudne, ta vaim liig madal, et õnnetuse tunne seal sügavaid juuri oleks võinud ajada. Kahtlemata oli junkrul ilusast pruudist kahju ja ta avaldas oma kahetsust valju sõnaga igapähele, kes iganes kuulda tahtis, aga ta ei unustanud iialgi juurde lisada, et ta tosina venelasi ära oli tapnud ja Agnese vististi nende käest oleks

päästnud, kui kõik mõisamehed niisama hiilgavalt, kui tema, oma kohust oleksid täitnud; ühtlasi töotas ta pühalikult, Agnest „lõukoera suust“ välja kiskuda, niipea kui laiali pillatud mõisamehed jälle koos on. Avaldas keegi imestust, et Hans Risbiter, kes kaksteistkümmend venelast ära tapnud, ise ilma vähema kriimustuseta oli pääsenud, siis tõmbas Hans õlad kõrgesse ja andis märku, et tema vehklemise kunstis kaunis kõrge pulga peale olla jõudnud. Ivo kirjuvatilisi sõjamehi, kes ju enamasti endised talupojad ja pärisorjad olid, nähes kräsutas junkur Hans nina ja ütles põlgavalt: „Ma tahan Matsi nime kanda, kui need lurjused venelasi silmaga on näinud.“

„Mitte ainult näinud, vaid ka võitnud,“ öiendas bürgermeister Sandstede.

„Kenad võitjad!“ pilkas Risbiter. „Andke mulle kümme tublit mõisameest ja ma kihutan kõik selle kodukoonlaste karja ülepea kaela merde.“

„Ärge seda tehke, junkur Risbiter,“ ütles Sandstede peenikeselt naeratades. „Sest oleks kahju, sest need koonlased on praegu meie paremad sõjamehed.“

„Näha, et Teie sõjamees ei ole, härra bürgermeister, sest muidu ei raatsiks Teie seda aunime nii lahke käega raisata.“

„Sõjamees või mitte, aga seda ma näen siiski, et need mehed võidurikkalt ja rohke saagiga tagasi on tulnud, kuna vahvad mõisamehed omalt maalt põgenedes ja tühjade kätega meie juurest varju otsima tulevad.“

„Ohoo, kas tahate meid torgata?!“

„Tasa, Hans!“ heitis Mönnikhusen tõsiselt, peaagu kurvalt vahele. „Meil ei ole õigust uhkustada, kuna meie kallim vara vaenlaste käes on.“

„Oh Agnes, kulla Agnes!“ õhkas Risbiter kätt

vastu rinda surudes, „millal tuleb see päev, mil sind oma kätega lõukoera suust välja võin kiskuda? Kust leian ma kangele teole sündsaid seltsimehi? Kuhu on kõik meie vahvad sõjamehed jäänud? Talupojad ja pärisorjad kannavad nüüd sõjameeste nime, käsitöölise poeg Ivo Schenkenberg, kelle nime eile veel keegi ei tunnud, on täna kuulus sõjapealik!“

„Kas see nimi Teile tõesti nii tundmata oli, junkur Risbiter?“ küsis Sandstede naeratades. „Tule-  
tage meele!“

Risbiter punastas kergesti, aga ta kostis upsakalt: „Minu mälestus ei ulata kodanikkude ja käsitöölise nimele tarvis.“

„Vahest mäletate veel seda suurt riidu, mis minaval suvel Tallinna turul junkrute ja kodanikupoegade vahel oli? Ivo Schenkenberg oli viimaste ninamees, kelle nuhtlemist rüütlid pärast suure ägedusega, aga asjatult nõudsid.“

Risbiter oli näost punane kui keedetud vähk; ta mäletas väga selgesti, et tema räägitaval korral Ivo käest armetul viisil oli peksta saanud.

„Kas sina ka selle inetu riiu juures olid?“ küsis Mõnnikhusen kulmu kortsutades.

„Mina?“ kogeles Risbiter. „Ei mäleta... Näe, mis tore telk see seal on? Lähme vaatama!“

Teised olid sellega nõus ja terve salk ratsutas Ivo telgi ette, kus neli meest vahil seisis.

„Tagasi!“ hüüdis esimene vahimees, tulijatele oda vastu sirutades.

„Kelle telk see on?“ küsis Sandstede imestades.

„Ivo Schenkenbergi telk,“ kostis vahimees.

„On Schenkenberg ise siin?“ päris Risbiter ettevaatlikult.

„Pealik sõitis linna. Minge eemale, telgi ligi ei tohi keegi tulla.“

„Oled sa peast nõder, lurjus? Tead sa ka, kellega sa räägid?“

„Minul ükspuhas.“

„Mina olen junkur von Risbiter!“

„Minu pärast ole Pisbiter, aga tagane, muidu torkan!“

„Häbemata lurjus!“ kisendas Risbiter mõõka tõmmates.

„Ärge vihastage, junkur!“ vaigistas Sandstede.

„Kuule mees, kas sa mind ei tunne?“

„Ei tunne.“

„Mina olen Tallinna esimene bürgermeister Friedrich Sandstede ja sinu pealik seisab minu käsu all.“

„Aga mina seisan pealiku käsu all ja käsk on nii, et keegi võõras telgi ligi ei tohi tulla.“

„Mis seal on?“

„Pole sinu asi. Katsuge, et siit kaote.“

„Häbematu mees!“ kärgatas nüüd ka Sandstede vihaseks saades. „Ma võin sind ja sinu pealikut kahetsema panna.“

„Ei, bürgermeister, sel mehel on õigus,“ kiitis Mõnnikhusen valjusti. „Sõjamees peab ülema sõna kuulma. Jätame tubli mehe rahule ja lähme oma teed!“

„Isa! Isa!“ kõlas korruga hele hüüdmine telgist.

Mõnnikhusen värises kõigest kehast. Kõik jäid kuulama.

„Isa, päästa mind!“ kiljatas Agnese hääl uuesti ja jäi äkki vait, otsekui oleks teda vägivaldselt lüümatatud.

„Minu järele!“ müristas Mõnnikhusen hobuse seljast maha karates. Ta lõi mõõgaga vahimehe oda kõrvale ja tormas telgi poole. Seltskonnast tegid

mitmed tema eesmärgi järele. Vahimehed pörkasid neile vastu.

„Eest ära, pööraised!“ karjus vana rüütel nende peale. „Tahate teie tütart isast lahutada? Eest ära, muidu sünnib õnnetus!“

Õnnetus ei olnud kaugel, sest vahid ei taganenud sammu ja seltsimehed tõttasid neile igast küljest appi. Risbiter ei teinud enam piiksugi, kuna Mõnnikhusen vihaselt mõõka keerutas ja bürgermeisrid asjata rahu püüdsid sobitada. Äge võitlus oli algamas, kui korraga telgi eesriie kõrvale lükati ja Christoph Schenkenberg välja astus.

„Mis tülitsemine siin on?“ küsis ta valjusti.

„Christoph Schenkenberg!“ hüüdis Sandstede talle mõrudalt vastu. „Kas sedaviisi võetakse siin Tallinna bürgermeistrit vastu?“

Christoph tegi, nagu paneks ta nüüd alles kõrgeid külalisi tähele.

„Teie siin, härra bürgermeister?“ hüüdis ta silmi lahti kiskudes. „Tagasi, mehed, eks t'e näe, kes need härrad on? Kuidas võis see raske eksitus sündida? Uskuge, härra bürgermeister, mina ja minu vend oleme selles asjas täiesti süütud. Ma kahetsen väga!“

„Hea küll, hea küll, aga nüüd täitke kohe selle härra tahtmist.“

„See härra —“

„On rüütel Kaspar von Mõnnikhusen.“

„Kaspar von Mõnnikhusen!“ kordas Christoph tehtud imestusega. „Palun andeks, et Teid kohe ära ei tunnud. Mis on kuulsa rüütli soov?“

„Andke mu tütar kätte?“ pöörutas Mõnnikhusen.

„Teie tütar? Minu vend päästis hiljuti ühe noore naisterahva venelaste käest. Naisterahvas oli raskesti haavatud — nädala päevad vaikus ta elu ja surma vahel. Alles mõne päeva eest hakkas ta õrna

hoolitsemise mõjul toibuma, aga ta ei ole veel täiesti terve. Kardame, et tema vaim haiguse läbi segatud on, sest ta karjub vahetpidamatult „isa, isa!“ ja kipub põgenema. Et sarnasel olekul rahu hädasti vaja on, siis käskis Ivo linna minnes võõraid telgist eemal hoida. Meie oleme sõjamehed ja peame ülema käsku täitma. Kui haiget näha tahate, siis palun oodata, kuni Ivo ise linnast tagasi tuleb.“

„See on väga imelik, et Ivo keeld meie käsust üle peab käima,“ ütles Sandstede kibedalt. „Aga olgu peale, meie ei taha riidu tõsta. Küllap Ivo meile selle eest vastutab. Kuid õhtuni ei või meie siia ootama jääda. Kui meie telki ei pääse, siis laske preili välja tulla; ta võib ometigi juba jalul seista?“

„Kahju, ka see on keelatud,“ kostis Christoph viisakalt kummardades.

„Agnes!“ hüüdis Mönnikhusen valjusti. Telgist vastas hele karjatus ja siis kuuldi otsekui rabelemise müdinat, mis Mönnikhuseni soontes vere tarduma pani. Enne kui ta uuesti ärkavas vihas kätt sai liigutada, lendas telgi eesriie kõrvale, Agnes joosis lõhki käristatud riietega Christophist mööda ja langes rõõmsa karjatusega isa rinnale.

Vana rüütel oli sügavasti liigutatud. Tükil ajal ei saanud ta muud sõna suust, kui kogeles: „Armas laps, armas laps!“ — sasis mõlema käega tütre peast kinni, suudles ta nägu ja juukseid, hoidis teda kätega enesest eemale, vaatles ja suudles jälle. Kui ta himu täis oli, arvas junkur Hans oma järje tulnud olevat.

„Ma ütlesin ikka, et sinu veel lõvi suust välja kisun!“ hüüdis ta vaimustuses ja sirutas käed välja, oodates, et jälleleitud pruut nüüd tema kaenlasse lendab. Aga Agnes põrkas tema eest tagasi ja ütles sügava põlgusega: „Teie?“

„Mina neh,“ kinnitas Risbiter. „Mina’p see olin, kes telki lähemalt vaadata himustas ja kohe vahi-meeste kallale kippus. See oli imelik aimdus, või õigemini öelda südame hääl, mis mulle selle õnneliku mõtte andis.“

Agnes pööras õnnelikule aimajale järsku selja ja ütles isale: „Lähme siit, mul on hirm selle paiga eest.“

„Hirm, kuna mina siin olen!“ ütles Mõnnikhusen uhkusega. „Ära karda midagi, rüütel Mõnnikhusen mõistab oma tüdart kaitsta. Aga miks sa kätt sidemes kannad? Oled sa tõesti haavatud, vaene laps?“

„Isa, ma olin haavatud, aga nüüd olen terve. Oh isa, ma olen palju läbi elanud“ — Agnese hääl värises — „sestsaadik, kui sind viimast korda nägin, kuid siin ei ole sünnis koht sellest rääkida.“

„Vaene laps, vaene laps! Ma otsisin sind sel hirmsal ööl igast nurgast, aga sa olid nagu tina tuhka kadunud; alles siis, kui viimne päästmise lootus möödas oli, põgenesin ma põlevast mõisast.“

„Ja mina tapsin sinu kambri poole tungides to-sina venelasi ära, aga kamber oli tühi,“ lisas Risbiter alandlikult juure.

„Kas sa võid hobuse selga istuda, Agnes?“ küsis Mõnnikhusen.

„Võin küll, aga ma jookseksin ka jala hea meelega sinuga kaasa,“ ütles Agnes rõõmsasti. „Usu mind, isa, ma olen osavaks jalakäijaks saanud ja pika tee ära käinud.“

„Preili von Mõnnikhusenile ei sünni jala käia,“ tähendas vana rüütel kõrgilt.

„Risbiteri pruudile ammugi mitte,“ lisas junkur Hans kähku juure. Ta talutas hobuse pruudi ette ja hoidis viisakalt kummardades käe all, et Agnes sadulasse võiks astuda. Agnes oli silmapilgu kahevahel,

aga siis sai ta hea süda pahameele üle võitu. Risbiteri viisakus liigutas teda. Ta pakkus junkrulle kätt, mille see aupaklikult oma huulte peale surus.

„Veel üks silmapilk!“ ütles Agnes. Ta pööris Christophi poole, kes sõnalausumata pealt vaatas. „Ma palun Teid viimast korda tõsiselt öelda, kuhu minu vaene reisiseltsiline on jäänud. Teid usun ma enam kui Teie venda.“

„Minul ei ole venna sõnadele midagi juure lisada,“ kostis Christoph külmalt.

„Ma vannutan Teid, rääkige tõtt!“

Christoph kehtas vaikselt õlgu.

„Siis ei ole mul siin enam midagi tegemist,“ õhkas Agnes kurvalt ja laskis ennast junkur Hansul sadulasse aidata; Hans ise võttis ühe sulase hobuse. Terve seltskond ratsutas pikkamisi laagrist välja. Keegi ei julenud neid enam kinni pidada. Christoph vaatas neile mureliku näoga järele.

„Miks sa seda sündida lasid?“ sosistas vanamoortema kõrvale astudes.

„Mis parata?“

„Mis Ivo nüüd ütleb?“

„Ütelgu mis tahes,“ kostis Christoph pahaselt käega lüües. „Ega ma ometigi vägisi Tallinna bürgermeistrile vastu võinud hakata.“

Tee peal jutustas Agnes isale oma põgenemise loo. Gabrieli nime kuuldes hüüdis Risbiter vahele: „Seesama, kes minu käest metsas malka sai?“

„Seesama, kelle käest Teie metsas malka saite,“ kostis Agnes külmalt. Risbiter tahtis õiendavalt vastata, aga Mõnnikhusen käskis teda vait olla ja Agnest jutustada. Kui Agnes lõpetanud, ütles Mõnnikhusen kulmu kortsutades: „Ma ei mõista, miks nad sind veel kinni hoidsid, kui sa ise ennast terve tundsid ole-

vat; vahest oli neil nõu minu käest kõrget lunastusraha välja pressida?“

„Ma kardan, neil oli teine kurjem nõu,“ sosistas Agnes kahvatades.

„Kurjategijad!“ kiristas Mönnikhusen laagri poole rusikat raputades.

„Ära vannu neid, isa,“ ütles Agnes jälle pehmemaks minnes. „Ma olen neile siiski suurt tänu võlgu, sest nad on minu eest väga hästi hoolitsenud. Teaksin ma ainult, mis nad minu seltsilisega on teinud!“

„Kena seltsiline, kes hädas putku paneb!“ pilkas Risbiter kibedasti.

„Ma tunnen teisi seltsilisi, kes veel enne hädaaega putku panid,“ oli Agnese karme vastus. „Aga see'p see on, mis mind vaevab: ma ei või uskuda, et Gabriel tõesti on põgenenud. Ma kardan, nad on ta haavatult või surnult kuskile maha jätnud.“

„Miks ei pidanud ta põgenema, kui ta teadis, mis teda kui vene salakuulajat Tallinnas ootas?“

„Olge vait, junkur Risbiter!“ hüüdis Agnes põlevail silmil. „Teie ei tea, mis Teie räägite. Gabriel ei ole salakuulaja!“

„Noh, noh,“ vaigistas Mönnikhusen, „ära seltsilise pärast liiga muretse; kes siis tema elu järele nii ahne oli? Küll sa näed, ühel kenal päeval tuleb ta meie käest teenitud jootraha nõudma.“

See mõte oli Agnese meelest nii veider, et see teda pahandadagi ei suutnud. „Kui see mees veel elab,“ mõtles ta naeratades, „siis ei lepi ta jootrahaga; see nõuab rohkem.“

„Vaadake!“ hüüdis korraga bürgermeister Sandstede. „Kas see ei ole Ivo Schenkenberg?“

Linna poolt tuli üksik ratsanik tuhatnelja kihutades. Seltskonna juure jõudes pidas ta hobuse

järsku kinni ja vahtis ainsa silmaga kui tardunult Agnese otsa.

„Vabandage, et ilma Teie loata telgist välja tul-  
lin,“ ütles Agnes lahkesti. „Ma tänan Teid kõige  
hoole eest, aga Teie kartus oli üleliigne. Ma olen  
täiesti terve ja pealegi õnnelik, sest nagu näete, olen  
ma oma armsa isa jälle leidnud.“

„Kes laskis Teid telgist välja?“ ümises Ivo kah-  
vatades.

„Keegi ei lasknud; ma tulin ise välja ja nimelt  
mitte ilma takistuseta“ — Agnes tähendas naera-  
tades oma lõhki kärisenud riiete peale — „mis sel-  
gesti tunnistab, et ülevaatajad oma kohust on täit-  
nud; ärge nende peale asjata viha kandke! Ma olen  
vabaduses kasvanud lind, kes puuri ei sünni.“

Ivo oli kui tumm. Agnes ajas oma hobuse tema  
lähedale, vaatas talle läbitungivalt silma ja sosistas:  
„Kuhu on Gabriel jäänud?“

Nüüd alles näis Ivo täiele tundmusele ärkavat.  
Ta silm välkus, hõel naeratus kräsus ta huuli.

„Otsige teda!“ vastas ta kähiseva häälega ja  
andis järsku hobusele kannukseid. Asjatult hüüd-  
sid Mönnikhusen ja mõlemad bürgermeistrid teda  
tagasi. Ivo ei pööranud kordagi pead, vaid kihutas  
kui meeletu laagri poole. Oma telgi ees kargas ta  
vahutava hobuse seljast. Christoph tuli talle telgist  
vastu. Sõna lausumata tõstis Ivo rusika ja lõi ven-  
nale vastu silmi. Christoph tuikus ja taganes hir-  
muga telgi sisse. Ivo tormas järele.

„Äraandja!“ kärgatas ta venna peale, kes pa-  
ludes käed talle vastu sirutas. „Miks sa seda tegid?“

„Tahad sa mind tappa, nagu sa Gabrieli tapsid?“  
ähkis Christoph. „Ma ei võinud parata, bürger-  
meistrid kippusid vägisi telki, ja vahid tahtsid neid  
maha lüüa. Mõtle, mis sest välja oleks tulnud!“

Täna taevast ja mind, et hirmsa õnnetuse kõrvale pöörsin.“

Ivo ei kuulanud. Ta tuikus vaheriide taha, tõukas vanamoori jalahoobiga sealt välja, hakkas kahe käega oma juustest kinni ja langes hambaid kiristades ning tumedasti möirgades Agnesest mahajäetud asemele kummuli.

---

## Laulatus.

Kaspar von Mõnnikhusen oli põhjatu rikas. Vaevalt oli keegi Eestimaa mõisnikkude hulgast sõja läbi nii rasket kahju saanud kui tema, aga siiski ei tunnud ta veel puudust. Tal olid Toompeal ikka veel uhked majad ja majades hulk varandust, millega ta vürstlikult elada, laialipillatud mõisamehi koguda ja neid uuesti sõjale valmistada suutis. Tal oli kindel nõu, Kuimetsa venelaste käest tagasi võita. Enne aga pidid Agnese ja Risbiteri pulmad Tallinnas ära peetama ja noorpaar sõja kärast eemale, Kuramaale asuma, kus Risbiteril mõis oli. Küll tõrkus Agnes vastu, küll tõendas ta sada korda, et tema nüüdsel kardetaval ajal isast koguni lahkuda ei raatsi, küll püüdis ta Risbiteri põlguse ja kibeda pilkamisega enesest eemale peletada, aga see kõik ei aidanud midagi. Mõnnikhusen oli ettevõetud nõus kaljukindel. Pulmad määrati septembrikuu keskmiste päevade peale. Agnes nuttis Gabrieli peale mõeldes ööd läbi. Ta süda ütles: Kui Gabriel veel elab, siis peab ta minu üles otsima, oodaku teda siin mis tahes. Ta teab, et ma Tallinnas olen. Miks ta ei tule? On ta haige? On ta surnud? See oli igakord Agnese mõtete viimne piir, ja igakord asus kramp ta südamesse, kui ta mõtetega nii kaugele oli jõudnud. Mis tarvis siis

veel elada? Agnes mõtles sagedasti surmale, aga ta ei tahtnud kätt enese külge panna. Ilma Gabrielita pidi ju surm muidugi pea tulema. Kuidas võis Gabrieli pruut Risbiteriga elada, õnnelik olla, vanaks saada? See oli Agnese meelest jälk mõte, see oli närtsimine ja surm.

Gabriel aga ei tulnud ega tulnud.

Ivo Schenkenberg viibis ikka veel Tallinna all laagris. Oma endisest agarusest näis ta palju olevat kaotanud. Pooled päevad istus ta nurgas üksipäini telgis ega lasknud kedagi enese juure. Oma meeste vastu oli ta valjem kui enne. Mitmed jooksid pakku, aga teisi tuli seda rohkem juure, sest näljastest, kes sõjas leiba otsisid, ei olnud paraku puudust. Nõnda kasvas Ivo salk päev-päevalt suuremaks, kasvas õigeaks sõjaväeks, nii et rootslased Tallinna lossis juba kartusega küsima hakkasid, kas see neile ja linnale hädaohtu ei ähvarda. Bürgermeistrid püüdsid neid vaigistada öeldes, et Ivo suurt lööki venelaste vastu ette valmistavat.

Ühel õhtul — see oli septembrikuus — istus Ivo üksinda telgis, kui vahimees sisse astus ja teatas, et üks suurtsugu naisterahvas temaga rääkida soovib. Ivole tuli kohe meele, et Agnes von Mönnikhusen teda mitmel korral asjata enese juure oli kutsuda lasknud.

„Kes see on?“ küsis Ivo järsku üles karates.

„Ta ei ütle oma nime, aga bürgermeister Sandstede ja paar sulast on tema kaasas.“

„Käsi naine üksi sisse astuda.“

Vahimees läks ja Ivo jäi kange südame põksumisega ootama. Telgi eesriie kahises ja naisterahvas, kelle nägu tiheda looriga kaetud, astus sisse.

„Preili von Mönnikhusen!!“ hüüdis Ivo lämbunud häälega.

Agnes tõstis loori üles. Ta näost paistis tõsine hingevalu, ta silmad olid nutust tuhmid, punaste äärtega. Oli see nüüd kahjurõõm või kaastundmus, aga Ivo tundis oma tardunud südames midagi puhkevavat ja sulavat. Ta pakkus võõrale istet ja ütles pehmealt, peaaegu kartlikult: „Kust see au tuleb, et preili von Mönnikhusen —“

„Teie ei tahtnud minu juure tulla,“ ütles Agnes väsinud häälega, „seepärast pidin mina Teie juure tulema; mul on ju Teile nii palju tänu avaldada.“

„Teie ei ole minule mingit tänu võlga, preili von Mönnikhusen,“ vastas Ivo natuke kibedalt.

„Ei, ei, ma olen Teile suurt tänu võlga. Teie olete mind otse surmast päästnud.“

„Ja ometi kardate Teie mind, armuline preili, olete ju oma kaitseks bürgermeisteri kaasa võtnud.“

„Bürgermeister Sandstede on minu isalik sõber. Isale ei tohtinud ma sest külaskäigust sõnagi lausuda ega ka üksipäini kaugele välja sõita. Mispärast peaksin ma Teid kartma? Ma tean, et Teie aus mees olete.“

„Ometi ei usu Teie mind.“

„Kuidas nii“?

„Teie ei tulnud mulle tänu avaldama, vaid mind usutama.“

Agnes vaatas tummalt enese ette maha.

„Teie olete minu mehigi usutanud ja neile raha pakkunud,“ kõneles Ivo armuta edasi. „Teie tunnete minu mehi vähe; nad mõistavad sõna kuulda.“

„Siiski olete neid ometigi keelanud tõtt rääkida?“ küsis Agnes järsku; ta tuhmid silmad põlesid ja püüdsid Ivo ainsast silmast läbi ta hinge tungida.

„Võib olla,“ kostis Ivo mõrudalt.

Agnes langes äkki tema ette põlvili, tõstis ristipandud käed kõva mehe poole üles ja siis voolas äge, ärritatud hinge põhjast tulev palve ta huultelt: „Rääkige ise mulle tõtt, Ivo Schenkenberg! Miks Teie mind piinate? Mis kurja olen ma Teile teinud? Ütelge mulle, kus Gabriel on, siis tahan ma Teid igavesti tänada ja õnnistada Teile näete, kuidas mu hing väriseb ja ahastab. On Teil kivist süda, et teise inimese piin Teid sugugi ei liiguta? ? Mispärast kardate Teile tõtt rääkida? ? Olgu see tõde kõige hirmsam, mis mu süda aimab — mis võin mina väeti tütarlaps Teile teha? Rääkige, ja ma tahan seda kui püha saladust oma südame põhja matta. Ma palun, ma vannutan Teid Teile ema mälestuse juures, ütelge mulle, mis olete Teile Gabrieliga teinud?“

„Gabriel on surnud,“ ütles Ivo tumedalt.

Agnes tõusis püsti. Ta oli kahvatum kui surnu, aga rahuline.

„Teie ise olete tema mõrtsukas,“ ütles ta selge häälega.

„Ta langes ausas kahevõitluses minu käe läbi.“

„Miks Teile seda tegite?“

„Sellepärast, et ma Teid armastan.“

Agnes taganes otsekui kiskja elaja eest.

„Olete ära neetud, vilets mõrtsukas!“ hüüdis ta kätt välja sirutades.

Ivo karjatas kui haavatud loom ja astus sammu edasi, aga Agnes oli juba telgist väljunud.

Kui Agnes koju jõudis, ootasid isa ja Risbiter teda maja trepil.

„Kus sa nii kaua olid?“ hüüdis Mõnnikhusen. „Meie olime juba mures sinu pärast!“

Agnes kargas hobuse seljast maha, ilma Risbiteri abi ootamata, andis hobuse sulase hooleks, astus

isa kõrvale ja ütles külmalt: „Nüüd tehke minuga, mis tahate.“

„Mis see tähendab?“

„See tähendab, et mina pulmade vastu enam ei tõrgu.“

„Seda ma ootasin ammugi,“ naeratas Mõnnikhusen, kuna junkur Hans pruudi käest kinni sasis ja esiti neid, siis pruudi kahvatut suud suudlustega kattis. Omas joovastuses ei pannud ta tähelegi, et Agnes tema käte vahel külm ja tuim nagu elutu kaju oli.

„Ratsasõit oli vist väga lustilik, et sinu kõva südame nii järsku pehendas?“ naljatas Mõnnikhusen.

„Jah, see oli väga lustilik ratsasõit,“ kostis Agnes kentsakalt naeratades.

„Hea tagajärje pärast ei taha ma sinuga tapelda, nagu see esiotsa mu nõu oli. See oli sinust ettevaatamata tegu, et hilisel õhtul peaaegu üksipäini linnast välja sõitsid, kuna Ivo Schenkenbergi toored, talsutamata mehed igalpool luusimas on. Loodan, et sul nendega mingit kokkupõrkamist ei olnud?“

„Ei olnud,“ kostis Agnes tuimalt.

„Oleksid sa minu kaasa võtnud,“ ütles Risbiter, „siis ei oleks sa mingit kokkupuutumist karta pruukinud.“

„Jah, Agnes,“ ütles Mõnnikhusen pehmelt, „ma rõõmustan südamest, et sa nüüd noorema ja kangema mehe kaitse alla saad. Ma ei usu, et ta sind enam armastab kui mina, aga vististi jõuab ta sind paremini võõra vägivalla ja sinu enese edevuse eest kaitsta, kui mina seda paraku teha võisin.“

Vana rüütel pani liigutuses käe tütre kaela ümber ja andis ta valgele otsaesisele suud. Seda enesele

heaks eesmärgiks arvates, valmistas ka junkur Hans ennast teistkorda pruudi magusa suu peale tormi jooksmaks, aga Agnes libises tema nõu märgates isa käte vahelt välja ja tõttas trepist üles.

Järgmine päev oli pulmade ettevalmistuse päev. Vanaaegsel viisil ja vanaaegse toredusega pidid olema pulmad — see oli Mõnnikhuseni kõikumata tahtmine. Piduliste arv oli linnas veel palju suurem kui Kuimetsas, sest linn kubises mõisnikkudest. Vaevalt suutis linna suur gildemaja kõiki kutsutud võõraid mahutada. Rüütlid, nende naised ja hobused olid toredasti ehitud, olgu küll, et ehted enamasti põlatud kodanikkude käest olid laenatud. Vaesusetunne ei seganud kellegi pidurõõmu: kuulus Liivi kerge-meel ajas viimast korda õisi. Viin ja õlu peletasid mured kaugele, mehed hooplesid ja trallitasid, naised peksid keelt ja heitsid võrkusid välja nagu kõige sügavama rahu ajal. Kõigist pulmalistest ei võtnud ainus üldisest pidurõõmust nähtavat osa, ja see oli — pruut ise. Agnes oli tuim ja tumm, ta näo karv lumivalge, peaaegu läbipaistev, jooned otsekui kiviks tardunud, huulte ümber seisis muutmatu naeratus, nagu seda inimeste juures nähakse, kes naeratades surnud. Võõraste nali, mis igakord kõige peenem ei olnud, ei kihutanud pruudile kordagi puna palge, ei äritanud teda kordagi naerule. Kuulis ta neid naljasõnu? Kuulis ja nägi ta ülepea midagi? See oli väga kahtlane, sest Agnese suust ei tulnud peaaegu sõnagi, ta pilk oli tume, ta silmad vaatasid ühtepuhku ilma arusaadava mõtteta kuhugile lõpmatusse kaugusse. Ta tegi kõik, mida isa ja targad tädid teda teha käskisid, ta laskis oma keha ehtida, seisis kannatlikult raske mõrsjakrooni koorma all, kuna piduliste salgad tema auks gildemaja trepist pidulikult mööda ratsutasid.

„Kena pruut, aga külm kui kivi,“ ütlesid koda-  
nikud. „Jumal tänatud, meie tüdrukutel on enam  
värsket elu sees, kui niisugusel mitmesaja aastase  
rüütliisoo võsul.“

Siis tuli pühapäev kätte. Pärast jumalateenis-  
tust liikus uhke pulmarong doomkiriku poole. Pruut-  
paari ees kõndisid mängumehed ja küünlakandjad.  
Vana rüütli kiriku uks oli lippude ja vannikutega  
ehitud otsekui vürstliku paari vastuvõtmiseks. Kiri-  
kus teretati pruutpaari orelimängu ja lauluga. Ki-  
rikuhärra pidas pika kõne, rääkis vaimustusega kahe  
kuulsa sugukonna ühendusest — Jumala auks ja  
isamaa kasuks. Siis astus pruutpaar peiupoiste ja  
pruuttüdrukute saatel altari ette, Risbiter uhkel, kõ-  
miseval sammul, Agnes otsekui poolunes, maha löö-  
dud silmil. Nagu hooplik võiduhõiskamine kõlas Ris-  
biter „jah“ läbi kiriku. Kirikuhärra pööras Agnese  
poole: „Ja nõnda küsin ma ka sinult, pruut, kas  
sinu südame nõu on, et sina tahad oma peigmeest  
Hans von Risbiteri oma abikaasaks võtta ja temaga  
elada ja kannatada kõik, mis Jumal sinu peale paneb,  
head ja kurja, rõõmu ja viletsust, rikkust ja vae-  
sust, ega taha ennast temast ära lahutada, enne kui  
Jumal teid ise lahutab surma läbi. On sul nüüd  
see meel ja nõu, siis ütle kõikide kuuldes selgesti  
— jah!“

Agnes ei vastanud kohe. Esimest korda tõstis  
ta silmi, esimest korda tungis valus, värisev õhka-  
mine ta piinatud rinnast. Ta tundis ennast Juma-  
last ja inimestest maha jäetud olevat, üksipäini võo-  
ras maailmas. Nagu abi otsites vaatas ta kirikuhär-  
rast mööda rahvahulga peale, kes kahel pool altari  
kõrval seisis. Korraga jäi ta silm ühe koha peale  
seisatama, esiotsa ehmatuses tardudes, siis ärarää-  
kimata rõõmust läikides.

Seal seisis Gabriel — nagu Kissi poeg pea osa kõigist kõrgem, õõnsate paledega, auku vajunud mustade silmadega, nägu kahvatu kui surnul, jooned kibedast tundmusest viltu kisutud; see ei olnud endine uhke kangekaelne ja lustilik Gabriel, vaid silmanähtavalt kurjast saatusest kiusatud inimene, haigusest väga kurnatud ja hingevalust vaevatud, aga siiski elus, kahtlemata elus!

„Ei ja tuhatkorda ei!“ tuli hääled valju karjatusena Agnese suust. Surmakahvatus kattis ta nägu; ta tuikus ja kukkus maha; ta oli minestanud. Rahvaga puupüsti täidetud kirikus tõusis ilmatu kihin ja kahin. Seda oli sagedasti nähtud, et pruudid ennast altari ees kaua paluda ja meelitada lasksid, enne kui igatsetud „jah“ nende suust tuli, aga valjut, nii kindlat tõrkumist ei olnud veel keegi kuulnud. See pidi midagi tähendama, seal pidi mõni saladus peidus olema. Oi, sest sai palju juttu teha!

Naiste ja kirikus oleva arsti hoole all ärkas Agnes mõne minuti pärast minestusest ja tõusis jalule. Ta esimene pilk otsis Gabrieli, aga see oli kadunud.

„Viige mind koju, ma olen haige,“ sosistas Agnes.

„Pai, kulla Agnes, ütle enne jah!“ kerjas Risbiter, kes näost punane ja higine oli.

„Isa, päästa minu, vii minu siit ära, muidu ma suren!“ ägas Agnes peigmehe eest hirmuga taganedes.

Mönnikhusen pani käe tütre keha ümber, mida ta kui haavalehte tundis värisevat, ja ütles kurvalt:

„Laps, laps, mis sa teed? Miks sa häbi minu halli pea peale kogud?“

„Anna andeks, isa, ma ei või teisiti,“ sosistas Agnes, oma äkki punastavat nägu isa rinnale mattes.

Vana rüütel pidi õlasid kehitades ja kulmu kortsutades kirikuhärrale ning võõrastele seletama, et laulatamine tütre äkilise haiguse pärast seekord katkestada tuleb, pidulisi palus ta siiski kokku jääda, sest mis täna ei ole sündinud, võida homme sündida. Pikkamisi tühjenes kirik ja õues seisid veel kaua elavalt juttu ajades üksikud inimeste salgad.

## Haige südamega kerjaja.

Mönnikhusen viis tütre, keda ta tõesti haigeks pidas — sest muud seletust ei leidnud ta tema sõgedale kangekaelsusele — kinnises tõllas koju ja jättis ta seal arsti, pruuttüdrukute ja tädide hooleks; ise tõttas ta gildemajasse oma võõraste eest hoolt kandma. Naised tõstsid Agnese pool vägisi voodisse, ehk ta neile küll naerdes seletas, et ta enam haige ei ole, vaid ainult väsinud ja uimane. Arst pakkus talle tungivalt seda ja teist rohtu, aga Agnes lükkas tema abi pool paludes, pool pilgates tagasi, nii et see auvääriline isand viimaks muud teha ei võinud, kui pahaselt käega lüüa ja oma teed minna. Naistest oli raskem lahti saada. Küll maalis Agnes neile elavate värvidega pidurõõmu gildesaalis ette, mida tema kerge haigus koguni ei tohtivat rikkuda, küll seletas ta neile, et tal muud vaja ei olevat, kui rahu ja üksiolemist, kuid see ei aidanud midagi; kõik tahtsid temale seltsiks olla, tema juures valvata. Agnes pani viimaks tõesti väsinult silmad kinni ja näis rahulikult uinuvat. Naised jäid veel tüki aega sosistama, hakkasid siis haigutama ja küsivalt üksteise otsa vahtima. Aegamööda lahkusid esmalt nooremad, siis vanemad kambrist ja — ei tulnud enam tagasi; kõik olid teed Toompeamäest alla leidnud. Üks ainus vana tädi, kes Mönnikhuseni juures armuleiba sõi, jäi veel valvama. Agnes lõi silmad

lahti ja hakkas tädi Jumala keeli paluma, et ta teda üksi jätaks, sest ta ei võida uinuda, kui tuba tühi ei ole; ümmardaja abist olevat temale tarvilisel korral küll. Tädi lahkus tasakesti torisedes.

Mõni minut hiljem kõlistas Agnes lauakella. Kui ümmardaja, noor punapõseline eesti tüdruk, sisse astus, kargas Agnes ühe krapsuga voodist välja ja hüüdis lustilikult: „Ruttu, aita mind rii- desse panna ja tee mind hästi ilusaks, kas kuuled?“

Tüdruk ajas imestuse pärast suu ja silmad pä- rani lahti ja kogeles: „Kas pulmariided?“

„Ei!“ ütles Agnes järsku. „Anna mu sinine pü- hapäevane kleit siia; ehteid ei ole vaja.“

Agnese juukseid peegli ees üles tehes, küsis tüdruk kartlikult: „Kas preili siis enam haige ei olegi?“

„Olen ma nii haiget nagu?“

„Oh ei, preili on värske ja ilus kui tõusev päike.“

„Sa oskad üsna ilusasti meelitada.“

„Aga kust see tuli, et preili täna kirikus mi- nestas?“

„Jah, seda ma ei tea sulle ütelda.“

„Küllap vist ikka palavuse ja paksu õhu pärast; kirik oli ju inimesi murdu täis.“

„Olid sina ka seal?“

„Eks ma olnud ka taga nurgas.“

„Kas sa kõik kuulsid?“

„Ega ma kõiki küll ei kuulnud ega näinud, aga seda kuulsin küll, et preili suure häälega „ei“ ütles.“

„Panid sa seda väga imeks?“

„Mis minul tühjal imeks panna, aga inimesed panid küll imeks, miks preili junkur Risbiteri ei taha.“

„Kas sina teda tahaksid?“

„Mina?“

„Jah, sina.“

„Sa Jumal ja Issake!“

„Noh, vasta!“

„Kuidas tohiksin mina niisuguse asja peale mõtelda?“

„Miks ei tohi? Mõtles, nagu seisaks minu käes voli, teid kahekesi paari panna. Kas võtaksid siis junkru vastu?“

„Noh, ega ta nüüd just väga ilus mees ei ole,“ ütles tüdruk venitades.

„Kes meeste juures selle peale vaatab?“ noomis Agnes auliselt. „Aga eks ta muidu ole sinu meelest tubli mees, aus, helde, julge ja põhjatu rikas?“

„Heldene ajake!“ hüüdis tüdruk kitsikuses, „ega mina junkru härrat küll ei tunne, aga tema enese inimesed räägivad, et —“

„Mis nad räägivad?“

„Et junkru härra ei pea mitte hea inimene olema.“

„Ühe sõnaga, sa ei tahaks teda omaks meheks võtta?“

Tüdruk raputas punastades pead.

„Noh vaata!“ ütles Agnes naeratades. „Kui sinagi teda ei taha, kuidas peaksin siis mina teda tahtma? Soo, nüüd mine too mulle juuste tarvis aiast kõige ilusam roosiõis, aga ära kellelegi ütle, et ma voodist olen tõusnud. Ma tahan üksi olla.“

Kui roos toodud ja pähe pistetud, saatis Agnes tüdruku minema, keeras ukse lukku, tõukas akna lahti ja piilus eesriide vahelt välja. Kamber oli teise korra peal ja aknast ulatas pilk üle õue ja ainsa kitsa uulitsa, mis õue peale viis. Uulits ja õue olid inimestest tühjad.

Mispärast igatses Agnes nii väga üksi olla? Oli tal midagi võõra silma eest varjata? Jah, tal oli

tõesti midagi varjata — see oli ärarääkimata rõõm, mis ta südant paisutas, uuesti ärganud elujõud, kadunud ja jälle leitud õnne joovastav tundmus. Gabriel elab, Gabriel siin! — see oli rõõmulaulu põhihää, mis Agnese südames helises. Ta ei pööranud silma uulitsalt. Ta teadis: Gabriel pidi siit läbi tulema! Agnese lootus sai kahel korral petetud — käskjalgade läbi, keda rüütel Mönnikhusen gildemajast üles saatnud tütre tervise järele kuulama. Neile öeldi: „preili uinub rahuga,“ nad tõttasid minema ja uulits jäi jälle tühjaks.

Videvik oli juba kätte jõudnud, kui veel üks meesterahva kuju mööda uulitsat ülespoole tuli. Oli see jälle pettus? Agnes ei näinud selgesti, aga ta tundis ju Gabrieli tema hiiglakujust, astumisest, igast liikumisest. See oli Gabriel! Ta astus õue ja vaatas uurides maja akende poole üles. Agnes märkas nüüd alles, et Gabriel kerjaja kuube kandis; tal oli kepp käes ja kott kaelas.

„Kas niisugusele kerjajale ka keegi armu peaks andma?“ mõtles Agnes kaheldes.

Ta lükkas eesriide kõrvale ja kummardas pisut aknast välja. Nende pilgud juhtusid kokku. Nad nikutasid üksteisele pead. Rohkem ei olnud esiotsa kummagile vaja, selle ühe pilgu ja peanikutusega olid nad üksteisele kõik selgeks teinud, pika jutu ära vestnud.

Gabriel kargas kärmemalt ja kergemalt, kui õige kerjaja kohus, trepi astmetest üles ja koputas kõrgesti võlvitud majaukse pihta. Natukese aja pärast hüüdis ümmardaja hääl ukse tagant: „Kes seal on?“

„Vaene sant, palun Jumala pärast tükikese leiba?“ oli vastus.

Agnes kuulis, kuidas üks lahti keerati.

„Oh sina laiskvorst!“ hurjutas tüdruk. „Suur terve, tugev mees — kas sul häbi ei ole kerjata?“

„Ära kurjusta, kena neiu,“ meelitas Gabriel, „kurjus ei sünni inglitele. Iialgi ärgu kräsutagu paha mõte seda lumivalget, siledat otsaesist, tumes-tagu südame külmus sooja helduse läiget neis tuisilmades! Ma usun kindlasti, sa oled niisama hea kui sa ilus oled.“

„Võrukael!“ mõtles Agnes naeratades. „Tahab ta mind armukadedaks teha?“

„Seda sa lobised kõik silmakirjaks,“ ütles tüdruk mõnitades, aga juba palju pehmemalt. „Noh, oota siin, ma toon sulle midagi.“

„Ära veel lahku, hea laps,“ palus Gabriel. „Mul on veel üks hoopis iseäralik palve. Vaata, nii terveks ja tugevaks, kui sa mind mu välimise näo järelle arvad, nii väeti ja puruhaige olen ma tõe poolest. Mul on raske südame haigus ja see'p see sunnibki mind kerjama. Tark vanaeit kuulutas mulle, et ainult siis võin terveks saada, kui üks puhas neitsi, kellel niipalju julgust on, et ta meelevastasele peigmehele veel altari ees „ei“ ütleb, minule oma õrna kätt suudelda annab. Mina olen sellist neitsit kaua otsinud, aga tänini oli mu vaev asjata; kõik ütlevad altari ees heameelega „jah“. Täna kuulsin kogemata, et siin majas see ingel elab, kes mind terveks võib teha. Vahest oled sina ise, kena laps, minu ärapäästja?“

„Ei ole,“ kostis tüdruk naerdes.

„Kahju! Aga kes see siis on?“

„Ära looda, et siin päästmist leiad. See ingel, kellest sina räägid, on meie kõrgesti sündinud preili ise.“

„On tema tige või uhke?“

„Sina ise oled tige ja uhke,“ pahandas ümmardaja. „Meie armuline preili on päris taeva ingel.“

„Noh, miks ta siis vaest inimest ei peaks aitama?“

„Kes julgeb sinu tühja pärast preilit tüütama minna!“

„Lase ma lähen ise tema palvele.“

„Ma ei tohi kedagi võõrast inimest sisse lasta.“

„Siis kutsu preili välja!“

„Taga parem! Võta oma tükk leiba ja mine rahuga!“

„Kuule mind, kena laps!“ ütles Gabriel tungivalt. „Ma ei ole praegu muud kui vilets kerjaja, aga ma olen enne paremaid päevi näinud.“

„Seda on su näost näha,“ tõendas tüdruk.

„Mul on endisest ajast veel üks kallis asi järele jäänud. Kas näed seda sõrmust?“

„Uih, mis ilus,“ hüüdis tüdruk imestades.

„See on puhas kuld ja kalliskivi on tal sees. Sõrmus on mulle kalliks mälestuseks, aga tervis on minu meelest veel kallim. Mina kingin sulle sõrmuse, kui sa preili siia kutsud, nii et keegi teine ei kuule.“

Agnes ootas põnevusega. Oleks tüdruk veel kauemini tõrkunud, siis oleks armuline preili vist ilma kutsumata alla joosnud — kerjajat südamehaigusest päästma. Aga ei, tüdruk ei suutnud kiusatusele vastu panna. Lühikese mõtlemise järele, mille ajal ta vististi sõrmust silmitses, ütles ta moka otsast: „On see siis tõesti kullast?“

„Puhtast kullast, ja kallil kivil on veel see iseäralik omadus, et kui kaua üksisilmi tema peale vaatad, siis näed oma tulevase peiu nägu.“

Tüdruk naeris. „Noh, olgu peale, ma võtan sõr-  
muse vastu. Oota siin, ma katsun õnne, ehk saan  
preili alla meelitada.“

Tüdruk pani ettevaatlikult koja ukse kinni, lük-  
kas riivi ette, et kerjaja ilma loata sisse ei pääseks,  
ja tõttas siis preili juure: „Õues on kerjaja ja pa-  
lub armu.“

„Mis minul sellega asja?“ kostis preili külmalt.  
„On ta halastuse vääriline, siis anna talle süüa ja  
lase ta minna.“

„Pai preili!“ palus tüdruk kahvatades, „halas-  
tage selle vaese inimese peale! Ta on raskesti haige  
ja ütleb, et muidu terveks ei saa, kui mitte pruut  
„ei“ ei ütle — oh ma toru, mis ma räägin! — kui  
mitte armuline preili temale oma kõrgesti sündinud  
kätt suudelda ei anna.“

„Mis rumalat juttu sa räägid?“ taples Agnes  
kurjasti ja rõõmustas salamahti, et äge puna, mis  
tal äkki palge tõusis, räägitud kurjuse läbi küllalt  
seletatud oli. „Jäta mind rahule ja tee oma kerja-  
jaga, mis tahad!“

„Pai preili!“

„Mine, mine!“

Tüdruk läks nuuksudes uksest välja. Ühe sil-  
mapilguga oli Agnes tema kannul.

„Miks sa nutad?“

„Oh kulla preili, mul on nii hale meel selle vaese  
inimese pärast.“

„Nutad sa siis üsna puhta haleduse pärast?“  
kahtles preili.

„Jah, ja temal on enesel niisugused suured, sü-  
gavad, süsimustad silmad, et — et —“

„Ohoo!“ naeris Agnes, „on tal nii ilusad silmad,  
siis lähme vaatama!“

Agnes võttis laua pealt paberilehe, mässis kuld-  
raha selle sisse ja läks ümmardaja seltsis alla. Ker-  
jaja kummardas preili ees maani ja hakkas liiguta-  
tud häälega oma palvet ette kandma.

„Ma tean kõik,“ ütles Agnes vahele ja pistis  
paberi sisse mässitud kullatüki kerjaja pihku. Ilma  
pikema palveta sasis kerjaja lahkest käest kinni ja  
surus huuled ta siidipehme naha peale. See oli pikk,  
kuum, ahne suuandmine ja — uhke preili laskis seda  
ümmardaja suureks imestuseks ilma tõrkumata sün-  
dida. Ta pidi viimaks käe vägisi tagasi tõmbama,  
sest kerjaja näis lahtilaskmise unustanud olevat.

„Oled sa nüüd terve?“ küsis Agnes kentsakalt  
kõikuva häälega.

Kerjaja ajas oma vägeva keha sirgeks; tema  
lõppenud näo peal õitses nüüd tõesti tervise karv.

„Mul on tundmus, kui oleksin ma otse tervise  
allikast joonud,“ ütles ta vaimustusega. „Tark  
vanaeit rääkis tõtt: imelik vägi elab armulise preili  
käe sees.“

„Mul on suur kahtlus selle imeväe kohta,“ üt-  
les Agnes naeratades. „Ma arvan, et selle paberi  
sees palju mõjuvam imevägi elab.“

„Ma ei leia sõnu, armulist preilit küllalt tänada.  
Jumal õnnistagu teda ja saatku talle varsi niisuguse  
peiu, kellele ta altari ees heameelega „jah“ ütleb!“

„Ära nii palju täna ja õnnista,“ ütles preili  
kõrgi tõsidusega. „Oma tänu võid sa parem sel  
viisil näidata, et sa edaspidi enam ei laiskle ega  
kerja, vaid ausa tööga oma pead toidad. Mine  
rahuga.“

Kerjaja kummardas veel korra sügavasti ja  
läks siis oma teed. Uulitsa nurga taga tegi ta paberi  
lahti ja luges: „Aiauks, vastu uulitsat, õue vära-

vast pahemat kätt, seisab südaöö ajal lahti. Öövaht saab pulmaõlut.“

Kerjaja andis paberile ja kullatükile suud ja tõttas siis tiivustatud sammul Toompeamäest alla.

Agnes ei tõstnud tervel õhtul jalga toast välja. Kell üheksa ajal tuli Mönnikhusen ise tüdart vaatama ja leidis teda rahuliselt voodist magamast. Kүүnla valgusel ärkas Agnes unest, lõi silmad lahti ja küsis: „Oled sina siin, isa?“

„Mina ise,“ kostis Mönnikhusen. „Noh, mis tervis teeb?“

„Tervisel pole viga, aga ma olen ikka veel väsinud ja uimane.“

„Kas tõused homme jalule?“

„Ma loodan seda.“

„Ja siis teeme pulmad?“

Agnes raputas nukralt pead: „Anna mulle andeks, armas isa! Ma tean, et raskesti sinu vastu eksin. Jumal näeb, et mul junkur Risbiteri vastu midagi viha ei ole, aga tema abikaasaks ei või ma mitte saada.“

„Mõtlen, ma olen oma sõna annud!“

„Ma mõtlen selle peale ja kibe valu närib mu südant, et sina minu pärast oma sõna pead murdma, aga — ma ei või teisiti.“

Kuna Agnes neid sõnu ütles, paistis tõsine hingevalu ta näost, kuid kahtlane on, kas enam selle pärast, et tema ise, kes tänini valet ja valskust südame põhjast oli vihanud, nüüd ometigi sunnitud oli armsa isa ees kometit mängima.

„Sa oled haigem, kui ise arvad,“ pomises Mönnikhusen pool pahaselt, pool kaastundlikult. „Terve peaga räägiksid sa targemat juttu. Ma ei tohi sind ööseks üksi jätta, vaid saadan naised sinu juurde valvama.“

„Ära saada kedagi!“ palus Agnes kokkudes. „Mul on ümmardajatest küll. Mul ei ole muud vaja, kui täielist rahu ja puhkamist. Kui mind rahuga puhata lastakse, siis tõusen hommikul tervelt üles.“

Mönnikhusen kehtas õlasid.

„Noh, olgu siis, kuidas ise arvad. „Head ööd!“

„Head ööd, isa!“

Mönnikhusen läks ja võttis küünla kaasa. Agnes aga tõusis voodis põlvili, pani käed risti ja palus kuumade sõnadega praegu tehtud pattu andeks...

Kottpime sügisene öö oli käes. Taevas oli pilves, kange tuul raputas aiapuude latvu ja puistas sealt närtsinud lehti maha. Vagasem lugu oli puude all, kus paksud põõsad ja kõrge müür, mis väikest aeda piiras, tuule võimu murdsid. Toompea tornikell hakkas parajasti kaksteistkümmend lööma, kui Agnes aiaukse lahti keeras ja kõrge, must kuju lahtisest uksest sisse vilksatas. Järgmisel silmapilgul rippus Agnes Gabrieli kaelas.

Siis läksid nad käsikäes tikerperi ja sõstra põõsaste vahelt läbi aia tagumisesse otsa, kus suure pärna all kivist pink seisis. Ilma tõrkumata laskis Agnes enda Gabrielil sülle võtta. Ta tundis: siin oli tema õige paik, õige kirik, õige laulatamise altar; siin ei ütelnud ta „ei“, siin ei olnud ta külm ega tuim, vaid täis tuksuvat elu; siin leidis ta oma südamliku naeru ja oma pisarad jälle ja tarvitas mõlemaid rohkel moodsul. Kui esimesed tungivad küsimised kostetud, esimene tundmuste torm vaikunud, hakkas Gabriel oma imelikust surmast pääsmise lugu jutustama. Ta rääkis tasa, sosinal, aga — nad olid ju nii teine teise ligidal.

Gabriel jutustas:

„Nagu sa tead, viidi mind kinni seotud kätega Ivo juurest tema venna Christophi telki ja pandi

seal käed ja jalad ahelasse. Ma olin sulle töotanud, et vastu ei taha hakata, ja pidasin sõna. Ma olin vagasem kui tall, keda tapmisele viiakse. Vastu lootust leidsin ma, et Christoph Schenkenberg, keda ma vennaga ühetaoliseks arvasin, tema kõrval õige inimese sõber oli. Ta pakkus mulle rohkesti toitu ja jooki, mis mulle aga paraku alles siis õieti maitsma hakkas, kui kuulsin, et sinu haav kiiresti parane-  
mas olla. Joobnud peaga kahetses Christoph sage-  
dasti minu viletsat käekäiku ja vandus Ivot, kes  
oma valjuse ja toorusega ka oma lihase venna elu  
kibedaks tegi. Ivo ise ei näidanud mulle mitmel  
päeval nägugi. Ühel öhtul tuli ta üksipäini minu  
juure ja hakkas mind kibedasti pilkama. Minu tuju  
oli pika vangipõlve läbi muidugi rikutud ja Ivo pil-  
kamine ei parandanud seda kunagi. Ma andsin va-  
lusasti vastust, üks sõna tuli teisest ja asi lõppes  
sellega, et Ivo mulle noa rindu pistis.“

„Minule ütles ta, sina olevat ausas kahevõitlu-  
ses tema käe läbi langenud,“ heitis Agnes vahele.

„Ma ei kahtle sugugi, et Ivo seda ütles; ta  
unustas ainult juure lisada, et mina ses kahevõit-  
luses kätt ega jalga liigutada ei saanud. Õnneks  
oli telgis pime, nii et ta noa tera mind mitte otse  
südamesse ei trehvanud, nagu see kahtlemata Ivo  
vaga soov oli; siiski oli hoop nii raske, et mul hing  
rindu kinni jäi ja ma mälestuse kaotasin. Kui kaua  
mu minestus kestis, ei tea ma mitte ütelda, aga  
ärgates leidsin enese külma vee seest ja märkasin,  
et mu liikmed vabad olid. Ivo oli vist mind surnuks  
arvates jõkke visata lasknud. Ma heitsin vee sees  
seljali ja lasksin ennast lainetest allapoole kanda.  
Kui laagrist, kelle kohal taevast tulede kumast pune-  
tas, tüki maad eemal olin ja juba suure oja mürin  
mu kõrvu hakkas kostma, ujusin ma kaldale ja jäin

siia võimetult lamama. Kange verejooks oli mu jõu kurnanud. Ma ei suutnud kätt ega jalga liigutada ja tundsin mälestust teist korda kaduvat. Mis minuga siis veel sündis, selle üle ei või ma ise minisugust otsust anda. Nagu pärast kuulsin, olen ma mitu päeva uimane olnud ja jampsinud.“

„Vaene Gabriel!“ ohkas Agnes tema palet silitades. „Oh oleksin mina siis sinu juures võinud olla!“

„Jah, sest oli küll väga kahju, aga ma olin siiski hea hoole all. Kuule edasi. Uimastusest ärgates panin ma imestusega tähele, et vaeses urtsikus ja viletsas sängis olin. Säangi kõrval istus vana mees halvas riides ja parandas võrkusid. Kui mina häält tegin, pööras vana mees minu poole ja naeratas sõbralikult. Ma tundsin ta kohe ära: see oli minu isa.“

„Sinu isa!“ hüüdis Agnes rõõmsa ehmatusega.

„Tasa, tasa, Agnes!“ manitses Gabriel põidlagaga elumaja poole tähendades. „Sa avaldad ju oma imestust peaaegu niisama valjusti, kui mina ise sel korral. Minu rõõmutuhina järelendus oli see, et mul veri suust ja ninast välja purskas ja ma peaaegu jälle meele ja mõistuse oleksin kaotanud. Kui see hädaoht õnnega möödus ja mina jälle pisut toibunud olin, jutustas isa, kuidas ta minu leidnud. Tema oli kaua aega suures viletsuses Rootsimaal elanud. Mõne aja eest olid rootslased temalt nõudma hakanud, et ta neile sõjas oma isamaa vastu abiks oleks; isa ei tahtnud ja pidi sellepärast põgenema. Pika eksimise järele oli ta mineval kevadel sinna paika tulnud, kuhu kallimad mälestused teda tõmbasid. Oru talu oli ammugi maatasa tehtud, äi ja naine surnud, poeg sootumaks kadunud, maakoht kõrbeks muudetud. Isa oli elust tüdinud; ta võttis nõuks, siin

surma oodata. Ta ehitas enesele jõe äärde urtsiku ja elas kalapüügist. Ivo Schenkenbergi salga eest põgenes ta metsa. Sel ööl kui minu jõkke visati, oli ta kaugelt vaatama läinud, kas laager ikka vana koha peal seisab. Jõe kallast mööda luusides oli ta inimese leidnud, kes hingetult oma vere sees lamas. Tähele pannes, et keha veel soe, oli ta haavatud inimese halastuse pärast oma selga ladunud ja urtsikusse kannud. Ta ei teadnud veel, kelle ta surmast oli päästnud, aga kui ta urtsikus mind elusse äratada püüdes mu riided lahti võttis, puutusid talle põueoda ja sõrmus kätte. Ta hakkas minu nägu ligemalt uurima ja märkas, et kogemata oma poja elupäästjaks oli saanud. Tema õrna hoole all sain ma mitmenädalise põdemise järele ägedast haigusest võidu. Sa võid arvata, kui palju meil selle ajaga üksteisele jutustada oli! Kuuldes, et tsaar Ivan temale armu anda lubanud, hakkas isa liigutuse pärast suure häälega nutma. Ta oli juba viimse lootuse kaotanud, et isamaad ja Moskva linna iialgi näha saab; nüüd ähvardas rõõm vana bojari peast nõdraks teha.“

„Ja nüüd — nüüd lähete mõlemad Venemaale?“ küsis Agnes vähe kuuldavalt.

„Nüüd läheme otsekohe Venemaale. Ma ei taha puhata, enne kui minu isa endise täie au sisse on tõstetud. Mul on kindel lootus, et tsaar sõna peab.“

„Kahju!“ ohkas Agnes.

„Kuidas nii, kahju?“ imestas Gabriel.

„Moskvas on palju nägusaid vürstitütteid...“

„Seda parem,“ naeris Gabriel tasakesti, aga südamest, „seda kergemalt saab mul raske aeg mööda minema, mil sinust kaugel pean olema.“

„Gabriel!“

Agnese silmad läikisid pimeduses, aga Gabriel ei saanud õieti aru, kas haavatud uhkusest või tulevaist pisaratest.

„Noh, noh, pole viga!“ vaigistas ta, neu väri-sevat keha enese külge surudes. „Mõtle, et ma, kui vaevalt jälle jalal jaksasin seista, võlla kartusest hoolimata kohe Tallinna tõttasin kadunud reisiseltsilist taga otsima. Kas see midagi ei tähenda? Enne kui mõni vürstitütär minu meelest sinule kardetavaks saab, oled sina mind vististi juba sada korda unustanud.“

„Ära räägi nõnda, see teeb mulle valu,“ ütles Agnes.

„Aga kui ma nüüd mitu kuud, võib olla terve aasta sinust kaugel pean olema, kas sa siis mulle veel truuks jääd?“ päris Gabriel murelikult.

„Võid sa selle kohta kahevahel olla?“

„Ometigi oleksid sa alles üürikese aja eest pea-aegu teisele mehele läinud.“

„Jumala pärast!“

„Ütle mulle, Agnes, oli sul juba altari ette astudes nõu „ei“ ütelda?“

„Ei olnud,“ kostis Agnes tasakesti.

„Noh, vaata! Haha!“

„Ära naera, Gabriel,“ ütles Agnes sügava häälega. „Ma arvasin sind surnuks ja tahtsin selle teoga esiteks oma vaese isa elu pikendada ja oma enese kurbi päevi lühendada. Ma igatsesin varsti sinu järele tulla. Ilma sinuta ei maksa elu minu meelest midagi.“

„Vahest ei maksa aga elu ilma isata ja isamaata su meelest ka midagi?“ ütles Gabriel teatud karedusega.

„Mis see tähendab?“

„Oled sa valmis, kui vaja ja aeg käes on, ka Venemaale kaasa tulema? Mõtle, mina ise olen poolelt venelane!“

Agnes ei viibinud silmapilkugi vastusega.

„Sinuga lähen ma igale poole, olgu maailma otsani. Ja, et sa ise pool venelane oled, siis ei või nad nii kurjad olla, kui neist räägitakse. Ma tahan katsuda tubliks vürstiprouaks saada.“

„Selleks pead sa saama. Tsaar peab sõna. Seniks — kannatust ja vaikust!“

„Ma kannatan ja vaikin. Aga nüüd pean ma tuppa minema, sest ma olen haige, puruhaige.“

„Sina — haige?“

„Ma pean haige olema, muidu viiakse mind sedamaid Risbiteriga teistkorda laulatusele.“

„Noh, siis ole nii haige, kui jõud kannab, aga hoia suremast!“

„Ei, nüüd on mul jälle himu elada.“

Hääled surid pikas suudluses. Siis tegi Agnes enese vaprast Gabrieli käte vahelt lahti ja kõndis kindlal sammul aiakse poole. Ta ei tahtnud lahkumist asjatult raskeks teha.

Kuid teisel hommikul ei tõusnud Agnes voodist. Ta oli tõesti haigeks jäänud.

## Pirita kloostris.

Pulmad pidid jääma pooleli ja pidulised paha-  
meelega koju minema.

Oli rüütel Mönnikhusenil põhjust tütre kangekaelsuse üle kaebada, siis oli see iseloomu omadus temast enesest päritud. Mönnikhusen ise oli veel kangekaelsem. Tema oli üks neist inimestest, kes ette võetud nõust iialgi ei tagane. On nõu hea, siis võivad sarnased inimesed maailmale suurt kasu saata; on lugu ümberpöördu, siis kutsuvad nad sagedasti õnnetust eneste ja teiste kaela. Mönnikhusen ei olnud oma välja valitud väimehest kaugeltki enam nii vaimustatud, kui sel korral, kui ta tema verivaenlase Fahrensbachi Pöłtsamaalt Kuimetsa tõi. Vaheajal olid venelased Fahrensbachi jälle vangist lahti päästnud ja Mönnikhuseni silmade pealt oli kate Hansu vigade kohta langenud, aga — ta oli junkrule oma sõna annud ja see pidi täidetud saama, olgu siis, et Risbiter ise taganes. Risbiter ei mõelnudki taganemise peale. Tema oli oma kehalist ja vaimlist väärtust hoolega läbi katsunud ja otsusele jõudnud, et Agnesel tema põlgamiseks kõige vähematki põhjust ei olnud. Hans von Risbiter uskus kindlasti, et teist temasugust meest ilmas ei ole. Oli tema kord vaevaks võtnud, kätt ühe neiu järele välja sirutada, siis pidi see kui küps vili tema rüppe langema, muidu oleks kõik maailma asi pahurpidi

läinud. Tema, Hans von Risbiter — põlatud kosi-  
lane, seltsimeeste pilkamise märgilaud! Oli see iga-  
nes võimalik? Mis selle Agnese arus oli, et ta tema,  
Hans von Risbiteri vastu nii lapselikul viisil julges  
vallatu olla? Muud ei võinud see tembutamine ju  
ometigi olla, kui tütarlapse vallatus. Kordagi ei  
tulnud junkur Hansule seda mõtet pähe, et keegi  
teine mees ühegi tütarlapse silmas, liiategi siis veel  
uhke Agnese silmas, temast võidu võiks saada.

Vana Mönnikhusenile oli sarnane mõte küll tul-  
nud, aga ta tõrjus seda vägisi enesest eemale. Ta  
ei leidnud tuntud junkrute seast ühtki, kelle peale ta  
kahtlust oleks võinud heita. Agnes oli kõigi vastu  
muutmatult ühesugune. Või oli ta vahest niikaugele  
eksinud, et keegi alamast soost mees — aga ei seda  
hirmsat mõtet ei suutnud vana rüütel iialgi otsani  
korutada. Ehk küll muidu õiguse armastaja, vih-  
kas ta siiski oma vaest õde, kes kaheteistkümne  
aasta eest „alatu mehe võrku langenud“, tänapäeva-  
ni kui Mönnikhusenite suguvõsa suuremat teotajat,  
ei võtnud ta nime iialgi suhu, kiristas hambaid, kui  
see „hirmus asi“ talle kogemata meele tuli. Ei,  
Agnes oli liig uhke ja au armastaja, ta ei võinud  
iialgi nii sügavasse langeda. Aga missugune paha  
vaim oli siis nüüd tänini hea lapse sisse läinud?  
Kust ta need kentsakad tujud, selle hirmsa kange-  
kaelsuse võttis? See on igapidi arusaamatu.

Nii palju märkas Mönnikhusen, et valjus ja vä-  
givald praegusel ajal midagi ei aidanud; ainult aeg  
võis asju parandada. Mönnikhusen lootis seda  
kindlasti.

Agnes põdes nädala päevad voodis, ilma et keegi  
arst oleks võinud tunnistada, mis haigus tal oli.  
Kui ta siis jälle jalule tõusis, märkas igaüks, et  
tema olekus sügav muudatus oli sündinud. Ta ei

olnud enam nii elav, nii vallatu, kui ta Kuimetsas olnud, ei ka nii elutu ja tuim, nagu seda Tallinnas nähtud, vaid rahuline, tõsine, sagedasti mõttes. Majatalituse eest kandis ta veel suurema agarusega hoolt, oli võõraste vastu kodus lahke ja viisakas, aga ei armastanud ise võõrsil käia. Kehalikult õitses ta pärast tervenemist täiesti, küpses neitsilikus iluduses. Risbiter käis teda igapäev vaatamas, sest oma arust oli ja jäi tema ikka Agnese peigmeheks, olgu küll, et tütarlapse tuju teda mõneks ajaks „nurka kuivama pannud“. Agnes oli seitsaadik, kui isa mitte enam vägivaldselt laulatamise peale ei käinud, Risbiteri vastu otse samasugune kui teiste külaliste vastu, see on ühesugune lahke ja viisakas, lubas enesele „sina“ ütelda, aga ütles ise junkrule ikka „Teie“.

Ühel päeval ütles Risbiter naljatades: „Kas usud, Agnes, sa oleksid ammugi minu õnnelik abikaasa, oleksin mina kaval tahtnud olla.“

„Ma arvan, et Teie kaval küll olete,“ kostis Agnes vagusalt.

„Olen küll, aga ma ei raatsinud sinu vastu kavalust pruukida. Nüüd näen ma paraku sinust, et armastuse asjus ilma kavaluseta läbi ei saa.“

„Seda näete minust?“

„Jah muidugi. Sa mängid ju minuga nagu kass hiirega, teades, et see nagu lõõts minu armastuse lõkke peale mõjub. Oleksin mina omal ajal niisama teinud, siis oleks lugu vahest nüüd ümberpöörnud.“

„Võib küll olla.“

„Noh, vaat' sulle! Kui ma sinu tujude peale mõtlen, siis tuleb mulle vahel himu, sinuga kassi- ja hiiremängu nüüdki veel hakata.“

„Eks katsuge õnne!“

„Hea küll, aga kas see sinu pisukesele südamele üleliiga valu ei teeks?“

„Saab näha.“

„Näituseks, kui ma sinu vastu veidi külm oleksin või sinust koguni tükikese aega eemale hoiaksin, äh?“

„See oleks mulle teeninud nuhtluseks.“

„Vali siis nüüd ise: kas tahad nuhtlust või — teeme pulmad?“

„Ma arvan enese enam nuhtluse väärilise olevat.“

„Nuhtluse vääriline oled sa küll oma tujude pärast,“ ütles Risbiter ägedamalt, „aga mina omas suures kannatuses oleksin siiski ennemalt pulmade poolt. Ütle ometigi, Agnes, miks sa niisuguseid tükke teed, miks sa mind asjata kuivada lased?“

„Mina ei lase Teid sugugi kuivada. Tehke pulmad, millal tahate, kuid mitte minuga.“

„Tühi jonn, tühi jonn,“ nurises Risbiter. „Sa tead küll, et ma teist pruuti kaua ei pruugiks otsida, aga see ei tähenda midagi. Mina tahan sind ja sina tahad mind, sest paremat meest ei leia sa kusagilt, aga sa mõnitad ja viidad aega, ei usu, et ma sind küllalt armastan, ühe sõnaga: sa mängid minuga kassi- ja hiiremängu. Ometigi olen ma sulle suurte tegudega näidanud, kui kuumalt ma sind armastan. Sinu pärast tungisin ma peaaegu üksipäini Põltsamaa lossi ja võtsin sinu isa verivaenlase vangi, ja Kuimetsas oleksin ma vististi su elu päästnud, kui sa nii kaua oleksid läbenud oodata. Sa naeratad, aga mis tõsi, see tõsi. Sinu pärast olen ma kaks tosinat venelasi ära tapnud ja see ei olnud sinust sugugi mitte õige, et sa ennast alatu inimese läbi päästa lasksid.“

„Palun andeks...“

Selle läbirääkimise tagajärg oli, et Risbiter teisel päeval Kuramaale oma mõisa reisis. Agnest Jumalaga jättes tegi ta kavala, „rääkiva“ näo, otsekui tahaks ta öelda: „Pole minu süü, et su südamele piina teen. Sa oled mind küllalt ärritanud, nüüd kahetse! Nüüd olen mina kass, sina — hiireke!“

Imelikul viisil langes Risbiteri lahkumine just selle ajajärguga kokku, mil rüütel Mönnikhusen oma salgaga uut sõjakäiku venelaste vastu valmistas; see näitas peaaegu, nagu ei oleks junkur Hansul enam õiget himu venelaste vastu välja minna, kui oleks ta kangetest tegudest tüdinud; nii rääkisid vähemalt tema vaenlased ja neid oli mõisameeste ridades enam kui küllalt. Mönnikhusen laskis ta ilma kahetsuseta minna; ta oli rahul, et vähegi mahti sai inimesest, kelle ligidus temale poolelt murtud sõna ühtepuhku meele tuletas.

Kui Risbiter oma trossiga oli lahkunud, ütles Mönnikhusen tütrele nukralt: „Kui kena oleks olnud, kui teie üheskoos ja minu õnnistusega siit oleksite lahkunud!“

„Soovid sa siis nii väga minust lahti saada?“ küsis Agnes kurvalt.

„Ma soovin kõigepealt, et sina õnnelik oleksid.“

„Ma olen ju õnnelik küll. Minu õnn on sinu juures olla, sind kallistada, sinu maja eest hoolt kanda.“

Mönnikhusen raputas pead.

„Minu juure ei või sa nüüd ometi jääda. Mina lähen sõtta, kus tütarlastel paras paik ei ole.“

„Sinu seltsis, isa, ei karda ma midagi.“

„Seda enam kardan mina sinu pärast. Ma ei taha sind teist korda surmahädasse satutada. Pealegi näen ma nüüd, et mina tütarlapse kasvatajaks

ei sünni. Minu kasvatamise viis on paha vilja kannud.“

„Isa!“

„Noh, noh, ära ehmata! Ma ei taha ütelda, et sa just paha laps oled, aga ma olen sind üleliiga hellitanud, olen sinu tujukaks ja kangekaelseks teinud. Sinul on valjemat valitsust kibedasti vaja, muidu teed sa iseene õnnetuks. Kuule nüüd, mis ma sinu kohta nõuks olen võtnud. Ma annan su esiotsa Pirita kloostri\*) abtess Magdalena hoole alla, kes sinu õndsas ema lihane õde on. Abtess on püha naine, vahest suudab tema palvega ja väga eesmärgiga sinu kanget meelt painutada.“

Agnese silmad olid täis ehmatusi.

„Sa tahad mind kloostri müüride taha vangi panna?“ hüüdis ta kahvatades.

„Mitte vangi, vaid ainult valjema valitsuse alla, sinu enese õnneks,“ ütles Mönnikhusen silmi pöörates. „Ära kardada, et sind nunnaks teha tahetakse. Sa oled väga Luteruse õpetuses üles kasvatatud, keegi ei tohi sind sellest taganema sundida. Sa pead ainult õppima Jumalat paluma, mida sa vist oled unustanud. Kui mina sõjast tagasi tulen ja näen, et sa oma meelt oled parandanud, siis lõpeb asi selge rõõmuga.“

„Aga ma ei taha kloostris elada!“ hüüdis Agnes ägedalt. „Tädi Magdalena ei vaata hea silmaga minule, mul oli ikka salakartus tema eest. Mis kurja olen ma teinud, et sa minu enesest ära lükkad? Ma jooksin salaja kloostrist ära ja tulen su järele.“

---

\*) Täie nimega: Püha Brigitta klooster Marienthal (Maarja org), Tallinna ligidal, Kose jõe suu ääres, kus varemed veel praegu näha on. Klooster, aastatel 1407—1466 ehitatud, oli üks nõnda nimetatud segaklooster (claustum mixtum), s. o. ühtlasi munkade ja nunnade tarbeks, ja seisis suurtsugu naisterahva (abtessi) valitsuse all. Viimane abtess oli Magdalena von Zoega.

„Kloostril on kõrged müürid,“ naeratas Mönnikhusen. „Ainus abinõu võib sind sealt peasta.“

„Missugune? Räägi, pai isa! Ma tahan kõik täita, kui sa mind enesest ära ei tõuka.“

„Siis läkitame käskjala Risbiteri juure ja kutsume ta tagasi.“

Ärrituse läige kustus Agnese silmist. Ta las kis pea närtsinult longu ja ütles tasa: „Parem lähen kloostrisse.“

Paar päeva hiljem asus Agnes Pirita kloostrisse elama ja Kaspar on Mönnikhusen läks mõisameeste salgaga Tallinnast välja. —

Pirita klooster — jätis katoliku ajast, mis Ees-  
timaal aastal 1525 lõppes — oli sel ajal veel suur ja  
tore ehitus, rikas raha ja maade poolest, kuulus oma  
selleaegse abtessi suure vagaduse pärast. Kloostri  
seadus oli vali: ta nõudis üksikut elu, vaikust, sagedat  
palvetamist. Kloostri peahoone seisis suure ki-  
riku põhjapoolisel küljel ja oli kahekordne; pealmises  
korras olid nunnade, alumises munkade kongid  
(kambrikesed). Mungad ja nunnad ei tohtinud mu-  
jal kokku saada kui kirikus, kuhu kummagi korra  
pealt iseäraline uks viis. Kõrge müür kloostri üm-  
ber oli viimasel ajal veel kõrgemaks ja kindlamaks  
tehtud; seda oli hädasti vaja, sest uue usu ülesvõt-  
misest saadik hakkas Tallinna rahva aukartus püha  
paiga vastu kahanema, kloostri rikkus riisumise  
himu äratama. Abtess Magdalena oli valju, kindla  
loomuga naine, keda miski asi ei hirmutanud. Ise  
vanast saksa soost sündinud, uskus ta kindlasti saksa  
rahva murdmata võimu ja väe sisse ja põlgas vene-  
lasi. Suure sõja hakatusest saadik oli linna poolt  
mitmel korral nõutud, et mungad ja nunnad kloost-  
rist välja läheksid ja kloostrist kindlus venelaste  
vastu tehtaks, aga abtess Magdalena ei tahtnud sest

kuuldagi ega võtnud ka kloostri kaitsmiseks pakutud rootsi väesalka vastu: ta ei uskunud, et keegi vaenlane kloostrit puutuda julgeb. Tema julgus oli ka Mönnikhuse ni peale mõjunud. Kui Mönnikhuse ni temale oma häda kaebas, oli abtess ütelnud: „Anna Agnes pooleks aastaks minu valitsuse alla, siis teen ma temast tallekese.“ Mönnikhuse ni oli küll õlasid kehitanud ja veidi kahtlaselt naeratanud, aga südame põhjas lootis ta siiski head tagajärge abtessi vagadusest ja pühadusest, kuna ta oma isaliku võimu kohta viimase lootuse oli kaotanud. Ta andis abtessile täie voli ja tegi ainsaks tingimuseks, et Agnest mitte katoliku usku ei pöörataks ega nunnaks ei püütaks teha.

Agnesele anti kloostri elamiseks kamber, mis suurem ja valgem oli kui nunnade kongid: kõrgest aknast ulatus pilk kaugele üle merelahe, mille serval Tallinna müürid ja teravad tornid otsekui vee seest üles kerkisid. Igapäevastest jumalateenistustest ja palvetamistest kirikus, nagu ka nunnade üldistest söömaaegadest pidi Agnes osa võtma ja tegi seda hea meelega, sest ta nägi siin ometi inimeste nägusid, ilma et keegi küsimistega temale peale oleks tormanud, nagu see linnas ühtepuhku sündis. Paar nädalat oli Agnes kloostri eluga täiesti rahul, tegi näputööd, luges, palus Jumalat ja mõtles Gabrieli peale. Oli tal esiotsa salakartus tädi „kasvatamise viisi“ eest olnud, siis palus ta seda nüüd tema käest südame põhjas andeks, lootes, et tädi teda hoopis rahule jätab. Tädi käis teda harva vaatamas, rääkis vähe, aga vaatas teravasti, nagu tahaks ta pilguga õetütre hinge sisse tungida.

Ühel päeval laskis abtess Agnese oma kongi kutsuda — abtess elas nimelt niisama lihtsalt, kui kõik nunnad. Agnes läks ilma kurja aimamata.

Kongi astudes löi ta äkisti araks, sest püha naise kol-lane, kortsus nagu oli jääkülm, ta pilk torkav.

„Istu siia ja kuula, mul on sinuga rääkimist,“ ütles ta madala pingi peale oma jalge ees tähendades.

Agnes täitis käsku.

„Ma olen sind nüüd küllalt uurinud, ma tun-nen sind läbi ja läbi,“ algas abtess väga tõsiselt.

„Sa oled kaval, salalik ja tigeada südamega.“

„Tädi!“

„Ole vait! Ma näen su hinge põhjani. Ma lootsin helduse ja lahkusega sinust nii palju võitu saada, et sa mulle ilma sundimata kõik oleksid tun-nistanud, nagu laps emale. Sa ei ole seda mitte teinud — see on halb märk.“

„Mis asja pidin ma tunnistama?“

„Sinul on patune armastus südames!“ ütles ab-tess tasase, läbitungiva häälega.

Agnes kahvatas; ta ei kostnud sõnagi.

„Sinul põleb patune armastus südames,“ kordas abtess armutult, igale sõnale rõhku pannes. „Lugu näib olevat tõsine, sest sa ei punasta, sa lähed näost valgeks kui lubjatud sein. Ma loodan, et sa minu ees asjatult salgama ei hakka. Ma olen naine ja mul on terav silm. Sinu isa ei või ega taha uskuda, mida mina kohe aimasin. Sa arvasid mind pimedaks, aga ma pidasin sind ühtepuhku silmas, uurisin iga mõtet su otsaesisel, lugesin su morkade tumma liiku-mist. Kust oled sa julguse võtnud, Jumala ja kogu-duse silma ees oma isa tahtmise vastu tõrkuda, kõige pühama seaduse vastu eksida, kui sul patune armas-tus südames ei põleks? Kust võtsid sina, kerge-meelne ilmalaps, imeliku meelekindluse, et omasu-guste seltsist, kõigest maailma lustist lahkuda, ennast kloostri müüride vahele maha matta lasta, igavat elu ilma kaebuseta kannatada, üksiolemisest ja vai-

kusest koguni rõõmu leida? Eks ma näinud, kuidas su suu kirikus palvetamise ajal sagedasti lukku jäi, su silm segaselt kuhugile vahtis, kus midagi näha ei olnud? Mitte su Õnnistegija, mitte Jumala ema kõrge kuju ega pühad inglid ei seisnud siis su silma ees, vaid — hirmus mõtelda! — lihalik inimene, mees!“

Abtess värises, nagu oleks „hirmus mõte“ kehalikult temast kinni haaranud, ja lõi risti ette. Agnes ei lausunud sõnagi.

„Mis on sul selle peale vastata!“ küsis abtess tumedalt.

„Ei midagi,“ kostis Agnes tasa.

„Kes on sinu armuke?“

See sõna ärritas Agnese sees naise uhkust.

„Sa oled minu tädi, aga sel viisil ei tohi sa siiski minuga rääkida,“ ütles ta üles tõustes.

„Jää paigale!“ põrutas abtess. „Tahad sina, kõlvatu tüdruk, mind õpetada, kuidas mina sinuga pean rääkima?“

„Mina ei ole kõlvatu tüdruk.“

„Sina oled niisama kõlvatu kui see, keda sa armastad.“

„Mina ei saa iialgi kõlvatut inimest armastama,“ kostis Agnes külma rahuga, sest tädi üleliigne ägedus hakkas teda põlgusega täitma.

„Küll edaspidi selle eest muretsetakse, et sa teist korda nii sügavasse ei lange, aga praegu oled sa langenud, sest sa õhkad inimese järele, kes seisuse poolest sinu vääriline ei ole. Oleks ta sinu vääriline, siis oleksid sa seda ammugi tunnistanud. Aga see saab kõik salaja toimetatud, varga viisil pimedais nurkades sosistatud ja — Jumal teab, mis veel ära tehtud.“ (Jälle raputas abtess ja lõi risti ette.) „Sa tahtsid oma isa õe eesmärgi järele teha, salamahti

kodunt ära joosta, iseennast ja oma sugukonda kõige suurema häbi sisse kukutada? Kes teab, mis veel oleks juhtunud, kui sa kauemaks Kuimetsa oleksid jäänud!”

„Magdalena Zoega!“ ütles Agnes varjamata põlgusega, „kui teie seda nime ei häbene teotada, mida minul au on kanda, siis tuletage vähemalt meelde, et teie Piritä kloostri abtess olete.“

See etteheide mõjus nii palju, et abtess ägedate sõnade asemel enam kihvtiseid sõnu tarvitama hakkas.

„Otse sellepärast, et ma sinu isa kuulsat nime uue teotuse eest hoida tahtsin, võtsin ma sinu oma hoole alla,“ ütles ta kähisevalt. „Sa ei pääse minu käest, enne kui su kange süda rusuks pekstud, su kurjale teele eksinud mõtted hea poole on juhitud.“

„Ma ei või uskuda, et mu isa mind siia vangi on pannud.“

„Usu, mis sa tahad, aga kõigepealt usu seda, et nende müüride vahel kõik voli ja võimus minu käes seisab. Sinu isa on kaugel ja ta usaldab mind enam kui sind; ta ei taha sind silmaga näha, enne kui mina talle võin tunnistada, et sa selle vääriline oled. Ära karda, et ma su elu võtan, aga su keha tahan ma vaevata, su roojast hinge valusas tules puhastada. Siiski võid sa oma nuhtlust veel kergitada, kui otsekohe ütled, kes see on, kes sind kurjale teele on eksitanud.“

Naljakas mõte käis Agnese peast läbi: „Tädi on naine — vahest vaevab teda uudishimu?“ Ta jäi vait.

„Ütle mulle ainult nimi,“ käis abtess peale. „See oleks sinust esimene meelearanduse märk; sellega kergitaksid sa oma vaeva ja aitaksid ise kurja inimese mälestust oma südamest välja juurida.“

Ivo Schenkenbergi ja tema vanamoori kuju ilmus äkisti Agnese vaimusilma ette. Kuidas olid need Gabrieli tema ees laimata, süsimustaks määrida püüdnud! Tahtis vahest auvääriline abtess „kurja mälestuse väljauurimiseks“ sedasama abinõu tarvitada? Abtess oli peaaegu vanamoori nägu — kes teab? Agnes vandus mõttes, armsama nime ei kellelegi nimetada, kuni tema ise seks luba annab.

Abtess ootas ja vahtis tüki aega kullisilmadega oma ohvri otsa.

„Noh, kas ütled?“ küsis ta viimaks üles keeva vihaga.

„Ei,“ kostis Agnes külmalt.

„Kasi mu silmist!“

Agnes läks ilma kahetsuseta.

„Oota, ma tahan sinust ei-ütlemise võõrutada,“ ümises tädi, temale tigeda pilguga järele vaadates.

Agnes oli neid sõnu veel kuulnud.

Sest saadik ei olnud Agnesel kloostriis enam rahulist päeva. Tädi toimetas tema kallal „ei-võõrutamist“ kindla plaani järele. Kiusamised ja nuhtlused sadasid kui rahe Agnese pähe. Ta pidi oma armsaks saanud kambri maha jätma, lihtsasse nunnakongi elama asuma, esmalt ühel, kahel ja kolmel päeval nädalas vee ja leiva juures paastuma, üldistel söömaaegadel üksipäini kivipõrandal toitu võtma, kuna teised lauas istusid; pea seati see või teine nunn tema juure, kes talle päeval ega öösel rahu ei annud, teda ühtepuhku manitses, temale sada korda üht ja sedama palvet ette luges; pea jäeti teda jälle nädalate kaupa ainuüksi ja keelati kõigile ära temaga sõna rääkimast. Ainult abtess küsis igal laupäeva õhtul: „Kas ütled?“ — ja Agnes kostis iga piinamise-nädala lõpul muutmata kangekaelsusega: „Ei.“

Vihale ärritatud abtess ei väsinud uusi nuhtlusi välja mõtlemast. Ta laskis Agnese ööseks kirikusse kinni panna, sundis teda pärast jumalateenistust trepi ette, kust nunnad üles läksid, kummuli heitma ja teisi tema keha üle kõndima, laskis ta kenad juuksed maha käärida ja patukahetseja kuue talle selga tõmmata, teda viimaks kitsasse ja pimedasse kongi vangi panna, kus ta kui raske kurjategija kivi põrandal põhu peal pidi magama ja kolmel päeval nädalas vee ja leivaga leppima, mida talle kitsa müüriaugu läbi jagati. Igal laupäeva õhtul küsis üks kähisev hääl, mille kõla kord-korralt kurjemaks muutus, selle augu läbi: „Kas ütled?“ — ja igakord vastas kongist pehme kannataja hääl, mis kord-korralt nõrgemaks läks: „Ei.“

## Tallinna piiramine.

22. jaanuaril 1577 töid väljasaadetud salakuulajad sõnumi Tallinna, et suur vene sõjavägi linna peale tulemas ja juba Jõelahkmele olevat jõudnud. Bürgermeistrid Friedrich Sandstede ja Dietrich Korbmacher andsid seda suurel turul avalikult teada ja manitsesd rahvast vahvale vastupanekule. Oodetav piiramine ei teinud kodanikkudele suurt hirmu, sest linnamüürid olid kõrged ja kindlad, linn kubises sõjameestest, suurtükke ja sõjamoona oli määratu hulk kokku kogutud. Lossis asus Rootsi kuberner, vapper ja osav sõjamees Hinrik Horn sõjas harjunud väesalgaga; mõne päeva eest olid ka Kaspar von Mönnikhusen ja Ivo Schenkenberg oma salkade riisimetega linna jõudnud. Mõisameestele oli teistkorda see äpardus juhtunud, et venelased Kuimetsas ja Uuemõisas äkki nende kallale kippusid ja neid põgenema sundisid. Kõige raskem oli see löök mõisameeste pealikule. Mönnikhusen oli sõjaväe ehtimiseks kõik oma raha ja vara ära kulutanud, lootes, et seda venelaste käest ja nende käsu all seisvatest Eesti ning Liivi maakondadest kümnevõrra tagasi võtab. Nüüd oli ta vaene kui kirikurott ja nõudis rootslaste käest kahjutasu, aga need ei tahtnud temale ega teistele rüütlitele viletsat armuleibagi anda, vaid nõudsid omaltpoolt tasumist selle kahju eest, mis mõisamehed Rootsi alamatele Harju- ja Lääne-

maal teinud. Kerge on arvata, kui valusasti see õnnetus uhke Mõnnikhuse ni südant närts.

Ka Ivo Schenkenbergist oli õnn viimasel ajal lahkunud. Ta oli endale väärlise vastase leidnud. Venelased olid temale Viru ja Järva talupoegadest koostatud väesalga vastu seadnud, mis vürst Gabriel Sagorski käsu all seisis. Siin võitlesid siis eestlased eestlaste vastu. Mõlemad salgad olid vahvad ja sõjas harjunud, mõlemad tundsid hästi maa teid ja urkaid, mõlemad seisis osava juhatusel all, aga võit kaldus siiski Gabrieli poole. Ta ei annud Ivole kunagi rahu, oli alati ta kannul, kippus päeval ja öösel ta kallale ja sundis teda viimaks ülepeakaela lagedalt maalt põgenema ja Tallinna müüride vahelt varju otsima. Ivo täht kustus, kuna Gabriel Sagorski nimi maal kuulsaks ja kardetavaks sai. Selle nime kõla tungis viimaks ka Piritä kloostri kongidesse, kus mungad ja nunnad teda kuuldes risti ette löid; ainult see vaikne urgas, kus Agnes von Mõnnikhuse vangis peeti, jäi temast puutumata.

23. jaanuaril ilmusid Lasnamäele esimesed vene väehulgad. Linna poolt pisteti alevi majad põlema, lõhuti aiad ära ja raiuti puud maha, et vaenlased pealetungimiseks kaitset ei leiaks. Kuni õhtuni kestis venelaste kogunemine, ja teisel hommikul oli Tallinn maa poolt täiesti piiratud.

Kõik Vene vägi, arvult ligi 50.000 meest, oli viide laagrisse jaotatud, mille rida Lasnamäe alt kuni Mustjõeni ulatus. Venelaste ülem käsuandja oli tsaari sugulane vürst Feodor Ivanovitsh Mstislavski; tema abiline ja parem käsi oli kuulus sõjamees Ivan Selimetin-Kolzov, kes tsaarile oli vandunud, et ta Tallinna ära võtab või oma elu jätab. Nende üleskutsele, linna ilma verevalamiseta venelaste kätte anda ja tsaari vägeva kaitse all rahulikult elada, vastati linna

poolt pillkamisega. Linna rahval ja rootslastel oli viis korda rohkem suurtükke ja sõjamoona kui venelastel; ka oli see teatud, et selleaegsed vene sõjamehed lahingus küll kardetavad, ümberpiiramise kunstis aga oskamatud olid. Nõnda arvasid tallinlased ümberpiirajate suurt arvu julgesti põlata võivat. Nad elasid priskesti ja pühitsesid koguni pulmi ja pidusid, kuna vene kantsis Tõnismäel suurtükid paukusid ja esimesed tulekuulid raksudes telliskivi-katustest läbi löid.

Et venelaste arvu ja nende nõu kindlasti teada saada, anti Ivo Schenkenbergile käsk, oma salgaga ja ühe osa rootsi ratsanikkudega äkki linnast välja minna ja mõnda venelast elusalt kinni püüda. Ivo täitis käsku. Pimedal ööl tõmmati Viru värav üles ja lasti salk ratsamehi välja. Nad sõitsid esmalt pikkamisi, end võimalikult põlenud majade rusude vastu hoides, venelaste laagri poole, mis Lasnamäe all, praeguse Kadrioru kohal seisis. Paarisaja sammu peal jäid nad seisma ja kuulutama. Laagris valitses sügav vaikus, kahest, kolmest kohast paistis telkide vahelt poolkustunud tulede kuma. Varane sula oli maapinna lumest puhtaks teinud, kange lõunatuul kihutas musti pilvi mööda taevast. Silmapilk oli äkiliseks pealetungimiseks sünnis.

Ivo antud märgu peale andsid kõik ratsanikud korruga hobustele kannukseid. Juba olid kõige esimesed üle madala mullavalli jõudnud, kui laagris kära tõusis. Venelased kargasid asemelt, mõned võtsid sõjariistad kätte ja hakkasid ratsanikkudele vastu, teised pistsid kohkunult jooksu, arvates, et terve saksa-rootsi sõjavägi laagri kallale tungib. Ivo mehed oleksid oma esialgse ülesande — mõnda venelast vangi võtta ja nendega taganeda, enne kui teised kohmetusest toibunud — — nüüd kergesti

täita võinud, aga tapmise ja riisumise himu sai neist võitu ja tegid nad liig julgeks. Nad tungisid laagris ikka edasi ja edasi ja üks osa hakkas juba mahajäetud telke tühjendama. Korruga tõusis laagri tagumises otsas, Lasnamäe jalal, uus kära; selgesti kuuldi venelaste rõõmuhõiskamist: „Vürst Sagorski, vürst Sagorski!“

Gabriel oli oma salgaga lagedalt maalt tulles samal õhtul Tallinna alla jõudnud ja Lasnamäel olevas kivimurrus laagrisse asunud. Öösel mäe alt tumedat kära kuuldes ja märgates, kuidas seal lood seisavad, oli ta kohe mehed äratanud, nendega hobuste selga istunud ja tuulekiirusel mäest alla kihutanud. Nagu välk langes ta vaenlaste kaela, kes ratsamehi nähes ja Sagorski nime kuuldes kohe hirmuga taganema hakkasid. Laagritule segasel valgusel arvas Gabriel ühes põgenejas, kes kõrge, tugeva kasvuga mees oli, Ivo Schenkenbrgi ära tundvat ja kihutas temale järele. Ta sai mehe kätte veel enne kui see mullavallist üle oli jõudnud, ja lõi ta ühe mõõgahoobiga hobuse seljast maha. Samal silmapilgul oli Gabriel ise maha karanud ja surnu verise pea üles tõstnud. See ei olnud Ivo, vaid lihtne rootsi sõjamees.

Teda silmates sähvatas kentsakas mõte Gabrieli peast läbi. Ruttu kiskus ta rootslase seljast kuue, tõmbas selle endale selga, surus rootslase lõhkise kübara, mis verest nõretas, endale pähe, kargas hobuse selga, kihutas tuhatnelja enda meestest mööda põgenejatele järele ja sai viimased linna värava ees veel kätte. Värav tõsteti üles ja rootslaste ning Ivo meeste kannul pääsis ühtlasi ka nende kardetud vaenlane linna.

Hilisest ööst hoolimata olid linna peaulitsad veel elu ja liikumist täis. Viruvärava juure oli palju inimesi kogunenud, kes tulelontide valgusel veriste

peadega koju jõudnud sõjamehi vahtisid ja väga vähe kaastundmust avaldades nende üle kibedat nalja heitsid. Oli juba teada, et nad vene vangide asemel ainult vene löökide jäljed koju olid toonud.

Kui Gabriel rahva vahelt läbi sõitis, hüüdis keegi: „Küll aga sellele on tuliuis pea otsa tehtud.“

„Nägu on tal täis paisatud, nagu oleks seal päeva loojaminekust saadik lutikaid tapetud!“ pilkas teine.

„Hoop on vist ta vaese mälu segi paisanud, sest ta kihutab kui pöörane,“ arvas kolmas.

Imestades pühkis Gabriel käega üle näo ja tundis selle libeda olevat; käsi oli puutumise läbi veriseks saanud. Nüüd alles märkas Gabriel, et surmatud rootslase verine kübar selles süüdi oli, et teda haavatuks arvati, ja rõõmustas, et see asi teda veel enam tundmatuks tegi. Kui ta elavast Viru tänavast kiiresti ratsutades oli läbi pääsnud, viivitas ta hobuse sammu, käänas kõrvalisele, pimedale tänavale ja pidas aru, mis nüüd teha.

Heameelega oleks ta otsekohe Toompea mäest üles sõitnud ja Mönnikhuseni majja tunginud, aga kuidas Toompea väravast ja rootsi vahtidest läbi pääseda, ilma et need pettust oleksid märganud? Gabriel teadis, et mõisameeste pealik teist korda Tallinna oli pidanud põgenema, aga kuhu oli Agnes jäänud? Gabrieli süda kipitas seda teada saada soovides, ja see himu oligi teda pöörasele julgustükile — üksinda vaenulisse linna tungima kihutanud.

Mõteldes jõudis Gabriel tuttava kõrtsi ette, mis Harjuvärava lähedal seisis. Kõrtsitoast paistis valgus ja oli tumedat häälteköminat kuulda. Aknast sisse piiludes nägi Gabriel poole tosinat mehi, pealtnäha alamast seisusest linnakodanikud, kes seal rasvaküünla valgusel õllekannude juures istusid ja ela-

valt juttu vestsid. Gabriel ronis hobuse seljast maha ja koputas kõrtsi ukse pihta.

Uks tehti lahti ja kõrtsmik ilmus lävele.

„Kes seal on?“ küsis ta uniselt.

„Rootslane,“ kostis Gabriel. „Kas siin lonksu õlut ja hobusele ulualust saab?“

Kõrtsmik ei suutnud võõra nägu selgesti näha, aga sõna „rootslane“ mõjus erutavalt ta peale; ta tundis rootslasi kui suuri purjutajaid ja häid maksjaid.

„Oot', oot', ma teen õuevärava lahti, kuid seda ütlen ette, et ma hobuse eest ei vastuta, sest linn on maalt kokkujooksnud kerjajaid täis, kes hullemad kui hagijad on.“

Kui hobune ulu alla pandud, astus Gabriel kõrtsituppa. Tema ilmumine pani koosolijad kohkuma, mõned karjatasid koguni hirmu pärast.

„Tohoo, mees!“ hüüdis kõrtsmik, võõra nägu tule valgel nähes, „kust sa niisuguse peaga tuled?“

„Mis mu peal viga on?“ küsis Gabriel naljatades.

„Sa oled ju koledal kombel malka saanud, su kübar on lõhki, nägu otsekui veresse kastetud.“

„Pole viga, küllap saate niisuguseid päid veel küllalt näha,“ kostis Gabriel istet võttes. „Venelastel on kõvad rusikad.“

„Tohoo, kas venelased juba linnas?“

„Ei ole, aga meie käisime neid laagris vaatamas. Mina pääsin veel kerge vaevaga, märkan vaevalt, et mul auk peas on, aga teiste käsi käis palju halvemini. Anna kähku õlut, mul on kange jänu ja väsimus käes.“

Kõrtsmik seadis vahutava õllekannu võõra ette lauale ja küsis: „Kas tahad ka silmi pesta?“

Gabriel jõi kannu ühe joonega tühjaks ja kostis

siis: „Ei, kui ma selle peaga kommandandi ette astun, siis teeb ta mu vähemalt vahtmeistriks.“

Nüüd nihkusid ka kodanikud uudishimuliselt lähemale ja tormasid küsimustega Gabrieli peale.

„Olid vist nendega ühes, keda välja saadeti vangisid tooma?“

„Olin küll,“ vastas Gabriel.

„Noh, kas vangisid saite?“

„Meie täname õnne, et meid endid vangi ei võetud.“

„Kuidas see juhtus? Jutusta ometi!“

„Mis seal jutustada?“ ütles Gabriel tusaselt.

„Meie olime ettevaatamatud, tegime liiga suurt kära, venelased ärkasid unest ja hakkasid vastu. Meie pistsime muidugi kohe punuma, aga nad ajasid meid kuni Viruväravani taga ja oleksid peaaegu meiega ühes linna tunginud.“

„Nonoh, siin oleks neid hoopis teistviisi vastu võetud,“ kiitles üks pealtkuulaja täie Tallinna kodaniku uhkusega. „Aga kuidas võisid nemad teid taga ajada? Teid saadeti ju Lasnamäe aluse laagri vastu välja, kus tänini ratsaväge ei ole nähtud, kuna teie minu teada kõik ratsa olite. On siis venelastel nii viledad jalad, et hobusega võidu lasevad?“

„Seep see meie õnnetus oligi, et seal pool keegi ratsamehi ei aimanud; nad kerkisid meie silmade ees otsekui maa seest välja ja hakkasid meile tuliseid pirukaid pihta laduma.“

„Hm, kentsakas lugu! Ega ometi see pagana Sagorski seal juures ei olnud, kellest Ivo Schenkenbergi mehed nii koledaid tükke jutustavad?“

„Tema see just oli — võtku teda see ja teine!“ vandus Gabriel.

„Kas sa teda oma silmaga nägid?“

„Mina nägin teda silmaga ja tema katsus mind käega.“

„Mis nägu ta on?“

„Ta ei annud mulle vahtimiseks pikemat aega.“

„Kas tema löigi su kübara lõhki?“

„See on Gabriel Sagorski kätetöö.“

„Kust sa seda tead, kui sa teda õieti ei näinudki?“

„Kui ta meie kallale kippus, karjusid Ivo mehed tema peale näidates suure hirmuga „Sagorski, Sagorski!“ — ja pugesisid kui tondi eest. Mina ei teadnud teda suuremat karta, sest ta ei olnud minu meelest sugugi haruldane lind, vaid üsna igapäevane inimene: alles siis kui ta minu enese pea kohal mõõka keerutas, nägin ma nii palju, et tal ütlemata inetu nägu ees ja pisikesed silmad kuratlikku kelmust täis olid.“

„Kas ta tõesti nii inetu oli?“ küsis üks pealtkuulaja kaheldes.

„Mu süda pööratab veel praegu sest mälestusest,“ tõendas Gabriel.

„Siis on ta ennast vist moonutanud, sest Ivo mehed ütlevad, et sel pörgulisel päris ilusa tüdruku nägu ja suured süsimustad silmad olla. Aga ta on teatavasti nõid ja võib täna üht, homme teist nägu olla, võib maa sisse pugeda ja sealt välja tulla, kus teda kõige vähem oodati; ta on ju ka juba surnud olnud ja jälle üles tõusnud.“

„Rumal ebausk!“ ütles teine pealtkuulaja mokki põlgavalt kärtsutades. „Ivo mehed püüavad oma häbi vähendada ja teevad sellepärast vaenlase nõiaaks. Õigus on aga, et Ivo ise ega tema mehed enam kuhugi ei kõlba. Ühevahe tõsteti neid taevasse, aga nüüd tuleb välja, et nad paremat ei mõista, kui riisuda ja põletada. Minevast sügisest saadik ei ole

Ivo käes miski asi korda läinud. Enne ähvardas ta uhkuse pärast lõhkeda, arvas ennast suureks kindraliks, ei tahtnud noorepõlve sõprade peale enam vaadatagi; nüüd elab uhke mehike nagu mutt mulla sees ja ei julge ise oma nägu kellelegi näidata. Ma ei mõista, mispärast vangide tabamine just tema kätte usaldati; oli ju ette arvata, et sest midagi välja ei tule.“

Kodanikkude seast ei tõstnud keegi häält Ivo kaitseks. Kõrtsmik ütles: „Ivo mehed räägivad, et ta seitsaadik hoopis teiseks inimeseks saanud, kui Mönnikhuseni tütar tema küüsisist pääsis.“

Gabrieli süda hakkas kangesti tuksuma; ta kuulas põnevusega.

Kõrtsmik kõneles edasi: „Seitsaadik on ta möl-lama hakanud, nagu oleks püsti saadan tema sisse läinud. Oma lihasele vennale on ta silmad siniseks tagunud, vanamoori, kes alati ta ümber oli, jalaga vigaseks löönud ja vahimehed poolsurnuks peksnud, et nalja heita, andis väikseid eksimisi andeks, sallis mõistlikku vasturääkimist, võttis tarka nõu kuulda ja oli ise meister kõiksugu sõjakavaluste peale, aga räägitud päevast saadik ei ole keegi enam naljasõna tema suust kuulnud, oma meeste vastu on ta püsti kuradiks saanud, vaenlaste vastu ei oska ta enam midagi korda saata, ehk küll salk suuremaks on kasvanud; Sagorski nime kuuldes peab ta igakord kahvatama ja värisema. Ühe sõnaga: kange vihastamine on mehe meele seganud.“

„Mille üle ta siis nii kangesti vihastas?“ küsis Gabriel süütult.

„Eks ikka selle üle, et vana Mönnikhusen oma tütre ära viis, kuna Ivo ennast laagris ei olnud. Kas sa seda lugu veel ei tunne?“

„Ei, ma tulin alles hiljuti Tallinna.“

„Vaata, Ivo oli Mönnikhuseni tütre venelaste käest päästnud ja sealjuures oma südame kaotanud. Ta hoidis tüdrukut kui oma silmatera, pidas teda telgis vangis, ei raatsinud teda kellelegi näidata. Nende vahel on ikka midagi tõsist asja juhtunud, sest kui vana Mönnikhusen asja kuulda sai ja tütre vägisi koju viis, läks see peast nõdraks ja karjus altari ees suure häälega „ei“, kui teda junkur Risbiteriga laulatada taheti. Kodu on ta hirmsasti kisedanud ja küüntega isa silmle kippunud. Vana Mönnikhusen ei teadnud, mis hullu tütreaga teha, ja saatis ta sellepärast Pirita kloostrisse, lootes, et vaga ja püha abtess Magdalena oma eespalvega tüdruku seest kurja vaimu välja ajab. Aga võta näpust! Tüdruk läks veel hullemaks, ajas koledaid sõnu suust välja ja kippus abtessi elu kallale. Kloostri inimesed räägivad kentsakaid tükke, mis abtess temaga teinud, ilma et see põrmugi oleks aidanud. Nüüd peetakse teda kui kiskjat elajat pimedas kongis vangis ega lasta kedagi ligidale, et mitte kuri-vaim tema seest teise sisse ei läheks.“

Gabriel tõusis, maksis õlle eest, palus hobust hoida, sest ta tahta all linnas veel midagi toimetada, enne kui lossi sõidab, ja läks uksest välja. Avaliku kaevu juures pesi ta näo puhtaks ja luusis siis mööda müüriäärseid tänavaid ümber terve linna. Ta süda kipitas rinnus. Ta tahtis kohe Pirita kloostrisse tõtata, aga — ei pääsenud linnast välja. Kõik väravad olid kinni, müür kõrge, all igalpool vahituled, üleval hulk valvsaid püssimehi. Gabriel märkas, et väljapääs oli sel ööl täiesti võimatu. Ta oli vangis, terve suur linn tema vangikoda. Ja mis siis, kui ta teisel päeval kogemata Ivo meestega kokku juhtus ja need teda ära tundsid? Gabriel oli enda oma liigjulguse läbi raske hädaohu sisse satutanud, aga

ta ei kahetsenud silmapilkugi seda liigjulgust, ta teadis nüüd ometigi, kus Agnes oli. Hädaohu vastu pidi kavalus aitama.

Gabriel viitis paar tundi mööda tühje tänavaid vantsides ära ja läks siis kõrtsi tagasi. Imestusega pani kõrtsmik tähele, et rootslane, kes paari tunni eest sopase näoga, aga selge peaga välja oli läinud, nüüd puhta näoga, aga segase peaga tagasi tuli, sest mees tuikus ja trallitas haledal kombel.

„Kas see asi oligi sul linnas toimetada?“ nuri- ses kõrtsmik. „Kas sa siin ei märganud pead purju panna? Arvasid vist mujalt paremat laket leida?“

„Ära pahanda, kõrtsipapa!“ palus rootslane raske keelega. „Mis tehtud, see tehtud, aga seda- viisi ei tohi ma ennast lossis näidata, sest komman- dant on joobnute vastu vali, ta laseks mind vaese omaks peksta. Peida mind kuhugile ära, kus ma kakskümmendneli tundi magada võin, ilma et mind keegi näeks, ja ära tee sest kellelegi piiksu!“

Selle pika kõne ajal, mis Gabrieli suus kaugeltki nii lodusasti ei läinud, kui meie seda kirjutame, lei- dis joobnud rootslane mahti, kõrtsmikule läikiva kuldraha pihku libistada ja sel viisil oma sõnadele imelikku mõju anda. Kõrtsmik unustas torisemise sedamaid, talutas joobnud külalise oma paremasse kambrisse, valmistas talle pehme aseme, tõmbas ise ta saapad jalast ja soovis talle viisakalt magu- sat und.

Võõras magas poole ööd ja terve järgmise päeva läbi, ilma et kange suurtükimürin, mis sel päeval linnast ja ümberpiirajate laagrist vastastikku kostis, tema und oleks rikkunud. Öhtul läks kõrts- mik teda äratama: „Tõuse üles, ehk tahad ka vene- lasi uhtuma minna?“

„Venelasi uhtuma?“ kordas Gabriel pealt näha ikka veel uniselt, kuna ta tõepoolest terava tähelepänemisega kuulas.

„Muidugi, täna öösel lähevad kõik välja, venelased, rootslased, linnapoisid, Ivo Schenkenberg oma salgaga ja peale kauba veel rüütel Mönnikhusen oma nälginud mõisameestega. Seekord on kommandant Hinrik Horn ise juhatajaks. Nad tahavad Tõnismäe kantsi peale tormi joosta, venelaste käest suur-tükid ära võtta ja nende eneste vastu pöörata. Kange põhjatuul ja lumesadu on meie meestele abiks. Läheb kõik hästi, siis on linn homme prii.“

„Mis kella ajal saab väljatung olema?“ küsis Gabriel haigutades.

„Tund aega peale keskööd.“

„Hm!“ ümises Gabriel. „Mu vaene pea kõmiseb küll veel saadud matsust, aga kui kõik lähevad ega siis minagi puududa ei tohi. Praegu ei julge ma veel lossis nägu näidata, aga kui väljatungi tund on tulnud, siis kohendan ennast salamahiti teiste sekka; juhtub, et ma lahingus mõne tubli tüki teen, siis ei tule pärast keegi enam küsima, kus ma tänase päeva vedelenud. Kas hobune pole veel varastatud?“

„Hobune on tallis ja saab puhta kaeraga toidetud. Tore täkk, seda peab ütlema. Kust sa selle said?“

„Mul on jõukad vanemad,“ kostis Gabriel lühidalt. Ta küsis veel seda ja teist, käskis süüa valmistada, kusjuures teine kullatükk kõrtsmiku pihku libises.

Tund aega peale südaööd tõmmati Harjuvärav üles ja rootsi-saksa sõjavägi läks sügavas vaikuses välja. Kui kõik väljas olid ja väravat jälle kinni hakati panema, tuli veel üksik rootsi ratsamees teiste

järele kihutades. Hädavaevalt pääsis ta veel langeva värava alt läbi.

Lumesadu oli lõppenud. Aeg ajal heitis kuu lõhki kärisenud pilvede vahelt pilgu valgendava maa peale. Vene kantsis Tõnismäel olid tuled kustunud. Mullavallil seisis üksik vahimees ja toetas ennast pool tukkudes pika püssi najale. Äkki ajas ta keha sirgeks ja kuulatas. Linna poolt kostis segane müdin. Üks must kogu liikus kiiresti lähenedes valgendaval väljal. Vahimees pani püssi palge ja hüüdis: „Kes seal on?“

„Vürst Sagorski!“ oli vastus.

„Ei usu. Pea kinni, muidu lasen!“

Enne kui vahimees ähvardust sai täide saata, oli ratsamees mullavallist üles kihutanud. Pauk raksus, ratsaniku peast langes rootsi kübar maha. Järgmisel silmapilgul kiskus Gabriel kiivri vahimehe peast ja pani oma pähe; rootsi sõjamehe kuue oli ta juba varemalt seljast ära visanud. Selsamal ajal ütles ta kohkunud vahimehele: „Nüüd jookse telkide vahelt läbi ja karju kõigest jõust, nagu mina teen: „Üles, venelased, vaenlased tulevad!“

Vaenlased tulidki juba. Nagu tuulekeeris tormas esmalt suur ratsameeste salk mullavallist üles; nende järele tulid jalamehed joostes. Gabriel ei suutnud neid üksipäini tagasi tõrjuda, ta pidi võideldes kantsi taganema. Aga juba oli suur osa venelasi jalale tõusnud ja sõjariistad kätte võtnud. Äge võitlus algas, mees mehe vastu. Harya kuuldi püssipauke, enamasti võideldi mõõkade, odade ja kirvestega; pimeduses ja hirmsas segadikus langes siin ja seal venelane venelase, saks saksa käe läbi.

Gabriel oli venelaste esimeses reas, ta mõõk möllas vastaste ratsanikkude hulgas. Ta otsis Iivot, aga ei leidnud teda. Ühes saksa rüütli, kellel raud-

kübar punaste sulgedega peas oli ja kes sakslaste esimeses reas kui lõukoer võitles, arvas Gabriel Mõnnikhuseni ära tundvat ja hoidis tema eest hooliga kõrvale. Rüütel näis aga teda otse silmas pidavat. Asjata taganes Gabriel telkide vahele — rüütel raius enesele teed jalameestest läbi ja tungis suure tuhinaga Gabrieli kallale.

„Pea kinni, rüütel Mõnnikhusen!“ ütles Gabriel saksa keeles, kuna ta ennast mõõgaga hirmsa hoobi eest kaitses. „Ma ei taha sind surmata.“

„Ja mina ei taha elada!“ hüüdis Mõnnikhusen kätt uuele hoobile tõstes.

„Põgene, rüütel!“ manitses Gabriel tungivalt. „Sa näed, et sa minust jagu ei saa. Põgene ja ela oma ainsa tütre rõõmuks!“

„Minul ei ole tütart!“ kiristas Mõnnikhusen vihasele. „Ma ei seleta su nägu, aga sa oled vist mõni äraandja meie eneste keskel. Sa tahad mind pehmeks teha ja oma viletsat elu päästa, aga sa sured minu käe läbi!“

Suure vaevaga kaitses Gabriel ennast vastase vihaste löökide eest, aga ta ei löönud ise vastu. Ta nõu oli, rüütli ära väsitada ja elusalt vangi võtta. Saatusel oli teine nõu. Kuu oli silmapilguks pilvede vahelt välja tulnud. Kahe võitleja lähedal paukus püss. Mõnnikhusen tuikus ja kukkus äkki, otsekui välgust tabatud, tagumiste jalgade peale tõusva hobuse seljast maha. Kohe kargas ka Gabriel maha, kummardas ja tõstis langenud rüütli pea üles. Mõnnikhusen elas veel, aga ta ei saanud sõna rääkida, vaid ajas verist vahtu suust välja. Püssikuul oli talle rindu tunginud. Gabriel kutsus kaks vene sõjameest ja käskis haavatud rüütli kantsi ülema vürst Priemka telki kanda.

Kui Gabriel sealt tagasi tuli ja uuesti lahin-

gusse tõttas, oli suurem jagu saksu ja rootslasi juba kantsist välja aetud ja linna poole põgenemas. Viimsed, kes kantsist taganesid, olid Ivo Schenkenberg ja neli, viis meest tema salgast. Ivo võitles vahvasti, ta mõök tilkus verest, ta taganes alles siis, kui märkas, et viimne võidulootus kadunud ja kuuvalgel püssikuulid sagedamini ta pea ümber vihisema hakkasid. Venelastest, kes põgenejaid taga ajasid, kaugelt mööda kihutades, tõttas ja üle valgendava lagendiku omastele järele.

„Pea kinni, Ivo!“ müristas korraga ta seljataga hää, mis vapra mehe värisema pani. Ta andis hobusele kannukseid.

„Pea kinni, jänespüks!“ hüüdis Gabriel tema järele kihutades. „Sa ei pääse minu käest, sest mul on parem hobune. Ma pistan sulle mõõga kuklasse, kui sa vastu ei hakka.“

Ivo pööras järsku hobuse ümber ja seisatas.

„Mis sa minust tahad?“ urises ta läbi hammaste.

„Ma toon sulle tervikseid teisest ilmast, kus üht meist täna oodetakse,“ vastas Gabriel. „Valmista ennast teele, sest kord võib niisama hästi sinu kui minu kätte tulla.“

„Ma ei taha sinuga võidelda, sest sa ei ole inimene, sa oled tont.“

„Kas sa mäletad veel, kuidas ma tondiks sain?“ naeris Gabriel mõrudalt. „Kuidas see lugu oli? Kas ma põgenesin või langesin ausas kahevõitluses sinu käe läbi, nagu sa Agnes von Mönnikhusenile oled ütelnud?“

„Kust sa seda tead?“

„See on ju tontide eesõigus, et nad igasse kohta pääsevad. Agnese poolt on mul sinule veel tänuvõlg tasuda osava luiskamise eest, millega sa temaga

aega viitsid, ja selle inetu tembutamise eest, mida sa armastuseks nimetasid.“

„Vilets äraandja!“ kisendas Ivo äkki Gabrieli kallale kippudes. „Ma tahan näha, kas sa surematu oled!“

Võitlus ei kestnud kaua. Ivo lõi hirmsa hoo-  
biga Gabrieli raudkübara lõhki ja tõstis hõisates  
kätt surmahoobile, aga samal silmapilgul tungis Gab-  
rieli mõök ta kaelast läbi ja sirutas ta surnult lu-  
messe.

„Jumalaga, Eestimaa Hannibal!“ ümises Gab-  
riel teda silmates. „Kahju, et sel kangel ja kavalal  
mehel ausamat meelt ei olnud!“

---

## Püha naine.

Selsamal ööl koputati tugevasti Pirita kloostri värava pihta. Alles tüki aja pärast, kui koputamist mitmeti oli korratud, pistis väravavaht pea kitsast aknaaugust välja ja küsis pahaselt: „Kes seal kolistab?“

„Käskjalg rüütel Mönnikhuseni poolt,“ vastas võõras hääl õuest. Värava taga seisis hobune saaniga ja pikk mehekuju — kõik kolm vaevalt nähtavad, sest taevast oli uuesti pilve läinud ja paksu lund sadama hakanud.

„Rüütel Mönnikhusen läkitagu oma käskjalad päeva ajal, südaöksi ei lasta siia kedagi,“ urises vaht pead tagasi tõmmates. Ta tahtis akent kinni lüüa, aga õues seisja pistis piitsavarre akna vahele ja ütles tungivalt: „Laske mind ruttu sisse! Ma pean kohe abtessi jutule saama.“

„Tule päevavalgel, siis näen, mis linn sa oled.“

„See on võimatu. Sa tead, et linn venelastest ümber piiratud on. Õnne varal pääsin ma Rannaväravast välja, kuna teiselpool kibe võitlus kestis, ja kihutasin hobusega üle merejää siia. Ma pean tagasi ruttama, enne kui lumesadu ja pimedus lõpeb, muidu võetakse minu tee peal kinni.“

„Mis käsku sa siis tood?“

„Seda võin ainult abtessile ütelda ja palun teda kohe äratada.“

„Taga parem!“ turtsus vaht. „Kui sa sedagi ei ütle, mis sul vaja on, siis korista ennast!“

„Ära kutsu nuhtlust enese kaela, vanamees!“ hüüdis õues seisja kärsituks minnes. „Ma paugutan värava pihta ja teen niisugust kära, et abtess ise ärkab ja siis — hoiä oma nahk!“

Käskjalg tegi kohe ähvarduse täitmisega haakatust.

„Oota ometigi, pöörane!“ taples vaht ja tõmbas akna raksudes kinni.

Ligi pool tundi läks mööda, enne kui riiv kõlises ja kitsas jalgvärvav lahti tehti. Kaks kloostri-sulast, mõlematel kirved käes, võtsid käskjala eneste keskele ja talutasid ta üle õue, trepist üles ja pikast, pimedast vahekojast läbi nunnade söömasaali, mis vahaküünaldega valgustatud oli. Siin istus abtess Magdalena auliselt ja tõsiselt kõrgel toolil; mõned nunnad seisid tema ümber. Sulased jäid aupaklikult ukse juure seisma, kuna käskjalg kummardades abtessi ette astus. Nunnad panid ilma suurema meelepahanduseta tähele, et käskjalg, kes lihtsat mõisasulase riidet kandis, kena noormees uhke, peenikese näoga ja suurte, süsimustade silmadega oli. Abtess silmitses teda teravasti ja küsis siis: „Oled sina minu õemehe sulane?“

„Mina olen rüütel von Mönnikhuseni teenistuses,“ vastas käskjalg kummardades.

„Mis sõnumid sa tood?“

Käskjalg ei vastanud kohe, vaid piilus otsekui midagi kahetsedes nunnade poole. Abtess andis viimastele märku eemale astuda. Siis ütles käskjalg tasakesi: „Ma toon kurbi sõnumid. Rüütel Mönnikhusen on raskesti haavatud ja kõigist maha jäetud. Preili Agnes on ainuke varandus, mis minu armulisele ja õnnetule härrale siin ilmas üle jäänud. Seda

varandust igatseb ta nüüd tagasi saada ja on mind välja saatnud, teda siit tooma. Õues ootab hobune saaniga; ma loodan lumesaju ja pimeduse varjul õnnelikult linna pääseda, kus meid Rannavärvavas oodetakse.“

„On sul midagi tunnistust kaasas, et sa tõesti minu õemehe saadetud oled!“ küsis abtess.

Käskjalg pistis käe põue, võttis Mönnikhusenite vapiga ehitud pitserdamise sõrmuse välja ja ütles seda abtessi kätte andes: „Selle sõrmuse andis armuline rüütel mulle tunnistuseks kaasa.“

„Kas sul midagi kirjalikku tunnistust ei ole?“ küsis abtess sõrmust terava tähelepanuga silmitsedes.

„Rüütel von Mönnikhusen on ju raskesti haavatud, ta ei võinud kirjutada,“ vastas käskjalg, kuna kerge puna talle palge tõusis.

„Millal ta haavata sai?“

„Eilse väljatungi puhul.“

„Ma ei tunne seda sõrmust,“ ütles abtess külmalt. „Kui sul paremat tunnistust kaasas ei ole, siis ei või ma õetütart sinu kätte uskuda.“

„Kõrgeauline abtess, heitke armu!“ palus käskjalalt tungivalt. „See oleks raske õnnetus, kui ma tühjade kätega oma armulise härra ette peaksin astuma. Kui ma ütlesin, et rüütel von Mönnikhusen haavatud on, siis ei ütelnud ma täielikku tõtt, sest ma ei tahtnud kõrgeaulist abtessi kohutada. Rüütel ei ole mitte ainult raskesti haavatud, vaid ta on surmaga võitlemas. Ta otsis meelega surma, sest raske õnnetused on elu tema meelest läilaks teinud. Võib olla, et ta tulevat päevavalget enam ei näe. Kõrgeaulist abtessi arvatakse õigusega pühaks naiseks, kuidas võiks ta siis oma suures helduses keelata, et tütar isa surmavoodile tõttab?“

Kuna käskjalg kõneles, viibis abtessi terav, varitsev pilk ühtepuhku ta näol.

„Sa võtad sest asjast väga suurt osa?“ küsis abtess luuravalt.

„Miks ei pea ma sest osa võtma, kui mu vaene härra surma peal vaagub ja igatsedes ootab, et armSAT last viimast korda näha saaks? Ärgu viivitagu kõrgeauline abtess aega, muidu jääb kõik hiljaks ja siis ei suuda miski kahetsus rasket õnnetust enam heaks teha. Kui kõrgeauline abtess seda sõrmust ei tunne ja mind ei usalda, siis näidaku seda preili Agnesele. Tema saab sõrmuse vististi ära tundma ja tõrkumata minu kaasa tulema.“

„Arvad sa?“ ütles abtess kentsaka, vaevalt arusaadava naeratusega. „Kas sa preili Agnest nii hästi tunnend?“

Kuna käskjalg veidi kohmetades vastust otsis, kutsus abtess näpunäitega ühe nunna enese juure ja sosistas talle midagi kõrva. Selle peale läks nunn teise seltsis saalist välja. Käskjalg tahtis midagi ütelda, aga abtess sundis teda uhke käenäitega vaikima. Natukese aja pärast tulid nunnad tagasi. Nende vahel kõndis Agnes von Mönnikhusen. Ta kandis pikka patukahetseja kuube; ta nägu oli kahvatu, paled auku vajunud, pilk tume, silmad äkilisest valgusest, mida ta hulga aja pärast esimest korda nägi, tuhmistatud. Teda nähes tuli valus ja vihane hüüdmine käskjala rinnust. Agnes värises. Ta pilk jäi käskjala kõrgel kujul kui tardunult seisatama, veri tõusis talle järsku pähe, ta karjatas valjusti, tuikus ja oleks kukkunud, poleks mitte nunnad teda toetanud.

„Viige ta kongi tagasi, ma olen küllalt näinud!“ ütles abtess, kes Agnest ja käskjalga teravalt silmas oli hoidnud.

„Pidage!“ hüüdis käskjalg, nunnadele teele põigiti ette astudes. „Mis olete teie preiliga teinud?“

„Selle üle ei ole mul sulasele otsust anda,“ ütles abtess uhke tõsidusega. „Viige ta ära!“

Aga käskjalg ei lasknud nunnasid paigast liikuda.

„Enne peab mul selgus käes olema!“ hüüdis ta müriseva häälega. „Agnes von Mönnikhusen, ma küsin Teie isa nimel, mispärast kannate Teie seda häbiriidet, mispärast peetakse Teid siin vangis?“

Enne kui Agnes midagi sai kosta, plaksutas abtess valjusti käsa. Saaliuks läks lahti, kuus kloostri-sulast, kõigil pikkade vartega sõjakirved käes, astusid sisse ja asusid poolringis käskjala ümber, kes neid vaevalt tähele pani. Seda selgemalt nägi neid Agnes, kelle näost nüüd jälle viimne veretilk kadus. Ta vaatas paluvalt käskjala otsa ja ta rääkiv pilk ütles selgesti: „Põgene, Gabriel! Mispärast kukutad sa ennast ja mind hädasse?“

„Ma ootan vastust,“ ütles Gabriel rahuliselt. „Kelle lubaga peetakse Teid siin kui kurjategijat vangis, preili Agnes? On see Teie isa tahtmine?“

„Ma ei tea seda,“ kostis Agnes kurvalt. „Mu isa näib mind maha jätnud olevat.“

„See ei ole tõsi. Tema ise kutsub ju Teid enese juurde. Kas tahate minu kaasas isa juurde tulla? Õues ootab meid hobune saaniga.“

Agnese silmis säras välgu sarnane rõõmuläik, mis aga kohe jälle kustus.

„Ma tulen heameelega, kui abtess lubab,“ ütles ta vagusalt.

„Kas kuulete, abtess?“ hüüdis Gabriel. „Preili Agnes usaldab mind, tahab minu kaasa tulla. Mispärast Teie siis veel teda keelate? Mõtelge, et meil vähe aega on.“

„Kes sa oled, et sa minuga nii ülbelt julged rääkida?“ küsis abtess kulmu kortsutades. „Ma ei usu, et rüütel von Mönnikhusen nii ninatarka sulast omas teenistuses sallib. Mis su nimi on, noor tuulepea?“

„Minu nimi ei tähenda siin midagi,“ ütles Gabriel järsku, sest ta kannatus hakkas katkema. „Teie näete, et preili mind tunneb ja usaldab. Ma küsin viimast korda: Kas tahate teda heaga minu seltsis minna lasta?“

„Ja kui ma mitte ei taha, mis siis?“ küsis abtess pilkavalt.

Gabrieli silm välkus vihaselt. „Siis vastutate ise oma vägivalla eest. Ma hoiatan Teid, abtess, ärge kutsuge hirmsat õnnetust enese ja selle vaga paiga peale!“

„Julged sa mind veel ähvardada, kelm?“ kähistas abtess viha pärast kahvatades. „Sulased, võtke see inimene kinni!“

Gabriel kummardas äkki väriseva Agnese poole ja sosistas talle kõrva sisse: „Ole julge, ma tulen varsti tagasi!“ tugeva hoobiga tõukas ta esimese sulase, kes tema käevarrest kinni haaras, tagasi, kiskus kirve ta käest ära ja müristas seda enese pea ümber keerutades: „Teie lurjused tahate sõjameest pidada?“

Enne kui kinnivõtjad kohmetusest toibuda suutsid, oli Gabriel uksest välja karanud. Kloostri urkad olid temale lapsepõlvest tuntud. Ilma tagasi vaatamata tõttas ta pikast vahekojast läbi, kargas trepi ülemalt astmelt müüri peale, hüppas kahe sülla kõrguselt alla, istus saani ja kadus pimedusesse, enne kui väljasaadetud tagaajajad teda veel korra näha said, —

Agnes, keda kongi oli tagasi viidud, veerles ilma uneta oma kõva aseme peal. Mure ja ahastus vaevasid ta südant, sest ta ei teadnud veel, kas Gabriel õnnega pääsenud või tagaajajate kätte sattunud. Umbes tunni aja pärast kõlises kongiukse lukk. Uks läks lahti ja abtess astus sisse, pahemas käes lühtrit põleva vahaküünlaga ja mitme nõoriga piitsa kandes. Abtessi näost oli näha, et ka tema silma uni ei olnud puutunud. Ta tõmbas ukse enese järel kõvasti kinni, seadis lühtri müüriaugu äärel ja ütles Agnesele, kes imestades asemelt tõusis: „Või see ongi sinu armuke?“

Kõik neitsilik uhkus, kõik endine kangekaelsus ärkas selle pilkava sõna juures korraga Agnese südames.

„See on minu kihlatud peigmees,“ kostis ta rahuliselt.

„Kena peigmees, seda ei või salata,“ pilkas abtess. „Ja juba kihlatud? Muidugi sinu isa lubaga ja õnnistusega?“

Agnes ei vastanud.

„Vahest ei teagi sinu isa veel sest õnnest, et oma sulase või pärisorja äiaks peab saama? Kuidas saab ta Jumalat kiitma, et ainsast tütredest niisugust rõõmu näeb! Priske, jumekas noormees, see tulevane Mõnnikhuseni väimees! Ja missugune julge, kaval kelm! Ta tahtis ju sind minu käest lausa ära varastada!“

Abtess naeris lühidalt ja kähisevalt.

„Vahest annad nüüd ka oma peigmehe toreda nime teada?“

Agnes jäi vait.

„Ma näen kurvastusega, et sa ikka veel kangekaelne oled,“ ütles abtess auliselt pead vangutades. „Mis sa uhkustad, tüdruk? Loodad sa ikka

veel isale, kes sind pöörases helduses üleliiga hellitanud, enesele vitsaks kasvatanud? Kuule siis: sinu isa on vilets kerjaja, keda mina edaspidi armust pean toitma. Tema vannub ja sajatab sind, sest oma sõnakuulmata olekuga oled sa teda ja ennast õnnetuks teinud. Oleksid sina Risbiteri vastu võtnud, siis ei pruugiks su vaene isa nüüd mitte kerjakotti kanda. Õnnetus ja sinu patud on tema vaimu pimestanud, ta annaks sulle vahest veelgi andeks, kui sa kavala kassimeelitusega temale läheneksid. Seda ei tohi sündida, muidu kaoks viimane õigus maailmast. Teie peate üksikult oma pattude nuhtlust kandma. Teda on Jumal karistanud ja mina — tahan sind karistada. Sa oled nüüd täiesti minu meelevalla all, miski vägi ei suuda sind minu käest välja kiskuda.“

„Mis tahad sa minuga teha?“ küsis Agnes külmalt.

„Ma tahan sinu hirmsat kangekaelsust murda, sinu keha vaevata, su hinge valusas kahetsemise tules puhastada. Võta see riie seljast!“

Äge puna tõusis Agnese palge.

„Mõttele, et ma mitte orjatüdruk ei ole, vaid Kaspar von Mönnikhuseni tütar!“ ütles ta vätkuva silmil.

„Seda pahem, kui rüütli tütar orja nuhtluse vääriline on.“

„Mina ei lase ennast piitsaga peksta!“

„Selle vastu on nõu leitud. Ukse taga seisavad kaks sulast. Kui sa tõrgud, siis kutsun nad sisse.“

Agnes surus käed vastu silmi.

„Sinu pärast, mu ainuke Gabriel, tahan ma seda teotust veel kannatada,“ sosistas ta kuulmata. Siis tegi ta, kuidas kästud,

„Nüüd seisa paigal!“ hüüdis abtess peaaegu hõisates.

Piits vihises läbi õhu. Abtess lõi esiotsa pikkamisi, iga hoopis isuga maitstes, iga vermet valge, siidipehme naha peal salarõõmuga silmitsedes, iga verepiiska ahne pilguga imedes — siis ikka kiiremalt ja kiiremalt, nagu piinamise himust ja verejäänust erutatud ning joovastatud.\*)

Agnes ei teinud kordagi häält, kuna õrn keha otsekui tules põles, aga külm higi tilkus ta otsaesiselt maha, ta huuled värisesid ja suu nurkadesse asus kerge vaht. Viimaks lõppes abtessi jõud.

„Miks sa mind piinad?“ küsis Agnes tumedalt.

„Seepärast, et sa püha naist oled vihastanud,“ kostis abtess kähisedes ja lõõtsutades.

Agnes raputas vagusalt pead.

„Sina ei ole püha, tädi, sest sa vihkad mind. Ma tean ka, mispärast sa mind vihkad. Kui sa ise veel noor tüdruk olid, armastasid sa minu isa. Sa ei ole oma õele iialgi andeks annud, et isa teda sinust enam armastas. Seepärast oled sa ka kloostrisse läinud, mitte ennast Jumalale pühendama, vaid oma haavatud südant põletama. Sa vihkad mind seepärast, et ma oma ema nagu olen. Ei, tädi, sa ei ole püha, vaid patune inimene, sa ei ole mind karistanud, vaid oma viha kustutanud. Jumal andku sulle seda andeks.“

Abtess oli näost rohekaks läinud; pärani silmil ja lahtisel suul vahtis ta Agnese otsa. Ta kuivanud huuled liikusid, aga ta ei saanud tükil ajal sõna suust välja.

---

\*) Lugeja ärgu mõtelgu, et siin ajaloole liiga tehakse. Piitsaga peksmine oli keskaja kloostrites väga pruugitav nuhtlus. Ülepea arvati ihu piinamist hinge päästmiseks vaja olevat.

„Jah, ma vihkan sind!“ susises ta viimaks kui vihane uss. „Ma tahan sind igapäev piinata, sind näotuks teha, sind pikkamisi rusuks ja puruks õõruda. Olgu peale, et ma püha ei ole, aga sinule tahan ma kuradiks olla, nagu sinu ema minu eluõnnele kuradiks oli!“

Põlevail silmil, vahutades ja hambaid kiristades raputas abtess veel korra piitsa Agnese poole, keda sarnane vihkamise palavik enam jälkuse ja haledusega, kui hirmuga täitis, ja pööris siis järsku ukse poole, jäi aga niisama järsku seisma ja hakkas kõigest kehast lödisema. Vahekojast kostis vali kära ja raskete sammude müdin, mis kiiresti lähenes. Müüriaugu läbi paistis hele tulekuma. Kongi uks kisti äkisti lahti ja lävele ilmus Gabriel, põlev tulelont käes. Ühe pilguga märkas ta, mis siin sündinud. Äkilises vihas sasis ta abtessi kõhnast käevarrest kinni, kiskus ta vahekotta ja tõukas kongiukse jalaga kinni. Vahekoda kubises sõjameestest, nende keskel seisid värisedes ja vabisedes mõned kloostrielanikud.

„Põrguline vanamoor, mis oled sa selle inglīga teinud?“ müristas Gabriel, abtessi kurjasti vapustades.

„Arm, halastust!“ ägas abtess, esimese hirmuga põlvili nõtkudes.

„Kas sa tema vastu halastust tundsid?“ karjus Gabriel vihaselt. „Eks ma hoiatanud sind: ära kutsu õnnetust enese ja kloostri peale! Sa ei hoolinud sest, sinu verejanu oli ärritatud, sa läksid öösel oma ohvrit piinama. Kahetse nüüd! Sinu valitsus on otsas, Pirita kloostri viimne päev on kätte jõudnud!“

Abtess tõusis äkisti püsti. Ta oli oma julguse

jälle leidnud. Ta nägu oli kahvatu, aga ta silmist välkus vana rüütli soo paindumata uhkus.

„Kes sa oled, ori, et sa Pirita kloostri valitseva abtessiga sel viisil rääkida julged?“ hüüdis ta pühalikult.

„Minu nimi on Gabriel Sagorski.“

Abtess läks näost veel veidi kahvatumaks ja ütles palju tasasemalt: „Mõtlege, vürst, et see püha paik on, kus Teie seisate. Hoidke ennast püha paika teotamast!“

„See ei või püha paik olla, kus põrguline valitseb,“ naeris Gabriel mõrudalt. „Jumalal ei ole rõõmu selle kloostri rikkusest, mis pettuse ja orjade higi läbi on korjatud; saagu siis vähemalt ausad sõjamehed sest kasu!“ Ja meeste poole pöördes lisas ta juure: „Võtke see tige loom ja kõik kloostri elanikud laagrisse kaasa, aga ärge puutuge nende elu külge! Selle rõövlikoopa võite paljaks riisuda.“

Vannutades sirutas abtess käed sõjameeste vastu välja, aga need sasisid aega viitmata ta käevartest kinni ja talutasid ta ühes kõige kloostri rahvaga õue. Gabriel jäi üksipäini vahekotta seisma. Kui kõik välja olid läinud, hüüdis ta tasakesi müüriaugust sisse: „Valmis, Agnes?“ — ja esimest korda tuli sel teel Agnese suust rõõmus vastus: „Jah!“

Agnes ei olnud mitte enam kangekaelne — ei koguni.

Gabriel kiskus kongiukse lahti — ja Agnes nuttis tema rinnal.

„Vaene laps, vaene laps!“ ütles Gabriel, neu juukseid õrnalt silitates.

„Armasta mind, Gabriel, sest ma olen sinu pärast palju kannatanud,“ sosistas Agnes sügavasti hinge tõmmates.

Gabriel võttis ta kui lapsukese oma kätele, kandis ta saani, mässis ta sooja kasukasse, istus ise ta kõrvale ja võttis ohjad kätte. Sõit läks kiiresti laagri poole.

Nende selja taga kohas kloostri rahva hädakisa, raksusid kirstud ja kapid kirvehoopide all ja viimaks segas suure tule kuma ennast tõusva koiduvalgusega . . .

See oli Pirita kloostri viimne päev.

## Lõpp.

Sõidu ajal oli Gabriel Agnest õrnal viisil mõne ootamata asja peale ette valmistanud. Siiski oli Agnese kohmetus suur, kui saan Lasnamäel — Ivo Schenkenbergi telgi ees seisatas.

„Ivo on surnud,“ vastas Gabriel Agnese imestava küsimuse peale. „Ta on ju peaaegu minu sugulane ega see siis imeks ei ole panna, et ta veel enne surma oma toreda telgi minule pärandas. Nüüd on telk sinu oma. Ma kingin ta sulle selle tingimusega, et sa kõik kurvad mälestused tema seest sootuks kaotad.“

„Mil viisil Ivo suri?“ küsis Agnes.

„Ta langes ausas kahevõitluses.“

„Kelle käe läbi?“

„Ta juhtus lahingus minu käe alla, võitles kui lõvi ja oleks minu täpselt teise ilma läkitanud, aga — taevast ei olnud tema poolt.“

Armastusest ja kartusest segatud tundmusega vaatas neiu noormehe poole üles, kes oma võidust nii alandlikult kõneles.

„On minu isa siin?“ küsis Agnes tasa.

„Ta on siin ja ootab sind,“ vastas Gabriel.

„Astu tasakesti tema juure ja — ole mõistlik, Ag-

nes! Meie ülema käsuandja ihuarst on tema juures. Ma loodan julgesti, et suuremat häda karta ei ole. Mina pean teid mõneks ajaks üksi jätma, aga lõuna ajal tulen teid vaatama. Juhtub midagi vaja olevat, siis ootavad telgi juures mitu meest sinu käsusid.“

Agnes astus nüüd sõnalausumata telki, Gabriel aga istus saani ja kihutas uuesti Pirita kloostri poole, kust paks suitsusammas märku andis. Paari tunni pärast tuli ta sealt sõjameestega, vangidega ja saagikoormatega tagasi. Vangid ja ühe jao saagist läkitas ta ülema käsuandja vürst Mstislavski kätte, teise jaotas ta oma meeste vahele. Omale ei võtnud ta kõigest kloostri varandusest muud kui ühe ainsa, aga see oli ka kõigest kõige parem, sest see oli — Agnes.

Meie ei tea, mis vaheajal isa ja tütre vahel oli räägitud. Kui Gabriel neid lõunajal vaatama läks, istus Agnes punaseks nutetud silmadega isa haigevoodi ees. Vana rüütel oli täiel mõistusel, aga tema näo peale oli lähenev surm juba oma kohutava varju heitnud. Viimase jõuga sirutas surija Gabrielile käe vastu ja püüdis lahkesti naeratada.

„Ma tänan Teid, vürst Sagorski, selle rõõmu eest, et Agnese siia tõite,“ ütles ta nõrga, vaevalt kuuldava häälega. „Ma tean kõik ja olen kõigega rahul. Agnes on hea laps, ta annab mulle mu valjuse andeks ja kahetseb mind pealegi. Ma võin nüüd rahulise südamega surra.“

„Ärge mõtelge surma peale, rüütel,“ püüdis Gabriel trööstida. „Teie peate preili Agnese rõõmuks veel kaua elama.“

„Minu elupäevad on loetud,“ kostis Mõnnikhusen vagusalt. „Kas teate, vürst, et Teie ülemal käsuandjal väga tark ihuarst on? Ta on nimelt just

niisama tark, kui mina ise, sest ta kuulutas mulle ette, et ma homset päeva enam ei näe, ja — mina arvan samuti. Ärge püüdke mind asjata vaigistada, lapsed, mul ei ole vaigistust vaja. Ma suren rõõmuga. Mis kasu minust veel on? Mis asi peaks mulle siin ilmas veel nalja tegema? Minu sõjakuulsuse läik on kustunud, mu isamaa, Liivi orduriik, on hukka läinud, kõik mu vara on ära pillatud, oma ainsa lapse olen ma ise õnnetuks teinud ja tema tigidama vaenlase kätte piinata annud —“

„Armas isa, ära räägi nõnda!“ palus Agnes isa käest kinni võttes ja seda oma pisaratega kastes.

„See on hea, Agnes,“ sosistas Mönnikhusen naeratades. „Hoiä mu käsi peos, see annab mulle jõudu välja rääkida, mis mul veel südame taga on.

„Jah, lapsuke, ma olen sulle rasket ülekohut teinud. Ma tahtsin sind vägisi Hans Risbiteriga paari panna, aga sina tundsid teda õnneks paremini kui mina. Oh, see inimene on ütlemata alatu! Kui ma viimati tema käest raha laenuks nõudsin, kas tead, mis ta mulle siis vastas! „Läkitage Agnes kohe minu juure, siis saadan raha, muidu mitte!“ Ta tahtis sind minu käest raha eest osta. Kõik maailma nuhtlused tulgu tema peale! Oleks ta sel ajal minu käe alla juhtunud — aga mispärast peaksin ma viimased hetked kihvtimata? Sina tundsid teda paremini ja — oled ise paremini valinud. Vürst Sagorski, andke oma käsi siia! . On teie Teie nõu, Agnes von Mönnikhuseni omale abikaasaks kosida?“

„Jah,“ kostis Gabriel sügavas liigutuses.

„Siis ühendan ma teie käed ja kihlan teid peigmeheks ja pruudiks. Suriä õnnistus saatku teid eluteel! . . . Usu mind, vürst, enne tänast päeva ei oleks ma sulle oma tütre kätt mitte lubanud, sest ma olen saksa rüütel ja suren sinu rahva vaenlase-

na! — aga sa oled ise tema pärast võidelnud ja teda enesele võidusaagiks omandanud. Sa oled tark ja aus mees, sa ei saa Agnest selle pärast põlgama, et ma temale peale oma nime mingisugust kaasavara ei või anda. Mina olen kerjaja, aga tema on siiski Kaspar von Mönnikhuseni tütar ja kõlbab oma ainsa nime pärast küll vürstiproauks!...“

Viimast korda välkus piirita seisuslik ja sugukondlik uhkus vana rüütli silmis. Siis vajusid nad väsinult kinni.

Õhtul heitis Mönnikhusen hinge. Vürst Sagorski lahkus oma väesalgaga Tallinna alt ja läks esmalt Kuimetsa, kus rüütli surelikud riismed tema viimast soovi mööda perekonna matusepaigale puhkama pandi. Siis usaldas vürst oma väesalga mõneks ajaks ustava asemiku käsu alla ja reisis pruudiga Venemaale oma isa juure, kes tsaari armust oma mõisad ja seisuse õigused tagasi saanud, kuid selle tingimusega, et ta iialgi Moskvasse ei tohtinud tulla. Siin peeti toredad pulmad. Pärast pulmi kutsus tsaar Ivan noore paari enese juure, leidis neist suurt meelehead, kinkis noorikule kalli ehte ja andis Gabriellele kõrge ameti oma enese kojasa. Liivi- ja Eesti maal ei saanud Gabriel sõjast enam osa võtta.

Kuidas suur Liivi sõda viimaks lõppes, seda jutustada on ajaloo asi. Meie nimetame siin ainult niipalju, et venelased sel korral Tallinnast võitu ei saanud, vaid seitsmenädalase ümberpiiramise järele sõjamoona puuduse pärast taganema pidid.

Gabrieli ja Agnese kaugema elukäigu üle võime loori laotada, teades, et magusa õnne ja kustumatu armastuse soe läik loori läbi kumab. Vürst Sagorski nime leiame veel nende kangelaste seast, kes Pihkva linna kuulsa Poola kuninga Stephan Bathory vastu imeliku visadusega kaitsesid ja sel viisil Mosk-

va riigi raskest õnnetusest päätsid, kuhu ühendatud vaenlaste ülikange jõud teda oli kukutanud.

Varsti pärast seda tegi tsaar Ivan Poola ja Rootsi kuningatega rahu, kuna need viimased nüüd isekeskis hukka läinud orduriigi riismete pärast riidu läksid. Veel mitu ja mitu aastat pidi see õnnetu pind hirmsa sõja sõtkumist kannatama, kuna Moskva riik puhkas, kosus ja aegamööda Rootsi- ja Poolamaa kangema võimu murdis ja välja kurnatud orduriigi maad oma valdamisele võttis.

---